

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**AÇIK MEKANLARDAKİ YER TERCİHLERİNİN, MEKANSAL ÖZELLİKLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ: TRABZON ATAPARK ÖRNEĞİ**

127528

Peyzaj Mimarı Sema MUMCU

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

"Peyzaj Yüksek Mimarı"

Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23.07.2002

Tezin Savunma Tarihi : 02.09.2002

127528

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ayşe SAĞSÖZ

Jüri Üyesi : Yrd. Dr. Mustafa VAR

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Asım KADIOĞLU

Trabzon 2002

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

“İnsanların Açık Mekanlardaki Yer Tercihlerinin, Mekansal Özellikler Ve Algılama Değerleri Açısından İncelenmesi: Trabzon Atapark’ ta Bir Araştırma” adlı bu çalışma K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında yapılmıştır.

Yüksek Lisans danışmanlığımı üstlenerek, çalışmaların yönlendirilmesinde yardımını esirgemeyen hocam sayın Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresince her zaman desteklerini gördüğüm ve tavsiyelerinden faydalandığım çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Serap Yılmaz, Arş. Gör. Tuğba Gedik ve Arş. Gör. Derya Ustaömer’e teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu dönemde tüm sıkıntılarımı paylaşarak her türlü desteğini esirgemeyen değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2002, TRABZON

Sema MUMCU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	X
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş ve Soruna İlişkin Tanımlama.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	4
1.3. Çevre Davranış Araştırmalarının ve Çevresel Psikoloji Kavramının Gündeme Gelişi.....	6
1.4. Çevre ve İnsan Davranışı.....	8
1.4.1. Çevre Kavramı.....	8
1.4.2. Çevre ve İnsan Etkileşimi.....	10
1.4.3. Mekan.....	11
1.4.3.1. Mekanın Tanımı.....	11
1.4.3.2. Mekanın Sınıflandırılması.....	16
1.4.3.3. Mekan Bileşen ve Öğeleri ve Mekan kompozisyonu.....	18
1.5. Davranış Kavramı ve Davranış Sistemi.....	19
1.5.1. Gereksinme /Motivasyon.....	21
1.5.2. Algı.....	25
1.5.3. Bilgi.....	26
1.5.4. Çevresel Değerlendirme /Anlamlandırma.....	28
1.5.5. Çevresel Davranış.....	30
1.5.5.1. Davranış Setleri.....	33
1.6. Mahremiyet, Kişisel Mekan ve Egemenlik Alanı Davranışı.....	35
1.6.1. Mahremiyet.....	35
1.6.2. Kişisel Mekan.....	39

1.6.3.	Egemenlik Alanı Davranışı.....	40
1.7.	Çevresel Değerlendirme ve Tercihler.....	43
1.7.1.	İnsan-Çevre Etkileşimi Boyutunda Çevresel Değerlendirme ve Tercihlerin Ele Alınması.....	43
1.7.2.	Yer Tercihi Konusunda Yapılan Çalışmalara Genel Bakış.....	48
1.7.3.	Yer Tercihi Çalışmalarının Ortaya Koydukları Özellikler.....	50
1.7.4.	Uygulama Çalışmasının Planlanması.....	60
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	61
2.1.	Uygulama Çalışması.....	61
2.1.1.	Varsayımın Belirlenmesi.....	61
2.1.2.	Kullanılacak Yöntemin Belirlenmesi.....	65
2.1.3.	Çalışma Alanının Tanımlanması.....	67
2.1.4.	Algılama Çerçevesinin Çalışma Alanına Uyarlanması.....	68
2.1.5.	Deneklerin Seçimi.....	83
3.	BULGULAR VE İRDELEME.....	84
3.1.	Atapark' ta Yer Alan Oturma Konumları.....	84
3.2.	Oturma Konumlarında Kalış Süresine İlişkin Bulgular.....	84
3.4.	Oturma Konumların Tercih Yoğunluğuna İlişkin Bulgular	88
3.5.	Kullanıcıların Demografik Özellikleri Açısından Tercih Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	89
4.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	91
5.	KAYNAKLAR.....	96
6.	EKLER.....	101
	ÖZGEÇMİŞ.....	102

ÖZET

Açık mekanlarda planlanmış oturma alanları incelendiğinde çok çeşitli mekansal özellikler gözlenir. Farklı aktivitelere yönelik yol kenarları, çocuk oyun alanları gibi mekanlar içine yerleştirilmiş oturma alanlarına rastlanır. Açık mekanlar planlanırken daha çok diğer etkinlik alanları içine ve kenarına ya da boş alanlara oturma mekanları getirilmektedir. Tasarımcılar insanların psikolojik gereksinimlerini göz önüne almamaktadır. Bunun sonucunda hiç kullanılmayan ölü tasarımlar, kullanılmamaktan eskimiş, tahrip olmuş, hatta yok edilmiş donatılar gündeme gelmektedir. Bu da hem ekonomik açıdan kayıp hem de insanların gereksinimlerin karşılanamaması demektir. Bu tez çalışmasının amacı açık alanlarda insanlar için tasarlanan mekanların ne gibi düzenlemelerle, insanların psikolojik gereksinimlerini sağlıklı bir şekilde karşılayabileceğini saptamaktır.

Çalışmanın kuramsal kısmını oluşturan birinci bölümde, çevre, insan ve davranış kavramı ve bu kavramların etkileşimleri açıklanmıştır. Ayrıca yer tercihleri ile ilgili çalışmalara ilişkin literatür araştırması ve bu çalışmaların önemli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Uygulama bölümünde, insanların içinde buldukları mekanların mekansal özelliklerinin insanlar üzerindeki etkileri ve psikolojik gereksinimlerini karşılama düzeylerini saptamak amacıyla, 9 gözlük algılama çerçevesi ile mekansal analizleri ve gözlem çalışması yapılmıştır. Bulgular ve irdelemeden oluşan üçüncü bölümde mekansal analizler ve gözlem çalışmalarına bağlı verilerin birlikte değerlendirilmesi sonucunda en uzun süreli ve en yoğun kullanımlı oturma mekanlarının analizleri ele alınarak insanların psikolojik gereksinimlerini en iyi düzeyde karşılayan mekanların verileri saptanmıştır. İnsanların farklı mekansal özelliklere sahip oturma konumları farklı sürelerle kullandıkları da belirlenmiştir. Bunların sonucunda öneriler kısmında açık alanlarda tasarlanacak oturma mekanları için etkili olabilecek öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsanın Mekansal Davranışı, Yer Tercihleri, Algılama Çerçevesi, Mekansal Özellikler, Psikolojik Gereksinimler

SUMMARY

A Research On Location Preferences In Open Spaces Regarding On Space Characteristics: A Case of Trabzon, Atapark

When the seating areas at the open spaces examined, various types of space characteristics being observed. There are seatings in different functioned places like playgrounds or circulation areas. When open spaces are planning, the seating areas located in other areas or empty places, the designers doesn't pay attention to psychological necessities of human. Because of these reasons, the problem of dead designs which can not be used, the equipments which are worn out, destroyed and annihilated arises. And this means; both economical damage and not satisfying psychological necessities of human. The goal of this study is to determine some design principles which can be use at the spaces , designed for human, to satisfy their psychological necessities.

The theorotical part, phase I involves description of environment, human and behaviour and the interaction between them. In addition information on researches about location preferences and important results of them were given. In the experimental part, phase II how the characteristics of a space effects human and how much they satisfy the psychological necessities of human is investigated by spatial analyzes of the seatings with perceptual frame and observation methods. In phase III, which consists of findings and research; as a result of evaluating spatial analyzes and observation datas together, spatial analyzes of the seatings which has the longest usage time and which are most preferred are fixed and the characteristics of the spaces which satisfies the psychological necessities of human successfully were determined. It is also determined that; the seating areas which has different space characteristics has got different usage time. According to these steps in the last part some suggestions which can be effective at designing seating areas in open spaces were brought in.

Key Words: Human Spatial Behaviour, Location Preferences, Perceptual Frame, Space Characteristics, Psychological Necessities.

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. İnsan davranışının yakın çevresiyle etkileşimi.....	12
Şekil 2. Mekan oluşumunun dinamik dengesi.....	15
Şekil 3.. Algı, biliş, davranış mekanizması olarak insan.....	20
Şekil 4. İnsan davranışının işleyiş şeması.....	21
Şekil 5. Maslow' un insan gereksinmelerinin hiyerarşisi.....	23
Şekil 6. İnsan-çevre ilişkileri içinde gereksinmelerin yeri.....	24
Şekil 7. Algılama süreci.....	25
Şekil 8. Çevrenin zihinde okunarak anlaşılması ve öğrenilmesi.....	27
Şekil 9. Rapaport'a göre değerlendirme süreci.....	29
Şekil 10. Hershberger'in çevresel anlam teorisi.....	30
Şekil 11. Temel davranış mekanizması olarak "mahremiyet davranışı".....	37
Şekil 12. Mahremiyetin fonksiyonları ve mahremiyetin düzenlenme mekanizması.....	38
Şekil 13. Kent içi açık yeşil mekanlar: Buralar insanların yürümek, oturmak, dinlenmek, etrafi izlemek vb. gibi amaçlarla geldikleri yerlerdir.....	44
Şekil 14. Bireylerin psiko-fiziksel refahını artıran kent içi açık alanlara bir örnek.....	45
Şekil 15. Kent içi açık mekanlar içerdikleri pek çok aktivite ile sosyalleşmeye imkan tanır.....	45
Şekil 16. Algılama çerçevesi.....	52
Şekil 17. Derslikte yer seçimi.....	52
Şekil 18. Açık mekanlardaki oturma yerleri.....	55
Şekil 19. Açık mekanlardaki oturma yerleri ve kadın kullanıcıları.....	56
Şekil 20. Açık yeşil alanda farklı fiziksel özelliklerle ilişkili kılınmış oturma birimleri.....	56
Şekil 21. Tokyo, Sanshi-no-Mori park.....	57
Şekil 22. New York, Battery Park su kenarındaki oturma yerleri.....	57

Şekil 23.	Tokyo, Suncity Parkı' nda oturma yerlerinin düzenlenmesi.....	58
Şekil 24.	Hamamatsu Şehri Hayvanat Bahçesinde bulunan oturma yerlerinden bir örnek.....	58
Şekil 25.	Vancouver 'Robson Square', oturma yerleri.....	59
Şekil 26.	Barselona, 'Vila Olimpica' da oluşturulmuş oturma cepleri ve oturma donatıları.....	59
Şekil 27.	Vancouver 'Discovery Square' de farklı oturma donatılarının bir arada kullanılması.....	60
Şekil 28.	Uygulama çalışmasının akış şeması.....	66
Şekil 29.	A1, A2, A3 oturma konumları.....	68
Şekil 30.	Atapark' ın planı.....	69
Şekil 31.	A1 oturma konumu ve mekansal verileri.....	70
Şekil 32.	A2 oturma konumu ve mekansal verileri.....	70
Şekil 33.	A3 oturma konumu ve mekansal verileri.....	71
Şekil 34.	B1, B2, B3, B4 oturma konumları.....	71
Şekil 35.	B1 oturma konumu ve mekansal verileri.....	72
Şekil 36.	B2 oturma konumu ve mekansal verileri.....	72
Şekil 37.	B3 oturma konumu ve mekansal verileri.....	73
Şekil 38.	B4 oturma konumu ve mekansal verileri.....	73
Şekil 39.	C1, C2, C3, C4, C5, C6 oturma konumları.....	74
Şekil 40.	C1 oturma konumu ve mekansal verileri.....	74
Şekil 41.	C2 oturma konumu ve mekansal verileri.....	75
Şekil 42.	C3 oturma konumu ve mekansal verileri.....	75
Şekil 43.	C4 oturma konumu ve mekansal verileri.....	76
Şekil 44.	C5 oturma konumu ve mekansal verileri.....	76
Şekil 45.	C6 oturma konumu ve mekansal verileri.....	77
Şekil 46.	D1, D2 oturma konumları.....	77
Şekil 47.	D3, D4 oturma konumları.....	78
Şekil 48.	D1 oturma konumu ve mekansal verileri.....	78
Şekil 49.	D2 oturma konumu ve mekansal verileri.....	79
Şekil 50.	D3 oturma konumu ve mekansal verileri.....	79
Şekil 51.	D4 oturma konumu ve mekansal verileri.....	80

Şekil 52. E1, E2, E3, E4 oturma konumları.....	81
Şekil 53. E1 oturma konumu ve mekansal verileri.....	81
Şekil 54. E2 oturma konumu ve mekansal verileri.....	82
Şekil 55. E3 oturma konumu ve mekansal verileri.....	82
Şekil 56. E4 oturma konumu ve mekansal verileri.....	83
Şekil 57. Ortalama kalış süreleri bakımından oturma konumlarının grafikleri.....	87
Şekil 58. İstatistiksel analizlere göre en uzun ve en kısa kalış süreli konumların mekansal analizlerinin kıyaslanması.....	87
Şekil 59. 9 gözlük algılama çerçevesi doğrultusunda oluşturulmuş oturma mekanları.....	95
Şekil 60. 9 gözlük algılama çerçevesi ile oluşturulmuş oturma mekanlarına farklı bir örnek.....	95

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Mekan biçimlenmesinde psikolojik kavramların yeri.....	14
Tablo 2. Biçimsel mekanın birey üzerindeki etkileri.....	16
Tablo 3. Egemenlik alanı davranışı bileşenleri.....	42
Tablo 4. Yer tercihi çalışmalarında kullanılan yöntemler ve güdülen amaçlar.....	50
Tablo 5. Algılama çerçevesinin değer ilişkileri.....	51
Tablo 6. Banklarda ortalama kalış sürelerinin istatistiksel değerleri.....	85
Tablo 7. Tablo 6' deki verilere uygulanan varyans analizi tablosu.....	85
Tablo 8. Oturma süreleri için yapılan Duncan testine göre sonuçlar.....	86
Tablo 9. Oturma konumlarının tercih sayıları bakımından istatistiksel değerleri.....	88
Tablo 10. Kruskal-Wallis testine göre istatistiki sonuçlar.....	89
Tablo 11. Konum-cinsiyet karşılaştırma ilişkin istatistiksel değerler.....	89
Tablo 12. Oturma konumu- cinsiyet karşılaştırmasına ilişkin Chi kare testi...	90

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş ve Soruna İlişkin Tanımlama

Hızla ilerleyen teknoloji ve sanayileşme ile artan refah düzeyi, insanlara daha konforlu yaşam fırsatları sunmaktadır. Ancak sağladığı kolaylıkların ve konforun yanında bu yaşam, doğadan her geçen gün biraz daha uzaklaşan, kentlere hapis olmuş, hızlı yaşam temposu içinde ev ve iş arasında zig zaglar çizen insan profilinin günümüze damgasını vurmasına neden olmuştur.

“Aşırı artan nüfus, taşıma kapasitesi hesaplanmadan tasarlanan şehirlerde, doğal alanların sınırlarına tecavüz etmeye, başka canlıların yaşam ortamlarına yerleşmeye başladı. Şehirleşme, beraberinde kentin ihtiyaç duyduğu servisleri taşıyacak dev yolları da getirdi. İhtiyacımız olmayan şeylere ihtiyaç duyar hale geldik. Yeni iş kolları ve sektörlerin dallanması, bir yandan refahın üst seviyelerine taşınmasını sağlarken, diğer yandan hayatımızın tekdüzeleşmesine yol açtı. Mutluluk yanı başımızda iken mutluluğu arar olduk. Daha çok çalışmaya başladık ve ne yazık ki daha az zamanımız var” [1].

Bugünkü görünüşüyle çevre, insanın tüm yaşam alanı olan doğal orijininin maksimum ölçüde uzaklaşmıştır. Doğal ekosistemler, kentsel endüstriyel ekosistemlere dönmüş, ortaya çıkan bu ekosistemlere özgü çevre koşullarında ise doğanın bir parçası olan insanın yaşama katılma gücü de maksimum ölçüde zorlanmaktadır[2].

Bu koşullar altında, iş yaşamı ve kentin neden olduğu stres, insanlarda zaman zaman doğaya yaklaşma ve kentin yoğun trafiğinden kaçma ihtiyacını doğurmaktadır. Bunların doğrultusunda kent planlama yaklaşımlarında çevre, doğa, yeşil alan kavramları daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. İnsanların kolay ulaşabilecekleri mesafelerde, dinlenmelerini ve enerji kazanmalarını sağlayacak, çeşitli hobilerini yapıp bu süreç içinde kent hayatının olumsuz etkilerinden sıyrılacakları açık yeşil alanların planlanması önem verilen bir konu haline gelmiştir; kent ve iş hayatından uzaklaşma ihtiyacına bağlı olarak, yapaylık oranı daha az olan ve rahatlatıcı ve dinlendirici etkileri

fazla olan açık yeşil alanlara talepler her geçen gün biraz daha artmaktadır. Ward ve Russell' in yapmış olduğu çalışma, insanların doğal mekanları rekreasyon ile ilgili olarak algıladığı ve memnuniyet verici olarak nitelendirdiğini, yapay mekanların ise daha çok iş ve kent hayatı ile ilgili kılındığını ve hoşnutsuzluk verdiği sonucu ortaya koymuştur [3]. Açık yeşil alanlarda vakit geçirmek insanlar için eğlenmek (hobi alanları, spor ve oyun alanları...) ve dinlenmek (oturma ve seyir alanları...) dolayısıyla stresten uzaklaşmak demektir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş yeni planlama yaklaşımlarının , ortaya koyduğu ve odaklandığı nokta insanların fizyolojik gereksinimlerinin yanında psikolojik gereksinimlerinin ve insanların çevrelerinden beklentilerinin olduğu, bu gereksinimler ve beklentilerin doyurulmaması durumunda ise ruhsal ve bedensel sorunların ortaya çıktığıdır[4]. Bu konuda peyzaj mimarları, mimarlar ve iç mimarlara önemli sorumluluklar düşmektedir. Mekan düzenlemeleri onu kullanacak olan insanın gereksinimlerini karşılamak amacıyla gerekli çevresel koşullara uygun olmalıdır. İnsan genel anlamıyla değil, o mekanı kullanacak olan, tanımı ve niteliği daha belirgin bir insan yani kullanıcıdır. Bu nedenle onun beklentilerini karşılamalıdır [5].

İnsanların içinde bulunduğu, yaşadığı, soluduğu mekanların onlarda oluşturduğu etkileri bilmek, anlamak hem insanların psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerinin karşılanması hem de yapılan tasarımların yaşatılması demektir. Örneğin; mahremiyet, kişisel mekan gibi unsurları göz ardı etmiş ancak antropometrik ve estetik açıdan iyi olan bazı mekanların insanlar tarafından konforsuz olarak nitelendirildiği ve kullanılmadığı gözlenmiştir [6].Çünkü mahremiyet ve kişisel mekan Maslow' un da ortaya koyduğu güvenlik, sosyal ilişki ve saygı görme gibi psikolojik gereksinimlerin [7] karşılanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu da Fitch' in ortaya koyduğu “psikolojik rahatlık, psikolojik tatminle nasıl ilişkili ise, psikolojik tatminsizlik de konforsuzlukla ilişkilidir.” olgusunu destekleyen bir durumdur. Yani insanların davranışları bazı psiko-fizyolojik etmenlerle bilinç altından etkilenmekte ve yönlendirilmektedir. Her zaman açıkça gözlenemeyen ve bilinç altından yönlendirilen bu davranışları ve etmenlerini araştırmak ve anlamak önemlidir [6] . Bu şekilde insan davranışlarına ve psikolojik temellerine dikkat çekmek, tasarımcıların tasarımlarında düşünmesi gerektiği çok boyutluluk gerçeğini ortaya koymuştur . Ward ve Russell bu konudaki çalışmalarında duygu, aktivite ve fonksiyon boyutu üzerinde durur. Bu çalışmada ortaya koyulan bir gerçek; mekanların kendileri ile ilgili olarak ruhsal ya da duygusal hisleri barındırdığıdır. Bazı yerler heyecanlı bazı yerler

sıkıcı bazıları rahatlatıcı ya da üzücüdür. Ortaya koyulan başka bir gerçek de farklı aktivitelerin farklı mekanlarda oluştuğu ve farklı mekanların farklı amaçlarla kullanıldığıdır [3]. Buradan da insanların çevresi ile olan etkileşiminin tek bir yönde olmadığı ve çok boyutlu olarak ele alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar gereksinimlerini gidermek için bir takım davranışlarda bulunur ve çevrelerini bu davranışlar doğrultusunda değiştirirler. Aynı şekilde çevre de kapsadığı faktörlerle davranışı etkileyici ve yönlendirici bir özellik gösterir. Bu noktada tasarımcılar ve planlamacıların önemi gündeme gelmektedir. Planlanan çevrelerde insanların gereksinimleri ne derecede karşılanmaktadır? Sorulabilecek bir başka soru da planlanan bir çevrede insanların davranışlarının ne gibi faktörlerle, nasıl yönlendirilebileceğidir. Bu konuda özellikle tercih davranışı üzerinde araştırmalar yapılmış ve tercih farklı yönlerden ele alınmıştır. Bazı çalışmalar tercih davranışının sosyo-demografik özelliklerle ilişkisinin nasıl sonuçlar ortaya koyduğunu ele alırken, bazıları mekanın özellikleri üzerinde durmuş ve algılama değerleri ile tercih arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. F. Fischer' in yaptığı çalışma, mekanın özellikleri ile tercihin ilişkisini ortaya koymak adına tercih konusunda yapılan pek çok çalışmaya öncülük yapmıştır. F. Fischer' in bulguları mekan içerisinde hareket eden insanların, bilinç altından etkide bulunan çeşitli psiko-fizyolojik etmenlerin etkilemesi ile yönlendirildiğini ve bu etmenler doğrultusunda mekan içinde yer seçimine gittiklerini ortaya koyar [8]. İnsanların dershaneler, kütüphaneler... gibi kapalı ve bunun dışında açık alanlardaki belirli bir yer seçimi alışkanlıklarının temelinde yatan bu psiko-fizyolojik etmenler nelerdir [9]? Bu çalışmaya göre insanlar mekan içerisinde hareket ederken bir algılama çerçevesinin temel öğeleri arasında değerlendirme yaparak hareket etmektedirler. Bu algılama çerçevesinin temel öğeleri arasındaki değer ilişkileri; insanların, mekanın yakın plan, sol alt tarafta olan kısımlarına ilişkin yakınlık, mahremiyet, sınırlılık ve korunma değerlendirmelerini yaptığını; mekanın sağ üst kısmına ilişkin olarak da uzaklık, kaybolma, saldırganlık ve hareket serbestliği değerlendirmelerini yaptığını ortaya koymuştur. Sağ ve sol alanlar arasındaki orta mekan ise bir geçiş veya gösteri bölgesi olarak nitelendirilmiştir [8]. Yer seçimi konusunda yapılan diğer çalışmalar sonunda bulunan sonuçlar şöyle derlenebilir; insanlar dolaşım alanları dışında kalan ve mümkün olduğunca az dikkat çeken kenar bölgeleri, çevreye hakim olabilecekleri kendi deyimleri ile ferah bakış açısına sahip geniş manzaralı yerleri tercih etmektedir [9].

Tercih çalışmaları göstermiştir ki; insanlar, çeşitli psiko-fizyolojik etmenlerle, yer seçimi eylemi boyunca bilinç altından yönlendirilmektedir. Kentin yoğunluğundan kurtulmak ve kent ortamında yaşayamadıkları bazı duyguları yaşamak için parkalara gelen insanlara yönelik çeşitli etkinlikler ve etkinlik alanları tasarlanmaktadır. Bu etkinlik alanlarının önemli bir kısmını, stresten uzaklaşmaya yönelik rahatlama, dinlenme ve seyir gibi pek çok aktivite için en uygun ortamlar oturma mekanları oluşturmaktadır. Ancak bu alanların planlamasına ilişkin ortaya konulmuş belli başlı kriterlerin olmaması nedeniyle, planlanmış alanlara baktığımızda mekansal özellikler açısından geniş bir çeşitlilik göze çarpar. Fischer' in ortaya koyduğu kenar ve geçiş bölgesi açısından bakıldığında her iki konumda da oturma alanlarına rastlanır. Farklı aktivitelere yönelik yol kenarları, çocuk oyun alanları gibi mekanlar içine yerleştirilmiş oturma alanları ya da farklı duygusal etkilere sahip mekanlar içinde oturma alanları olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle planlamalar yapılırken daha çok diğer etkinlik alanları içine ve kenarına ya da boş alanlara oturma mekanları getirilmekte, insanların psikolojik gereksinimleri ve algılama değerleri göz önüne alınmamaktadır. Bunun sonucunda işlevini karşılamayan ölü tasarımlar, kullanılmamaktan eskimiş, tahrip olmuş, hatta yok edilmiş donatılar gündeme gelmektedir. Bu da hem ekonomik açıdan kayıp hem de insanların gereksinimlerin karşılanamaması demektir.

1.2.Çalışmanın Amacı

Tasarımcıların ve planlamacıların tasarımlarında insan psikolojisini göz ardı ederek geleneksel yöntemlerle tasarım yapması ve bunların insanlardan çok tepki almasından sonra gündeme gelen ve hızla gelişen bir bilim dalı da çevresel psikoloji olmuştur [10]. Yapılan tasarımlar ile oluşturulan çevreler ve insanın etkileşimi nasıl olmaktadır? Antropometrik ve estetik açıdan iyi olan bazı tasarımlar, neden insanlardan tepki almakta, kullanılmamakta, tahrip edilmektedir? Tüm bu sorunların çözüm arayışları için insan psikolojisi ve insanların psikolojik gereksinimleri, gün geçtikçe önem kazanan ve daha çok araştırılan konular haline gelmiştir. Bu bağlamda insanların çevrelerini algılayışları, mekanlara ilişkin algılama değerleri, bu değerlere bağlı mekan özellikleri çevresel psikolojinin önemle üzerinde durduğu konulardan bazıları olmuştur.

Algılanan çevrenin yapısı, yere ve insana bağlı olarak değişir ama hep mevcuttur [11]. İnsanlar dünyayı karmaşık, anlaşılmaz bir yığın olarak görmek istemez; onu anlamaya ve ona egemen olmaya çalışırlar. Bunu yaparken de her olguya bir neden sonuç ilişkisi bağlamında yaklaşarak, dünyayı bir takım soyutlamalar ve sınıflandırmalar çerçevesinde anlamlandırmaya çalışırlar. İnsanlar çevrelerine, çevrelerindeki karmaşıklığa zihinlerinde bir düzen getirmeye çalışırlar. Çünkü insan bulunduğu herhangi bir ortamda düzen kurabildiği ölçüde kendini güvencede hisseder ve rahatlar [4]. Ancak insanların oluşturmaya çalıştığı bu düzende etkin olan faktörlerin neler olduğu ve insanların hangi gereksinimlerini ön planda tutarken, hangilerini göz ardı edebildikleri önemli bir konudur.

Bütün insanlar için, karşılanması gereken öncelikli ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar, çeşitli mekanlar ve aktiviteler içindeki insanın davranışını ve tepkisini anlamak için gerekli olan anahtarlardır. Fischer insanların bir mekan içindeki yer tercihlerinin, kişisel mekan taleplerine bağlı olarak ortaya çıkan algılama çerçevesi doğrultusunda yapıldığını ortaya koymuştur [8]. İnsanların özellikle kişisel mekan, mahremiyet, egemenlik alanı gibi talepleri psikolojik gereksinimlerin karşılanmasında önemli görevler üstlenir. Bu açıdan bakıldığında insanların gereksinimleri, çevrenin nasıl görüldüğü, yargılandığı ve değerlendirildiğine dair ipuçlarını ortaya koyması açısından önemlidir. Çünkü; böylelikle mekandan mekana ayrıntılı kıyaslamaları yapmak kolaylaşır, dolayısıyla insanlar için optimum koşulları sağlayan ideal mekanların özelliklerini ortaya koymak ve kriterlerini saptamak daha kolay olur.

Bu bağlamda bu çalışma kapsamında;

- Açık yeşil alanlardaki oturma mekanlarının tasarım kriterleri açısından insanların güvenlik, korunma, egemenlik alanı, mahremiyet gibi psikolojik gereksinimlerini ne ölçüde karşıladığı,
- İnsanların açık mekanlarda yer tercihi eylemini yaparken Fischer'in ortaya koyduğu algılama çerçevesi ve kişisel mekan taleplerinin buralarda da etkili olup olmadığı,
- En çok tercih edilen mekanların, arkalarının çeşitli sınır elemanları ile korunmuş olması, önlerinde ferah bir bakış açısı ve hareket serbestliği sağlayan

açıklıkların olup olmaması gibi fiziksel özellikleri ile insanların psikolojik gereksinimleri arasında ne gibi ilişkiler olduğu araştırılmaktadır.

1.3. Çevre Davranış Araştırmalarının ve Çevresel Psikoloji Kavramının Gündeme Gelişi

Çevre davranış araştırmaları gündeme gelmeden önce, insanlar sadece biyolojik bir varlık olarak görülüyordu ve düzenlemeler buna göre yapılıyordu. Ancak bu düzenlemelere verilen tepkiler, ve insanların kendi ihtiyaçları doğrultusunda yapılan tasarımlarda değişiklikler yapması tasarımcıları düşünmeye itti. Çevre davranış araştırmalarının gündeme gelmesiyle çevresel psikoloji bilim dalı ortaya çıktı [10].

Günümüzde teknolojik ilerleme, hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, fiziksel çevre üzerinde de etkilerini göstermektedir. Bu etkenler yapıların ve diğer çevre düzenlemelerinin hızla çoğalmasına sebep olmaktadır. Bu düzenlemeler insan etkinliklerinin fiziksel, psikolojik ve toplumsal amaçlarına uyabilecek çevrelerin yaratılmasıyla sağlanabilmektedir. Uygun fiziksel çevrelerin yaratılmasının önemini Churchill'in şu sözü ile özetlemek yerinde olacaktır: "Biz binalarımıza şekil veririz, sonra da binalarımız bizi şekillendirir." İnsanın fiziksel çevresiyle olan bu etkileşimi, sosyal çevresiyle olan etkileşiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu durumda fiziksel çevre tasarımını, daha önceleri yapıldığı gibi rastlantıya, sezgiye, deneme-yanılmaya dayalı kararlara bırakmak yerine, bilimsel yöntemlerle çözmek gerekmektedir [12].

Fiziksel çevrenin değişim süresi boyunca, insan katılımı söz konusudur ve bu değişimlerden de insanın çeşitli şekillerde etkilenmesi, bu konu ile çeşitli uzmanların ilgilenmesine sebep olmuştur. 1960'lara kadar insanın çevresiyle olan ilişkilerinde toplumsal ve psikolojik etkilerinin önemi üzerine bir bilinç gelişmemiştir. İnsan içinde yaşadığı fiziksel çevreden gelen uyaranlara tepkileriyle ilgilenen Çevre Psikolojisi Bilimi 1973'den başlayarak önce İngiltere ve A.B.D' de, daha sonra Avrupa ve Japonya'da yapılan araştırmalarla desteklenmiştir. Çevre Psikolojisi, ergonomi, siyasal bilimler, biyoloji, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, toplumsal psikoloji, ekoloji, antropometri... gibi dalların katkısıyla zengin kaynaklı bir bilimdir. Mimarlar, şehir plancıları, ekologlar ve diğer fiziksel çevre tasarımcıları, Çevre Psikolojisi Bilimi kabullerini, fiziksel çevreyi tanımlamak ve biçimlendirmek için kullanmışlardır [12].

“ Çevresel Psikoloji insanlar ve onların çevreleri ile arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerle ilgilenen bir disiplindir ” [13].

“ Çevresel psikolojinin temel amacı uygulanan sosyal politikalara göre, insanın çevreye uyumuna yardım etmek ile insana uygun bir yaşam çevresi arasında uzanan bir çizgide değişik hedefleri kapsamaktadır. İnsanın çevreyi algılaması ve değerlendirmesi, çevrenin çeşitli özelliklerinin insan davranışlarına etkisi, kişisel ve sosyal mekanlar, gürültü, ısı, kirlilik, kalabalık, gibi etkenlerin insan sağlığı, sosyal davranış ve performans üstündeki etkileri, çevre tasarımı ve mekan düzenlemeleri, kent yaşamı ve kentsel mekanizmalar, çevreye ilişkin tutumlar ve değerler belli başlı konular olarak belirlenmektedir ” [14]. Çevresel psikoloji, sosyal psikoloji içindeki gelişmelerle oluşan bir akımdır. Üç ana süreçten oluşmaktadır. Birinci süreç, çevresinden etkilenen insanın davranışlarını ölçmek; ikinci süreç, davranışlarla ortaya çıkan yeni gereksinimlere göre çevrenin özelliklerini değiştirmek; üçüncü süreç, çevresel değerlendirmedir [15]. 1976’da Proshansky, çevre psikolojisini, davranış, kişinin deneyimi ve çevre arasındaki görgül ve kuramsal bağları kurma girişimi olarak tanımlar. Ittelson, 1974’te çevresel psikolojiyle ilgili 10 temel ilke öne sürmüştür [14].

1. İnsan davranışı çeşitli durum ve zamanlara göre göreceli bir istikrarlılık gösterir.
2. Belirli bir fiziksel çevreye karşılık benimsenen davranış biçimleri, kişilerden bağımsız olarak süreklilik gösterirler.
3. Çevre açık bir sistemdir. Yani sınırları, diğer fiziksel ve sosyal sistemlerle etkileşimine göre tanımlanmıştır.
4. Belirli bir fiziksel çevreye özgü davranış, bunu oluşturucu her hangi bir parçanın değişiminden etkilenir.
5. Eğer bir değişiklik, belirli bir bağlama özgü bir davranışın ortaya çıkmasını bastırırsa, daha uygun bir ortam aranır.
6. Çevre, sadece fiziksel öğelerden oluşmaz, burada oluşan bireysel ve sosyal davranışları da kapsar.
7. Çevre onu tanımlayan birey açısından teklik gösterir.
8. Özgül çevreler, kullanımlarına ilişkin doğal bir tarihe sahiptirler.

9.Çevre nötrdür. Fakat anlaşılmadık bir çevreyle karşılaşıldığında veya bir değişiklik ortaya çıktığında çevrenin özelliklerinin bilincine varılır.

10.Çevreler fiziksel sınırlara sahiptir.

Tasarımda amaç insan için tasarımıdır. Bu tasarımcılar için göz ardı edilemeyecek bir unsurdur. Bunun için de öncelikle insanlar ve çevresel faktörler arasındaki bağın kurulması gerekir. Çevresel psikolojinin ilgi alanı ve amaçları burada devreye girer. İnsanlardan bağımsız, onlardan soyutlanmış bir mimari mekan düşünülemez. Çünkü bütün tasarımların varoluş nedeni insandır [16]. Çevre Psikolojisinin temel kabulleri fiziksel çevrenin biçimlenmesinde gözetilmesi gereken durumları aydınlatmakta, kullanıcının gereksinmelerine göre değişimler yaptığı çevresi ile fiziksel, toplumsal ve psikolojik etkileşimini açıklamaktadır. Bu açıklamalar mekan üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmış, bilim dalının kabullerini ve farklı çevre tanımlanmasını sağlamıştır. Tasarımcının, insan davranışı ile mekanın fiziksel biçimlenmesi arasındaki dengeyi oluşturabilmesi için Çevresel Psikoloji'nin bilgi yelpazesinden faydalanması gerekmektedir [12]. Bu nedenle Çevresel Psikoloji ve çevre davranış araştırmalarının tasarıma ve tasarımcıya katkıları çok büyüktür.

1.4. Çevre ve İnsan Davranışı

1.4.1. Çevre Kavramı

Davranış açıklamalarında kişinin ve çevrenin özelliklerine verilen önem ve davranış-kişi-çevre ilişkileri psikoloji kuramlarının odak noktasını oluşturur [14].

Çevre terimi bir birey veya grubu saran, çevreleyen şeyi belirtmektedir. Bu nedenle çevre ile ilgili herhangi bir tanıma atfedilecek anahtar kelime 'çevreleme' dir. Çevrenin yapısı ve işlevi ile ilgili herhangi bir tanım tasvir ya da açıklama çevrenmiş bir şeyle ilgili kılınmalıdır. Çevre davranış araştırmalarının ilgi alanına insanları, ekolojik düzeyde yani 'günlük insan davranışı düzeyi' nde çevreleyen ne olduğu girer [6]. Bu açıdan çevre insanı ve çalışmalarını dışardan etkileyen tüm koşullar ve faktörlerdir.

“Rapaport çevreyi kullanıcılar tarafından şifresi çözülen bir kod, bir sözsüz iletişim biçimi ve bir semboller sistemi olarak tanımlamaktadır. Çevreye ilişkin bir başka tanım; içinde algılayan olarak bireyi de içeren, etkileşen bileşenler sistemidir ” [17].

Çevreyi, bireyi saran en kapsamlı düzeyden , bireyin en yakın dolayına kadar, her biri bir diğerini saran ve iç içe yuvalanan çeşitli düzeyleri kapsayan bir yapı olarak algılanır. Araştırmacılar kendi bilim dallarına göre çok çeşitli çevre modelleri oluşturmuşlardır. Örneğin; Lawton, P. Çevreyi 5 bileşenli bir sistem olarak ele alır:

- 1.Birey
- 2.Fiziksel çevre
- 3.Kişisel çevre
- 4.İnsan üstü çevre
- 5.Toplumsal çevre

Ittelson, W. ise çevreyi 7 bileşenli bir ekosistem olarak tanımlar:

1. Algı sistemi
- 2.Anlatım sistemi
- 3.Değer sistemi
- 4.Uyum sistemi
- 5.Bütünleyici sitem
- 6.Gereçler sistemi
- 7.Ekolojik ilişkilerden oluşan sistem

Semra Aydınli’ ya göre çevrenin iki ana bileşeni olarak fiziksel çevre ve sosyal çevre, insanın sosyal davranış sahnesini oluştururlar. Fiziksel çevre kapsamında kişinin algıladığı çevre, psikolojik çevresidir. Fiziksel çevre, toplumsal değerlerle belirlenen kültürel çevreyi ve davranışları belirleyen ekolojik çevreyi oluşturur [18].

Jon Lang ise çevreyi potansiyel çevre ve etkili çevre olarak iki bileşene ayırır. Mimarın insan davranışı için yarattığı çevre potansiyel çevredir. İnsanların kullandığı değerlendirdiği ise onu etkili çevresidir. Çevrenin sınıflandırma cetvellerinin yapılmasındaki amaç yaşamlarımız üzerinde etkili olan çevresel faktörler için bir iskelet

kurmaktır. Bütün sınıflandırma cetvelleri davranış için bir potansiyel çevreyi ve insanların dikkat ettiği ya da kullandığı şeylerin etkili olduğu çevreyi tanımlar [6].

Kaplan, çevrenin belirgin, kesin sınırlı olmamasına rağmen tesadüfi olmadığını, içerdiği kurallar ve düzenler olduğunu ve insanların bunları tanıması gerektiğini belirtmiştir [19]. Çünkü insanlar içlerinde buldukları çevrenin özellikleri tarafından etkilenir ve bu doğrultuda davranışlar ortaya koyarlar. Başka bir deyişle çevre içerdiği sembolik anlamlar ve motivasyonel mesajlarla insanın çevre içindeki eylemlerine yönlendirici etki yapar [20]. Bu noktada çevreyi anlamaya yönelik çevre kavramına ilişkin araştırmaların önemi ön plana çıkmaktadır.

1.4.2. Çevre ve İnsan Etkileşimi

İnsan varlığını bir çevre içinde sürdürür. İnsan-Çevre ilişkilerinde vurgulanması gerekli en önemli nokta, insan ve çevrenin karşılıklı etkileşimidir [17]. Ittelson çevrenin fiziksel durumuyla, orada ne yapılacağı arasında bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir. Tasarımcılar, insanın çevresiyle iyi uyum göstereceği ilişkiyi kurmak için çalışır. Şunu belirtmek gerekir ki; insanla üzerine uyacak kıyafet arasındaki ilişki, insanla içinde bulunduğu bir bina ya da çevresi için aynıdır [12]. Bu nedenle insan çevre etkileşimi çevresel psikolojinin ana ilgi alanlarından birisidir.

Gerek çevrenin insanlar üzerindeki etkinliği ve gerekse insanın çevresi üzerindeki etkinliği kapsamında ele alınan, ikili bir etkileşim sistemini olan insan çevre etkileşim sistemi, çevresel psikolog ve mimarlar tarafından değişik açılardan ele alınmakta; çevresel gereksinimleri ortaya çıkarmakta ve çevreyi karmaşık bir sistem şekline dönüştürmektedir.

İnsan-çevre etkileşim sistemi, birbirini dengeleyen iki süreci kapsar. Birinci süreç çevresinden etkilenen insanın davranışlarındaki değişiklikleri ölçmek; ikinci süreç ise davranışlarla ortaya çıkan yeni gereksinmelere göre çevrenin özelliklerini değiştirmektir [18].

İnsan içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyabilmek ya da onu kendine uydurabilmek için o çevreyi tanımak ve anlamak zorundadır. İnsan ve çevre kavramları

etkileşimli bir bütünü parçalarıdır. İnsanlar yaşamlarını bir çevrede sürdürür ve bu çevre ile karşılıklı etkileşimleri sonucu insan-çevre bütünü oluştururlar. Evrende hiç bir şey çevresi olmaksızın düşünülemez; en basit somut öğeden en karmaşık somut kavrama kadar, her türlü tanımlamanın çevresel referanslara gereksinim duyduğu günlük yaşamda açık olarak görülmektedir. İnsanlar buldukları ortamlardan, çevrelerinden büyük ölçüde etkilendikleri; daha da öte, insanların mutlulukları-mutsuzlukları üzerinde doğrudan etkisi olduğu çeşitli araştırmalardan bilinmektedir[21],[22].

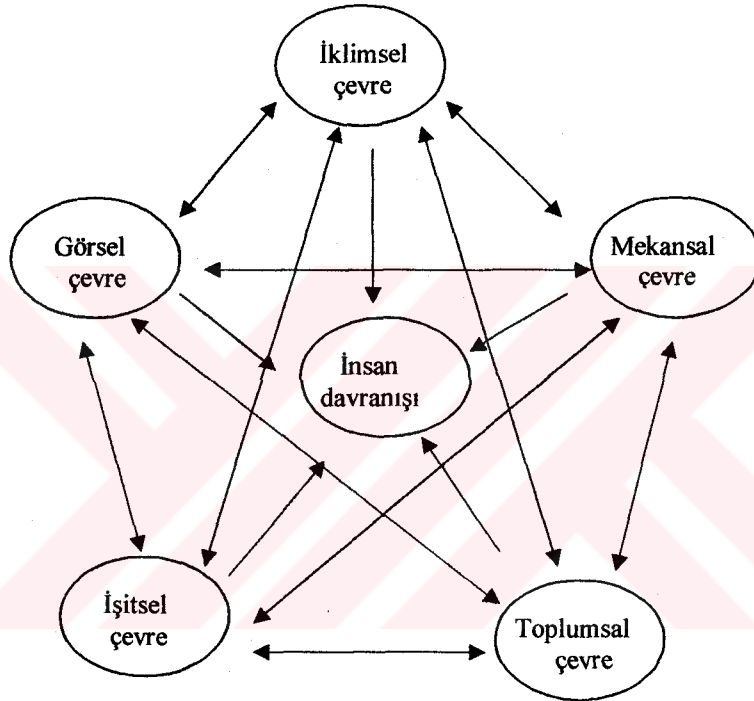
Çevre-insan ilişkilerini kavramaya çalışırken “birey”e özgü niteliklerle, çevre özelliklerinin birbirinden soyutlanamayacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bunun nedeni, insanın sürekli olarak çevresiyle karşılıklı etkileşim içinde olmasıdır. İnsanın çevresi ile bütünleşmesinde yararsal ilişkiler doyuma ulaşırken, çevresinde olumlu yönde yenileyen yapıya kavuşmasıyla olanaklıdır [21], [23].

İnsanlar, karmaşık fiziksel çevre bütünü içinde, karmaşık bir davranış gösterirler. Fiziksel çevre terimi, insan yapımı çevreyi kasteden bir ifadedir. Fiziksel çevre planlanmış, inşa edilmiş ve sınırları belli olmayan, bilimsel teknolojiyi sürekli geliştirme amacıyla insan tarafından değiştirilmiş bir yapıdır. Uygun tasarlanmış bir fiziksel düzenin bir takım öngörülen davranışları geliştireceği öngörülebilir [6].

Ittelson bu durumu şöyle açıklamaktadır: Fiziksel çevrenin boyutlarını bireysel veya toplumsal-kültürel içerikler oluşturur. Bütün çevreler, duyusallıkları da olan bir fiziksel temele sahiptirler. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak, fiziksel çevresini ya değiştirir ya da uyum sağlar. Bu çevre, zamanla insanın hüner ve yaratıcılığının bir ürünü haline alır, başka bir kalıba girer, insan ona yeni anlamlar ve kullanımlar verir, yeni bir şekil ve görünüş yükler. Bu insan yapısı çevre, insanın ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda sürekli değişim geçirir ve böylece insan her aşamasıyla “yapılı çevre”yi oluşturur. Yapılı çevre, insanların karşılaştıkları durumlara ve etkinliklere göre hareket etmelerini sağlar. Böylece hareketlerimizi davranışlarımız belirler ve çevrenin tasarlanması hareketlerimizi etkiler[12].

İnsan davranışları, kişinin yakın çevresi düzeyinde çevrenin beş duyu ile algılanan yönleri ile etkileşim içindedir. Çevrenin mekansal, iklimsel, görsel, işitsel, ve toplumsal

boyutlarının insan davranışı ile iletişimi şekil 1 de görülmektedir. Şekildeki bileşenlerden toplumsal çevre insanlar arası ilişki türlerini, toplumsal normları ve bulunduğu toplumun kültürel yapısını içerir. Mekansal çevre, insanın antropometrik boyutlarına bağlı olarak eylemler için gereken kullanım alanlarının, olumlu biçim ve büyüklükte sağlandığı çevredir. İklimsel çevre, ısı yalıtımı, sıcaklık, nem ve radyasyon özelliklerini içeren çevredir. Görsel çevre, doğal ve yapay aydınlatma özelliklerini içeren çevredir. İşitsel çevre; uygun şiddette sesin yansımalarının bulunduğu çevredir [12].

Şekil 1 . İnsan davranışının yakın çevresiyle etkileşimi [12].

1.4.3. Mekan Kavramı

1.4.3.1. Mekanın Tanımı

Mekanın sözlük karşılığı; 'boşluk, yer'dir. Tasavvuftaki anlamı ise; 'oluş, eylemin gerçekleştiği yer, varlıkların görünüş alanı' dır. Mekan; insanın, insan ilişkilerinin, eylemlerin, bu eylemlerin gerçekleştiği araçların içinde yer aldığı boşluktur. Başka bir

tanıma göre ise insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürebildikleri boşluktur [20].

Mekan en basit tanımı ile bir kişi veya grubun yeridir. Mekan insanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlemenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşundur [23]. Mekanı genel anlamıyla kullanıcı eylem ve gereksinmelerine göre sınırlanmış hacimler olarak tanımlayabiliriz. İnsan olmadan da var olan doğal çevreye karşın, mekanın özünde insan yaşantısının olduğu açıktır [24].

Cousin'e göre, insanın algılayabildiği sınırlar içindeki hacim "mekan" olarak tanımlanmıştır. Karanlık bir mum ışığının tanımladığı hacimden; vadiler içinde kalan hacme kadar, insana sınırlılık hissi uyandırabilecek tanımlamalarla çevrili her hacmi, "mekan" olarak göstermiştir [25].

Mekan bir üç boyutluluk ifadesidir. Objektif bir gerçek olarak vardır. Mekanın amacı sınırlı boşluklar ortaya koymaktır. Bir mekanın ortaya çıkabilmesi için belirli ölçülerde sınırlandırılması söz konusudur. Yani 'sınırlayan öge' söz konusu olmaktadır. Mekanın niteliği onu sınırlayan elemanların niteliği ile özdeşleşir. Mimari anlamda mekan yaratmak, insanı doğadan, peyzajdan, çevreden belirli oranlarda ayıran bir yer sınırlamaktır. Bir mekan mutlak surette içinde yapılacak fonksiyona uygun olmak zorundadır. Boşluğun mekan olabilmesi için, çok iyi tanımlanabilmesi için sınırlanması gerekir. Yoksa anlamsız, belirsiz bir boşluktan ileri gitmez. Bu yüzden mekanın boşluktan farklılığının fark edilmesi gerekir. Her mekanın bir amacı vardır. Bu amacı da fonksiyonlarına iyi hizmet etmektir, içersinde oluşacak karakterlere uygun fonksiyonları bir araya getirmektir [16].

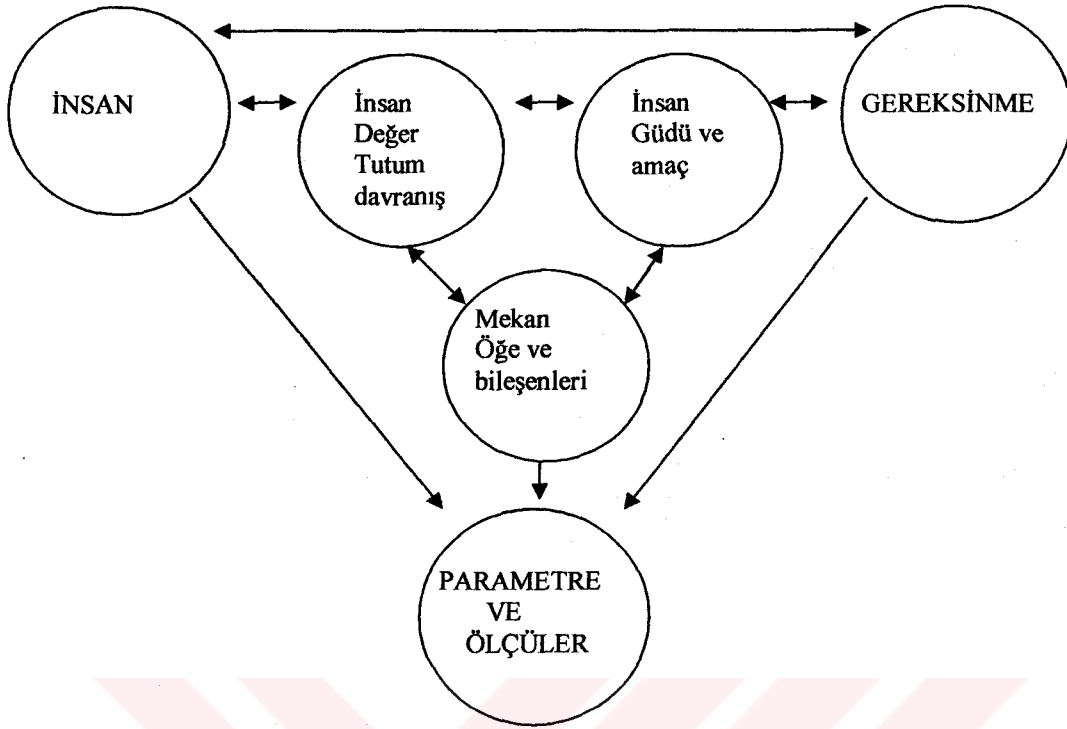
Mekan biçimle ilgili fiziksel şartları olduğu kadar, insan eylemlerine ilişkin gerekleri de yerine getirmelidir. Mekan sadece boşluk değerleri ve sınırlayıcı öğelerle tanımlanamaz. Mekan sadece matematiksel bir boşluk değildir. Uzunluk, alan ve hacim ölçüleriyle gerçek değeri ortaya konamaz. Mimari eylemin amacı olan mekan, insanın fiziksel ve duygusal yaşantılarını gerçekleştirdiği, matematiksel boyutların aşıldığı boşluklardır. Mekan, boyutlarının ve dış kabuğunun etkileyciliği ile değer kazanmaz.

Mekana gerçek değerini kazandıran, kullanıcıların yaşantılarının en doğru biçimde değerlendirilmesidir [24].

Mekanlar sadece bir fiziksel örgü değil, insanın bütün fiziksel ve psikolojik gereksinmelerini bireysel ve sosyal düzeyde karşılayacak, gerekli eylemleri gerçekleştirmesine olanak sağlayacak fiziksel ortamlardır. Bir mekanın planlanması demek; hangi ölçekte olursa olsun, bölgeden mobilyaya kadar, oluşumun içindeki topluluk veya bireyin etkinlik, değer ve amaçlarını yansıtan bir mekan oluşturmaktır. Mekansal biçimlenme, mekansal gereksinmelerin yanıtıdır. Mekan oluşumu, insanın amacına ve dürtülerine uygun bir yerde bir etkinliğin gerçekleşmesi ve yerin etkinliğe uyması için gerekli koşulları barındırma durumudur. Oluşumu gerçekleştirecek sistemler değişerek, dinamik bir süreçle iç uyumu sağlar [12].

Tablo 1. Mekan biçimlenmesinde psikolojik kavramların yeri [24].

Mekan biçimlenmesini etkileyen koşullar						
Doğal koşullar				Beşeri koşullar		
Fizik doğa		Biyolojik doğa		Beden	Bilinç	
Fiziksel coğrafya	Coğrafya Jeoloji Meteoroloji -yağmur -sel -rüzgar	Botanik olaylar -stepler -ormanlar -bitkiler	Zoolojik olaylar -toprak hayvanları -deniz hayvanları	İstatistik olaylar Antropoloji - yoğunluk - göç -iskelet yapısı boy, renk	Bireysel bilinç olayları -iç güdüler -davranışlar -istekler -eğilimler	Kollektif bilinç olayları -ekonomi -teknik -örf adetler -hukuk -ahlak -din -bilgi -eğitim

Şekil 2. Mekan oluşumunun dinamik dengesi [23].

İnsan zihinsel yetenekleri ile yeteneksizliklerinin üstesinden gelir. Onu etkileyen olumsuzluklara karşı önlemler geliştirir. Doğa etkilerine karşı korunur, varlığını tehdit eden canlılara karşı mücadele eder. Bu çabaları sonucu ayakta kalır, canlılığını sürdürür, türünün devamlılığı sağlanır. İnsan çevresinden gelen zorlamalara uygun koşullar ve çevreler oluşturarak karşı koyar. İnsan, gereksinmelerini bulunduğu mekanda en iyi biçimde karşılamalıdır. İnsanın yaşadığı mekanlardan beklentilerini genel olarak üç grupta toplayabiliriz [24].

1. Kendi kütlesi, hacmi, eylemleri ve kullandığı araçlar için boşluk gereksinmesi,
2. Varlığını sürdürmek, canlılığını ve sağlıklılığını korumak için güvenlik gereksinmesi
3. Yaşamsal işlevlerini uygun koşullarda sürdürebilmek için konfor gereksinmesi

Eldem, mekanın insan yaşamını biçimlendirdiğini şöyle ifade eder: “yaşantımızı biçimlendiren boşluklardır. Onların size neleri, nasıl sunduklarına bakınız. Eğer yaşam zorluklarla dolu ise, bu durum mekanın elverişsizliklerinden yansıyor.” [20].

Ortaya konan tüm iyi tasarım oranlarında amaç, insan ölçeğine uygun düzenlenmiş bir çevreyi oluşturabilmektir. Gestaltisler tarafından biçimsel mekanın birey üzerindeki psikolojik etkileri araştırılmış ve Alan Isaac tarafından 1971 de bir liste oluşturulmaya çalışılmıştır [26].

Tablo 2. Biçimsel mekanın birey üzerindeki etkileri [26].

FİZİKSEL MEKANIN BİÇİMSEL ÖGELERİ	BİREYİN DUYGUSAL TEPKİSİ	
	GERİLİM	GEVŞEME
BİÇİM	Dengesiz düzen	Sade beklenen düzen
RENK	Uyumsuz renkle aşırı zıtlıklar	Uyumlu renkler Ölçülü zıtlık
ÖLÇEK	Büyük ölçek	Küçük ölçek
ORAN	Dengesiz oranlar	Alışılmış oranlar
IŞIK	Eşit dağılmamış ışık	Dolaysız yumuşak ışık
SES	Sağır edici ses	Yumuşak ses
ISI	Uygun olmayan ısı	Uygun ısı
KOKU	Tuhaf koku	Hoş koku
EYLEM	hareketsizlik	Kolay hareket

1.4.3.2. Mekanın Sınıflandırılması

Mekan tiplerini, mekanın fonksiyonu belirler. Mekan türleri ise mekanın sınırlarının esnekliği ve katılığı ile betimlenir. Norberg-Schulz'a göre mekan aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır [23],[25];

1. Yararsal mekan: Fiziksel çevreyi kendi gereksinimine göre kullanan ve değiştiren insanın yaşama, çoğalma ve üretmeye ilişkin sürekli kullandığı davranış modlarının yer aldığı ekolojik ve operasyonel mekandır.
2. Simgesel mekan: Bireyin doğrudan algısal boyutları içinde olmayan siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal sistemler ve bunların simgesel yapısına bağlı olarak, toplumun biliş, duygu ve değerlendirmeleri ile yordanan bireye nüfuz eden mekandır.

3. Varoluşsal mekan: insanın her an içinde yaşadığı, etkinliklerini yaptığı, çevresi ile iletişim sağladığı ve bu iletişimin etkisi ile her an yenilenen, biçimlenen mekandır.
4. Mimari mekan: İnsanı barındıran, zaman dahil dört boyutu olan dört boyutlu olan sınırlandırılmış örgütsel ve örgütlü boşundur. Coğrafyasal mekandan binaya kadar çeşitli düzeleri kapsar.
5. Soyut geometrik mekan: Mimari mekanın soyutlama yolu ile elde edilen geometrik kurgusu ve kompozisyonudur.

Mekanı oluşturan elemanların, mekanı sınırlama dereceleri de bazı mekan türlerini ortaya koyar. Mekan, sınırlandırılma derecesine göre 4 grupta ele alınabilir [20];

1. Her tarafı kapalı mekan: Sınırlayıcı elemanlarla çevreden kesin bir şekilde ayrılmaktadır. Komşu mekanlarla bağlantısı ya hiç yoktur yada en aza indirgenmiş mekanelerdir.
2. Yer yer açılan mekan: Bu mekanda sınırlayıcı eleman yer yer kesintiye uğratarak komşu mekanlarla bağlantı sağlanmıştır.
3. Çok açılan mekan: Birçok küçük veya az sayıda büyük açılmalarla çevreyle ilişkiler güçlü bir şekilde sağlanmıştır ya da bu ilişki saydam sınır elemanları ile sağlanmıştır.
4. Serbest mekan: Bu tür alanlarda sınırlama söz konusu değildir. Mekan çeşitli kentsel mobilyalar, korkuluklar, küçük yapılar ile belirgin hale getirilir.

Mimari mekan, insan boyutunun varolması ile anlam kazanır. Buna bağlı olarak da farklı mekan kavramları ortaya çıkmaktadır [18];

Fiziksel mekan: ölçülebilen ve geometrik kavramlar yardımıyla saptana mekandır. Hareket ve ışık mekanın varlığını güçlendirmektedir.

Mevcut mekan: İnsanla çevresini bütünleyen, psikolojik bir kavram olan mevcut mekan, çevrenin somut yapısıyla saptanmaktadır. İnsanın çevresinin değişmeyen bir izlenimini oluşturan mevcut mekan, onun kültürel ve sosyal bir bütünlüğe ait olmasını sağlamaktadır.

Kavramsal mekan: İnsan, yalnızca mekanda eylemde bulunmamakta; mekanı algılamakta ve mekan hakkında düşünmektedir.

Algılanan mekan: içinde bulunan insan tarafından gözlenen, yaşana ve algılanan bir mekandır. Yaşayan bir mekan olarak da nitelendirilen, hem uyarıcının fiziksel özelliklerinin hem de algılayanın öznel değerlerinin bir işlevidir.

Alexander, mekanı pozitif ve negatif olmak üzere iki türlü ele almıştır. Alexander tarafından pozitif mekan kesin, belirgin, kolay anlaşılabilir, okunabilir mekanlar olarak tanımlanmıştır. Negatif mekan ise; binalar arasında kesin bir tanımdan uzak, insanların kendilerini rahat hissetmedikleri mekandır. Jean Cousin de pozitif -negatif mekan tanımında; pozitif mekanı kesin ve kapalılığın yanında, insani ölçekte olduğunu vurgulamıştır [25].

1.4.3.3. Mekan Bileşenleri ve Öğeleri ve Mekan Kompozisyonu

Mekan bileşenleri, mekanın yapısal özelliğinden kaynaklı olup, her zaman sabit olan bileşenlerdir. Mekanı tanımlayıp, sınırlarlar fakat sabittirler. Mekan bileşenleri yapım aşamasında ortaya çıkar. Bu nedenle yapısal bileşenler olarak adlandırılırlar [24]. Mekan öğeleri ise mekanı tanımlamaya yardımcı olan nesnelere olup yerleri değişebilir [10].

Mekan bileşen ve öğelerinin asli görevleri dışında üstlendikleri başka bir takım görevleri daha vardır: sınırlayıcı olma, belirleyici olma, yönlendirici olma, sürekliliği sağlayıcı olma, odaklayıcı olma, anlam taşıyıcı olma, birleştirici olma, yönlendirici olma [10]. Örneğin, bir konutun bahçesinde bulunan ve işlevi güneş ışınımını denetlemek olan şemsiye, gölgesinin oluşturduğu kavramsal mekan ile mekan hissi yaratır [24].

Mekan bileşen ve öğelerinin bir araya gelişindeki düzen, mekan kompozisyonu olarak adlandırılır. Başka bir deyişle mimaride kompozisyon, işlevsel ve görsel olarak tatmin edici bir bütün oluşturmak amacıyla elemanların bilinçli olarak bir araya getirilmesi ve düzenlenmesidir. Bütün bunların nasıl bir araya geldiği ve nasıl bir kompozisyon oluşturduğu mekan kompozisyonunda önemli özelliklerdir.

Mekan kompozisyonunda, mekan bileşen ve öğelerinin görevlerine göre (sınırlayıcı olma, belirleyici olma,...) insan davranışı üzerinde etkileri vardır. Bu görev özelliklerine bağlı olarak, insan davranışları biçimlendirilebilir. Bu özelliklere göre bir mekanda nasıl davranılması isteniyorsa, öyle tasarlanabilir.

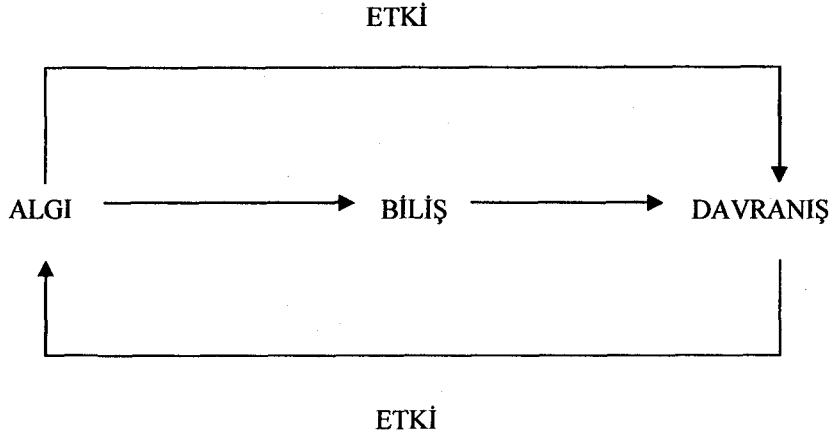
1.5. Davranış Kavramı ve Davranış Sistemi

Çevresel tasarımcıların çalışmaları, insan yapısına ilişkin görüşleri tarafından çok fazla etkilenmiştir. Bu görüşler tarih boyunca değişmişlerdir. Birinde insanlar başına buyruk kabul edilirken, diğerinde ise çevrelerinin kontrolü altında oldukları kabul edilmiştir. Bir periyot boyunca insanların rasyonel olduğuna inanılmış, başka bir periyotta ise irrasyonel olduklarına inanılmıştır. Antropolojik, psikolojik, sosyolojik araştırmalar davranışın bazı gizemlerini azaltmışlardır. Ama hala pek çok bilinmeyen vardır [6].

“İnsan çevresi içinde hem bir fiziksel obje hem de yaşayan bir organizmadır. Bir fiziksel obje olarak, ölçüsüyle, yoğunluğuyla ve şekli ile bir özellik kazanmakta; gerek bulunduğu çevreyi oluşturan bir eleman olarak ona karşı tepkide bulunmakta ve gerekse çevresi tarafından yönlendirilmektedir [18].” Yani insan ve çevresi arasında süregelen karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. İnsan ve çevresi arasındaki etkileşimlerin tümüne verdiğimiz isim ise ‘davranış’ tır.

Bir davranış açısı içinde birden fazla alt davranışlar bulunur. Bu alt davranışlar birbirleri ile ilişkili , ancak kendi içlerinde anlamlı, ayrı yan olgulardan oluşur. Her yan olgu belli bir yerde olagelen, organize olmuş eylem dizilerinden oluşur. Örneğin sabahları uyanış ve hazırlık davranışı bir çok alt davranışlar barındırır: uyanış, banyo,giyinme, kahvaltı vb. gibi. Yataktan kalkmak, yürümek, yüzünü yıkamak, dişini fırçalamak vb. gibi eylemler ise birer yan olgudur.

Davranış sistemi Gür’ e göre basitçe şu şekilde şemalaştırılabilir (Şekil 3):

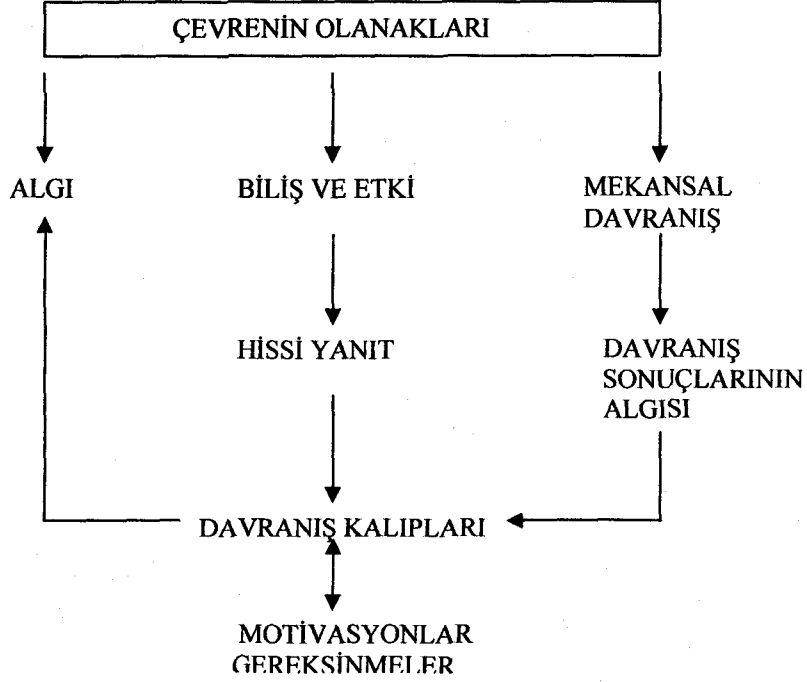

Şekil 3. Algı, biliş, davranış mekanizması olarak insan [23].

İnsanlar ve çevreleri arasındaki etkileşimi kapsayan bu basit süreci daha ayrıntılı bir biçimde şematize etmek mümkündür (Şekil 4). İnsan davranışının çevrenin olanaklarına bağlı olarak daha ayrıntılı şekliyle şematize edilmiş hali Şekil 4' te sunulmuştur. Buna göre davranış sistemi sırasıyla gereksinme, algı, biliş, değerlendirme ve davranış adımlarını kapsar.

Çevreyle ilgili bilgi, gereksinimlerle motive edilmiş güdü tarafından yol gösterilmiş algısal süreç boyunca sağlanır. Bu güdüler kısmen doğuştan edinilmiş, kısmen ise öğrenilmiştir. Güdüler, algı biliş arasındaki bağlantıyı biçimlendirir. Güdüler sadece algısal süreci yönlendirmezler, ayrıca davranışın sonuçları olarak dönüşümlü biçimde hedefi etkileyen duygusal uyarıcılar ve mekansal davranış da ayırt edilir.

Özetlenecek olursa; insanlar gereksinimleri doğrultusunda çevresel bilgileri alırlar, değerlendirirler ve bu bilgilerin doğrultusunda tepkiler ve eylemler gösterirler, yani davranışta bulunurlar.

Şekil 4. İnsan davranışının işleyiş şeması [6].

1.5.1. Gereksinme – Motivasyon

İnsan akli yoluyla çevresini (doğa) gözlemleyen, bunun sonucunda edindiği bilgileri yorumlayıp üreten, bilgi ve deneyimlerini topluma kazandırarak, kültürünü oluşturan, gelişmeye açık bir canlı varlıktır. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak çevre koşullarına uymak yerine, bunları değiştirerek doğaya karşı koymaktadır. İnsanın bu davranışı gereksinimleri; insanın fizyolojik, toplumsal ve psikolojik açılarından, rahatsızlık duymadan yaşamlarını sürdürmeleri ve yaptığı işlerde verimli olmalarında yardımcı olan tüm çevresel ve toplumsal koşullardır [27].

Gereksinme davranışın ardındaki yönlendirici güçtür. Davranış gereksinmelerin tatminliği doğrultusunda yönlendirilir. Bu nedenle gereksinmelerin bilinmesi insan gereksinmeleri görüşüne dayandırılacak bazı çevresel tasarım teorileri için önemlidir.

“Kullanıcı gereksinimleri, kullanıcının bir mekan içerisinde yaşamını, toplumsal, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklara uğramadan sürdürebileceği ve yaptığı işlerde verimine yardım edecek olanakları veren çevre koşulları şeklinde tanımlanmaktadır” [18].

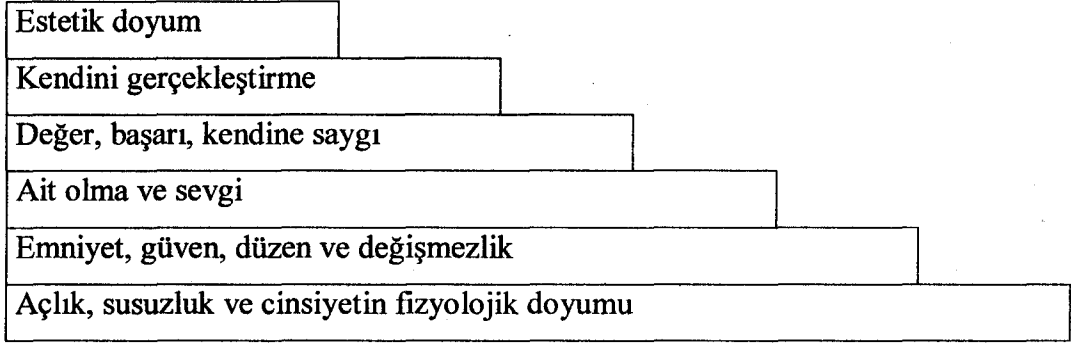
Mimari çevrenin insanlara ne olanaklar sunması gerektiği konusunda iki model çevresel tasarımcılar tarafından kullanılmaktadır. Bunlar Alexander Leighton'un "Önemli Duyular" (1959) ve Abraham Maslow'un "İnsan Gereksinimleri Hiyerarşisi Modeli" dir[6].

Leighton gereksinme sıralarını şöyle tanımlar:

- 1.Fiziksel güvenlik
- 2.Karşı cinse ilgi
- 3.Düşmanlık ifadesi
- 4.Sevgi ifadesi
- 5.Sevginin elde edilmesi
- 6.Tanımanın alınması
- 7.Kendiliğin ifadesi
- 8.Sosyal bir toplulukta bir kişinin yeri ve diğerlerinin yeri terimiyle yönelme- çevre şartlarına uyum
- 9.Belirli bir grupta yer edinme ve sürdürme
- 10.Sosyal bir sınıfa ait olma

Maslow' un modeli ise çevresel tasarımın ilgi alanına ilişkili kılınması açısından daha anlaşılır bir modeldir. Maslow, güçlüden zayıfa doğru, güçlünün zayıfa göre öncelik aldığı gereksinmelerin hiyerarşisini şu şekilde ileri sürer:

- Fizyolojik gereksinimler: açlık, susuzluk vb. gibi
- Güvenlik gereksinimleri: fiziksel zarardan korunma, güvenlik
- Ait olma ve sevgi gereksinmesi: bir gruba katılma ve sevilme
- Saygı görme gereksinmesi: bir birey ve diğerleri tarafından değer verilmesini isteme, farkına varılma ve onaylanma
- Gerçekleştirme gereksinimi: bir kişinin kapasitesini belirleme isteği göstermesi, bir şeyleri gerçekleştirme
- Bilme ve estetik ihtiyaçlar: bilgiye açlık ve kendisi için güzelliğe ihtiyaç, görsel tatmin [6]

Şekil 5. Maslow' un insan gereksinmelerinin hiyerarşisi [6].

“Proshansky bu sınıflamaya birincil gereksinmeler (fizyolojik ve güvenlikle ilgili olanlar) karşılanmadıkça insanın daha üst düzey gereksinmeleri algılayamayacağı şeklinde bir düzeltme getirir [23].” Bu sınıflandırma, çevresel tasarım ve tasarımcının ilgi alanları hakkında düşünmek için bir çatı sağlar [6].

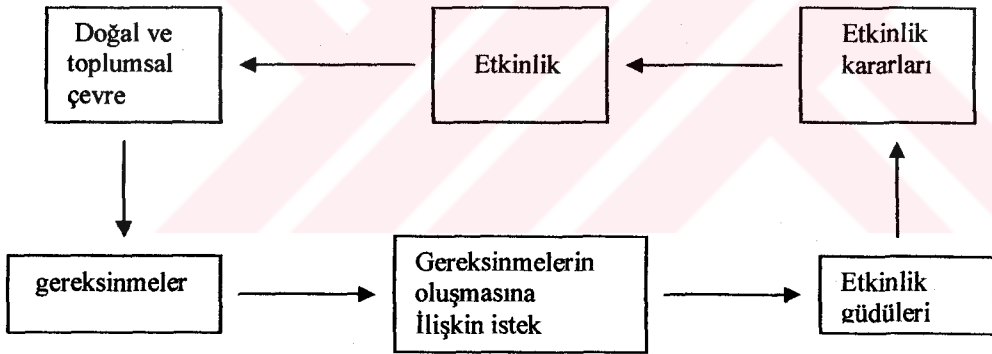
Cüceloğlu, D. Maslow'un piramidiyle ilgili olarak şu noktalar üzerinde durmuştur:

- Bireyden bireye düzeyler arasında farklılıklar olabilir. Bazı kimseler için sosyal ilişkiler kurarak insanlarla yakınlaşma gereksinmesi daha önce gelebilir.
- İnsanların içinde büyüdüğü aile ortamı ve kültürün değerleri hangi düzeydeki gereksinmelerin daha belirgin ve baskın bir rol oynayacağını saptar [7].

Mimari çevreler insanların fizyolojik gereksinmeleri için barınak, güvenlik gereksinmeleri için fiziksel ve psikolojik güvenlik, ait olma ve sevgi gereksinmeleri için özel aktivite düzenleri yanında çevresel sembolizm, gerçekleştirme gereksinimi için seçim özgürlüğü, bilme gereksinmesi için gelişme fırsatlarına ulaşma, erişme olanağı, estetik ihtiyaç için biçimsel güzellik olarak açıklanır. Bazı gereksinmeler fizyolojik bazıları sosyolojik ya da psikolojik dayanıklıdır, bazıları ise karışıktır. En genel gereksinmeler fizyolojik dayanıklı olanlarıdır. Ait olma gereksinmesi psikolojik unsurlar içeriyor olabilir ama aynı zamanda sosyal ve kültürel olarak da etkilenmektedir. Halbuki gerçekleştirme gereksinmesi çoğunlukla psikolojiktir. Her gereksinmenin karşılanma derecesi; kişiden kişiye, bireyin yaşam felsefesine, karakterlerine, kültürlerine ve alışkın oldukları yaşam düzeyine göre değişmektedir. Herkes büyük miktarda bedensel konfor aramaz. Bazıları

estetik gereksinmelerini psikolojik gereksinmelerinden üstün tutar. Bazıları inandıkları şeyler uğruna hayatlarını vermeye hazırdılar. İnsanlar gereksinmeleri doğrultusunda kısmen çevreye bakarlar, ayırt ettikleri şeyler gereksinmelerine ve neyi görmek istediklerine bağlıdır [6].

Kukul, insan-çevre ilişkileri içinde gereksinmelerin etkisini şöyle anlatmıştır: Çevre gereksinmeleri doğurur, gereksinimler de insanlarda istekler, emeller, amaçlar oluşturur. Bunlardan bilinçte güdüler doğar, güdülerden de karar doğar. Karardan sonra sıra etkinliğe eyleme gelir. Çevreye yönelen etkinlik onu değiştirir. Değişen çevre yeni gereksinmelerin doğmasına neden olur. Yeni gereksinmeler de yeni bilinci oluşturur. Burada her etmen yalnız kendisinden sonra gelen etmene değil, kendisini doğuran ilk etmene de etkide bulunur. Toplumsal çevre bir yandan insanın gereksinmelerinin biçimlenmesinde ilk kaynak görevi üstlenirken bir yandan da bunların karşılanması için gerekli koşulları oluşturmaktadır. Bu nedenle çözümleyici bir görevi vardır [28].

Şekil 6. İnsan-çevre ilişkileri içinde gereksinmelerin yeri [28].

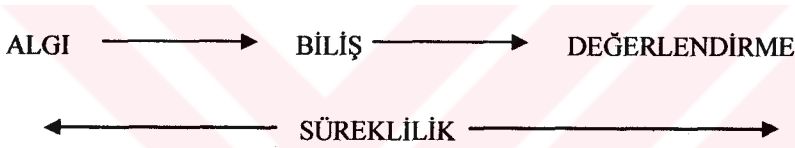
Tasarımcılar insan gereksinmelerinin yapısını, hangi gereksinmenin psikolojik hangi gereksinmelerin fizyolojik ya da karışık olduğunu bilmelidirler. Tasarılmanın amacının insan ihtiyaçlarını karşılamak olduğu kabul edilen en genel ve ortak görüştür. Davranışı etkileyen ve yönlendiren en önemli faktörlerden birisi ihtiyaç yani gereksinme faktörüdür [12]. Başka bir deyişle tasarımda amaç insandır ve önemli bazı gereksinmelerinin karşılanmadığı bir tasarım biçimsel ya da antropometrik ya da psikolojik açıdan ne kadar ideal olursa olsun insanlar tarafından tercih edilmeyecektir.

1.5.2. Algı

İnsanlar için bir çevre içinde yaşayabilme ve yaşamı devam ettirmenin koşulu, o çevreyi tanımaktır. İnsanın çevresini tanıması algılama ile başlayan bir süreçtir. İnsan dış dünyayı duyuları ile ve bunların algı haline gelmesi ile tanımaktadır [13].

Algılama nesnel dünyayı duyular yolu ile öznel bilince aktarma olayıdır. Campbell algının, dünyanın zihinsel gösterimi olarak düşünülebileceğini ve bu zihinsel gösterimin iki bilgi türüne dayalı olarak oluştuğunu bildirmiştir: duyularla alınan veriler ve önceki deneyimlerle oluşmuş olan hafıza [29].

Algılama süreci şu şekilde şematize edilebilir:

Şekil 7. Algılama süreci [10]

Algılama biliş ve değerlendirme süreçlerinin temel taşıdır, karmaşık bir süreçtir ve algılanan nesne hakkındaki düşünce tarzımız, davranışlarımızın merkezini oluşturur [30]. Yani algı çevre hakkında edinilen tüm bilginin kaynağı olmasından dolayı çevresel davranışın merkezindeki süreçtir [31]. Algılama çevredeki bilgileri kaydetmenin pasif bir süreci değil, çevre ve insan arasındaki etkileşimin aktif bir sürecidir. Algı bir edinimdir ve diğer edinimlere göre düzenlidir, insanın yapmak istediği şeye göre yön verilmiştir [32]. Algılama kişiye göre değişen bir olgudur. Kişilerin karakterlerine, içinde buldukları sosyal gruplara, kültürel çevresine, geçmiş deneyimlerine bağlı olarak değişim gösterir.

Çevre tüm duyuları uyarır ve alabileceğinden çok daha fazla bilgi verir. Bu nedenle algı, duyumsama ile aynı şey değildir. Birey tarafından uygulanmış filitreleme sürecinin bir sonucudur. Ittelson, gerçekte bireyin algıladığı sistemin bir parçası olduğunu belirtmiştir [31].

Morgan algıyı etkileyen çeşitli etmenlerden bahsetmiştir. Dikkat, güdü ve önceki öğrenmelerin algıyı kuvvetli bir biçimde etkilediğini bildirmiştir [33].

Çevre daima insanın kavrama kapasitesinden daha fazla bilgi içerir [20]. Belirli bir anda insanın duyu organları anlatılamayacak kadar sayıda uyarıcıyla bombardıman edilir. Bu uyarıcılar eş zamanlı olarak gereğinden fazla, yetersiz, belirsiz ve çelişkili olabilir. Bu nedenle bu zaman süresinde tüm uyarıcılardan bazılarını belirgin olarak algılar. Yani insanlar belirli bir anda yer alan çeşitli olaylardan sadece bir kaçına dikkat eder [33].

- Algılamanın özellikle kentsel tasarım ve mimari tasarım ve mimari tasarım açısından önemli özellikleri vardır [30];
- algılama, kişilere göre değişen bir olgudur. Kişinin algılama sistemlerine, kişiliğine, yaşadığı sosyal gruba, kültürüne ve çevresine bağlıdır. Bunların dışında algı sahip olunan çevre imajına, mevcut motivasyona ve tutumlara bağlı olduğu kadar geçmiş deneyimlere de dayanmaktadır.
- Algılamada hareket büyük önem taşımaktadır. Çünkü hareket halindeki gözlemci, durağan bir gözlemciye oranla yapıların çok daha çeşitli özelliklerini algılar. Yapısal özellikler yanında önemli olan; yapıların değişik anlamsal fonksiyonlarının algılanmasıdır.
- Algılamada insanlar amaçlarına uygun bilgiler alır. Çevremizde her zaman algılayabileceğimizden çok daha fazla bilgi bulunur. İnsanlar da sadece kendine yeten mesajları algılamaktadır.
- Algılama aktif bir süreçtir. Davranış algılayan bireyin ve algılanan nesnenin özelliklerinin bütünlüğü içinde değerlendirilir.

1.5.3. Biliş

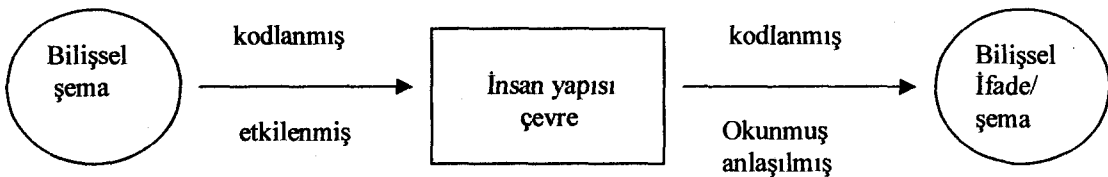
Biliş ve değerlendirme sürecini anlamanın, çevresel tasarıma ve insanların çevreyi kullanımlarında yaptıkları tercihleri anlamaya katkıları büyüktür. Bu nedenle biliş sürecine ilişkin ayrıntıların araştırılması, bilinmeyen yönlerinin ortaya konulması amacıyla biliş psikolojisi gelişmiştir. Biliş psikolojisi; öğrenme, organizasyon ve bilgilerin saklanması ele alır. Düşünme, öğrenme, hatırlama, hissetme ve akli gelişim konularına odaklanır.

İnsanlar çevreye nasıl bakmaktadırlar? Çevresel anlam ve önemleri nasıl öğrenilir? Beğeniler ve beğenmeyişler nasıl gelişir? Neden bazı yerler diğerlerinden daha iyi hatırlanır, daha fazla tercih edilir? Tüm bunlar biliş sürecinin incelenmesiyle cevaplanabilecek sorulardır [6].

Biliş gerek bir tanıma/anlama süreci, gerekse bu süreçten insan kalan tortudur. Yorumlama ve değerlendirme, tanıma ve anlama aşamasını izler. Anlama ve kavrama; aksi halde kaotik olacak nesnelere evrenine bir düzen getirmektedir [23]. Başka bir açıklamaya göre ise biliş; yorumlama belleğe gönderme yapma ve duyumsama eylemi olarak açıklanır. Aslında biliş zihinde var olan bir şemadır ve algıladığımız şeylerin sınıflamasına yarar [6].

Bilişsel şemalar nasıl davranacağımız, nereye gideceğimiz, ve ne yapacağımızla ilgili nasıl plan yapacağımızı ve etrafımızdaki dünyayı her zaman nasıl değerlendireceğimizi açıklar, algılama, öğrenme ve davranış için bize bir algoritma sağlar [6]. Rachel Kaplan ve Stephen Kaplan, çevrenin hissi deneyimine ilişkin geliştirdikleri modelde insanların biliş sürecinde iki evrimsel sınırlama olduğunu öne sürmüşlerdir. Hayatta kalabilmek için insanlar öncelikle çevrelerindeki olaylar ve nesne örneklerini sınıflandırarak, dünyayı anlayabilmeleri gerekmektedir. İkincisi ise; ikincisi ise dünyadaki önemli değişikliklere adapte olmak, bireyin içine dahil olduğu dünyaya dikkat etmesi gerekmektedir [34].

İnsanların etraflarındaki çevre ile ilgili sahip oldukları imajlar bir çeşit şemadır. Bilişsel şemayı hareket için kalıplar gibi düşünebiliriz (Şekil 8).

Şekil 8. Çevrenin zihinde okunarak anlaşılması ve öğrenilmesi [30].

İnsanlar yeni çevrelerin getirdiği olanaklara kendi aktivitelerini ya da çevreyi kendi aktivitelerine adapte etme ve yeni estetik değerleri öğrenme kapasitesine sahiptirler. Bu adaptasyon yeteneği öğrenme, hatırlama ve genelleştirme adımları ile ortaya konur. Birey verilen uyarıya yeni bir cevap verirse bu davranışta sürekli bir değişikliğe neden olur ve böylece öğrenme ortaya çıkar. Öğrenilen şeyler her zaman açıkça davranışa yansıtılabılır. Öğrenilen bazı şeyler hafızada saklanırken bazı şeylerde unutulur. Bazı şeylerse diğerlerine göre daha kolay hatırlanır. Lynch (1960), Appleyard (1969), Passini (1984)' e göre unutma oranımız öğrenilen şeylerin bizim için önemine, ne kadar iyi sınıflandırıldıkları ya da organize edildiklerine ve normalden ne kadar farklı olduklarına bağlıdır [6]. İnsanların belirli çevrelerde yabancılaşma çekmeleri bu nedene dayanmaktadır. Bilmedikleri, tanımadıkları çevrelerde insanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha çok bilgiye ve mesaja ihtiyaçları vardır. Kendi çevrelerinde otobüs durağının nerede olduğunu bilen, önündeki sokağın varacağı yeri hatırlayan ve karşıdan gelen bir insanı tanıyan bir kimse ile bunları bilmeyen, hatırlamayan ve tanımayan bir kimse arasında o çevrenin yaşanması açısından büyük farklar olacaktır [30].

Edinilen bilgilerin zihinde nasıl sınıflandırıldığını ve bu sınıflandırmalarda nasıl ilişkili kılındığını öğrenme, kullanma kabiliyeti insan varlığı için çok önemlidir. Eğer insanlar geçmişte edindikleri tecrübelerden genelleme yapma yeteneğinden yoksun olsalardı yaşamları çok zor olurdu. İnsanların çevreye nasıl yanıt verdikleri, onların çevreyi ve çevrenin elemanlarını nasıl sınıflandırdıklarına, zamanla kurdukları ilişkilere ve aldıkları desteklere bağlıdır.

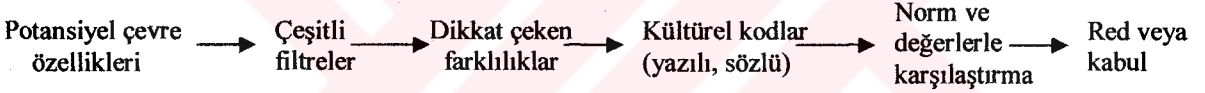
1.5.4. Çevresel Değerlendirme / Anlamlandırma

Tunalı, insanın bir nesnelere evereni içinde yaşadığını, bu nesnelere içinde çeşitli ilgiler içinde bulunduğunu, bu ilgilerin başında bu nesnelere tanıma ve onları bilme ilgisinin geldiğini bildirmiştir. Diğer taraftan insan nesnelere ilgisi içinde onlardan hoşlanır, haz duyar, bu hoşlandığı ve haz duyduğu şeylere 'değer' yükler. Lang de değerlerin dünyanın etkileyici ve uzlaştırıcı elemanlarını tanımladıkları için güdülerle ilgili olduklarını ve insan güdülerini, duygusal hisleri ve davranışları arasında bir bağlantı ortaya koyduklarını bildirir. Ayrıca insan sürekli bir seçme, tercih yapma eğilimi içindedir. Çeşitli ilgiler içinde buldukları nesnelere yargılamak, tercih veya seçim yapmak için bu

değerleri kullanırlar. Scruton ise değerlerin tercihlerden daha önemli olduğunu, onların herkes için neyin değerli olduğuna işaret ettiğini söyler [22].

İnsan duyu organları vasıtası ile algıladığı nesne ile kurduğu ilişki sonucunda onun hakkında bir yorum ya da yargıya varabilmektedir. Özne ile nesne, değer ile olgu arasındaki ilişkiye bağlı olarak çıkan bu işlem ise değerlendirme işlemidir [22]. Algılama, anımsama, değerlendirme, önem ve öncelik sırasına koyma, kabul veya red etme adımlarını içeren değerlendirme / anlamlandırma [10]. Çevre niteliklerinin algılanması sonucunda belirli seçimler yaparak davranışlarda bulunma ve belirli kararlar verme sürecidir [26].

Anımsama, fiziksel ve sosyal özellikleri olan bir süreçtir. Bilişsel şemalara göndermeler yapılır ve bu aşamadan sonra değerlendirme sürecine bağlı olarak bir çevre kabul veya reddedilir. Kabul veya reddetme o çevreyi bir şeye benzetme ile ilgilidir.

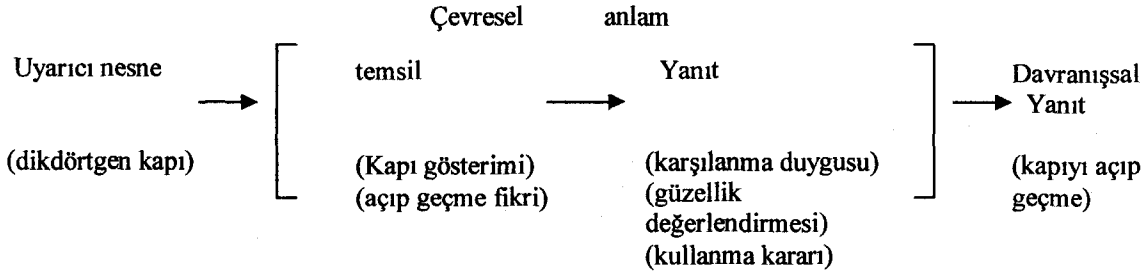
Şekil 9. Rapaport'a göre değerlendirme süreci [23].

Çevresel değerlendirme sürecinde birey, estetik tavır takınarak, haz aldığı çevresine estetik yargısını iki aşamada yüklemektedir.

Birinci Aşama Temsili (Biçimsel) Anlam : Nesnelere fark edilir, görünüm algılanır. Bir nesnenin rengi, biçimi, yapısı, dokusu, deseni algılanır. Biçimin tanınması ve ona anlam verilmesidir.

İkinci Aşama Tepkisel (simgesel) Anlam: Bilişsel şemaya gönderim yapılarak, algılanan nesnenin hangi biçim sınıfına ait olduğu yorumlanır. Nesnenin fark edilir özelliklerine göre bir anlam verilir ve daha önce var olan bilişsel şemamıza göre nesne sınıflandırılır [10].

Değerlendirme süresinde mekansal görünülerin belirli zaman ve toplumlar için kazanılmış anlamları yani deneyim ve kurultuların etkisi ön plana çıkıyor ise bu tür değerlendirme simgesel olmaktadır. Çevreye ilişkin elde edilen simgelere verilen yargı, gerçekte o nesneye özgü olan bir nitelik değil, bireyin belleğinde bulunan bir olgudur. Bu olguda kişinin geçmişe özgü beğeni birikimi, en önemlisi de toplumun beğeni yargılarının bütünüdür ve estetik deneyim adını alır [30].

Şekil 10. Hershberger'in çevresel anlam teorisi [6].

Böylelikle çevre, yaratıcılıktan simgeciliğe kadar çeşitli anlamlarını elde etmek üzere algılanır. İnsanların onları çevreleyen şeyleri sevip sevmemesindeki ana faktör olması nedeniyle çevrenin simgelenmesi , çevre tasarımcıları için ana ilgi alanıdır [6].

1.5.5. Çevresel Davranış

Davranış çevresel tasarım çalışmalarında oldukça geniş kapsamlı ele alınmakta ve çeşitli düzeylerdeki olgular olarak incelenmektedir. Örneğin ; Altman , çevre ve davranış arasındaki ilişkiye dönüşümsel bakış açısından yaklaşarak çevreyi davranışın bir belirleyicisi ve davranışın biçimlenmiş hali olarak tanımlamaktadır [35].

Ekonomistler, sosyologlar, antropologlar... davranışın farklı yönleri üzerinde odaklanır ve davranış için farklı açıklamalar yaparlar. Mimarlar, peyzaj mimarları ve çevre plancıları davranışı mikro ölçekte komşuluk birimlerine ve şehrin diğer mahallelerine kadar anlamayla ilgilenir.

Bütün bireyler onları eşsiz yapan fiziksel ve kişisel özelliklere sahiptir. Ama onlar ayrıca hem sosyal ve kültürel koşullarda hem de yaşam koşulları içinde etkinlikte bulunurlar. Bir birey ya da grubun mimari çevresinin yapısı algı, biliş, değerlendirme ve çevresel davranış süreci içinde alt sistemlerin (kültür, sosyal çevre, kişisel ve fiziksel yapı alt sistemleri) etkisi ile yönetilir.

Parson, T. tarafından ortaya koyulan sibernetik teorisine göre kültür insan davranışını kontrol eden faktörlerin hiyerarşisinde en üst sırada yer almaktadır. Bunu sosyal grup, kişilik ve fiziksel yapı takip etmektedir. Bu sisteme göre kültür (bir grup insanı karakterize eden inanç, değerler, semboller, stiller ve paylaşım sistemi) insan davranışını en çok kontrol eden unsurdur. Bütün kültürler eşsizdir. Çünkü hepsi kendi öz tarihine sahiptir. İnsanlar hayatta kalmaya yönelik problemleri çözmeye yeni yaklaşımlar geliştirdikçe kültürler oluşur, özel bir yaşam düzeni içinde büyür. Bir mimari çevre her zaman bir kültür içinde var olur ve onun bir parçasıdır. Her nesil daha önceki nesiller tarafından biçimlendirilmiş sosyal ve mimari çevre içinde varolur [6].

İnsanların günlük davranışlarında kendi kültürleri tarafından empoze edilen baskılar ve zorlamaların etkileri vardır, ama insanlar büyük çoğunlukla bu etkilerin farkında değildirler. Sosyalleşme sürecinin birey için etkisi, diğer bireylerin tavırlarını ve davranışlarını ve kendi kültürleri içindeki çevrelerinin anlamlarını hissetme ve anlama yeteneğini kazandırıp , geliştirme imkanı sağlamasıdır.

Bu sistem bize insanların çevreyi nasıl kullanabileceği ve ne gibi estetik deneyimler elde edebilecekleri konusunda ciddi sorular sormamızı sağlar. Ayrıca hangi aktivite olanakları sağlanmalı ve tasarımın amacının hangi estetik deneyimler olması gerektiği konusunda da karar vermemizi sağlar [6] .

Proshansky, H. , İttelson, W. , Rivlin, L , bireylerin fiziksel çevrelerinin yapısı ve organizasyonuna ilişkin davranışları ve deneyimleriyle ilgili kavramları şöyle açıklamışlardır [36] :

1. İnsan her durumda ve konumda , bilişli ve amaca yönelmiş bir canlıdır.

Bu, bireyin davranışının yalnızca güttüğü amaçlar doğrultusunda değil aynı zamanda biliş süreciyle yani çevresini okuması ve anlam çıkarmasıyla da yönlendirildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Her birey çevresini yorumlar ve bir anlam verir ve bu bağlamda bireyler ya da gruplar arasındaki farklılıklar arasındaki gerçek farklılıklar nasıl davrandıklarına değil, nasıl algıladıklarına bağlıdır.

2. Gereksinmelerini giderme çabası, insanı çevresiyle etkileşimlere ve değişimlere sokar.

İnsan herhangi bir düzenlemede kendisi de çevrenin fiziksel bir bileşeni olduğundan kendi açısından durumunu değiştirmek için yaptığı herhangi bir girişim onu çevresinin diğer fiziksel bileşenleri ile değişiklikler ya da etkileşimlere sokar.

1 ve 2. maddeler birlikte ele alındığında bireyin pek çok durumda bilinçli aktif bir canlı olduğunu, fiziksel çevresini amacına ulaşmak için, uygun yolları saptamak için tanımladığını, yorumladığını ve araştırdığını belirtmektedir.

3. Herhangi bir konumsal durumda birey çevresini o şekilde organize etmeye çalışır ki çevresinin sunduğu olanaklar en fazla dereceye kadar genişleyebilsin. Çevrenin olanakları arasında seçme özgürlüğü bireyin davranışının fiziksel çevre ile bağlantısında kritik bir yöndür ve bireyi belirli bir fiziksel düzene götürür. Bu düzenleme sadece bireyin öncelikli gereksinimleri ve diğer ilgili gereksinimleri karşılama kapasitesine sahip olmamalıdır. Aynı zamanda ana amaca uzaktan alakalı amaçların da başarılabilmesi için de fırsatlar tanınmalıdır.

Bir parka gezmeye giden insan sadece yürüme gereksinimi hissetmez. Aynı zamanda bir çeşme, tuvalet, oturmak için çeşitli donatılara ihtiyaç duyabilir. Birincil amaçların başarılması ve bağlantılı bağlantısız yardımcı amaçların başarılması için pek çok alternatifler sağlayan herhangi bir düzenleme aynı zamanda bireylere geniş seçim özgürlüğü sağlar.

Yerleşmiş bir fiziksel düzenlemede bireyler öncelikli amaçlarını yerini getirmek üzere çevrelerinden yeterince bilgi alabilecekleri ve özgürce hareket edebilecekleri şekilde

konum alırlar. Bireyler amaçlarına ulaşma doğrultusunda çevrelerini kullanmaları ve araştırmaları için çevrelerini bilmek zorundadırlar. Fiziksel düzenlemenin yapısı istenilen davranış ya da davranış dizilerinin gerçekleşmelerini imkansız kılıyorsa fiziksel çevredeki pek çok değişiklik olumlu karşılanabilir [36].

1.5.5.1. Davranış Setleri

Davranış setleri mekan ve aktivitenin sağlam bir kombinasyonu olarak düşünülebilir. Davranış setleri, mekanda kesin sınırlara, zaman içinde belirli sürelerle ve ayrıca fiziksel ve sosyal öğelerin kültürel bir örgü içinde iç içe geçtiği bir yapıya sahiptir. Bir okul sınıfı, bir eczane, bir kafe, bir park birer davranış setidirler. Bunlarda meydana gelen davranışlar birbirleriyle değiştirilemez [11]. Davranış setleri şunlardan oluşmuştur:

- Tekrar eden aktivite
- Çevrenin özel düzenlemesi
- Bu ikisi arasındaki uyumlu ilişki
- Özel bir zaman aralığı

Bu bir fiziksel çevre içinde farklı davranış kalıpları meydana geliyorsa aynı fiziksel düzenlemelerin birden fazla davranış setinin parçası olabileceği sonucunu ortaya koyar.

Bir davranış kalıbı aynı anda meydana gelen farklı davranışlardan oluşabilir [6]:

- Açık hissi davranış
- Problem çözücü davranış
- Sinirsel motor aktivitesi
- Kişiler arası etkileşim
- Nesnelerin beceriyle kullanımı

Barker, davranış setlerinin doğal fenomenler olduğunu, bir deneyci tarafından bilimsel amaçlarla yaratılmadığını belirtmiştir. Barker' a göre davranış setinin iki ana bileşeni vardır: davranış; örneğin oturma, okuma, tartışma vb. gibi ve davranışın gerçekleştirildiği nesnelere; örneğin sandalyeler, duvarlar, kitap vb. gibi [37].

Davranış kalıplarını oluşturan bu davranışların kombinasyonu özel bir fiziksel düzen içinde meydana gelir; bu da toplumsal çevredir. Burada çevre, içinde yaşayanlara bir bakıma bağımlıdır. Söz konusu çevrede yaşayanlar, bu dekorların özelliklerini korumak için düzenleyici davranışlarda ve etkinliklerde bulunurlar. Çevre bireyin davranışlarını etkiler, bazı davranışlarını güdüler, bazı davranışları ise dışlar. Fakat çevre davranış bağımlılığı katı değildir, çünkü davranış setleri, her bireyin davranış tarzına özgü bir çevre oluşturur [6].

Bazı davranış setleri kalabalık, bazıları ise tenhadır. Farklı bireyler ya da gruplar davranış setlerinin farklı kısımlarına hakimdirler çünkü rolleri farklıdır. Bir sınıfta öğretmen kendisine özel bir alana hakimdir. Bu alan öğretmenin davranış kalıbı üzerine daha güçlü bir kontrolü uygulayabilmesi için yükseltilmiş bir platform olarak belirtilebilir. Pek çok davranış kalıbı, davranış üzerine daha güçlü bir kontrolü uygulayabilmesi için yükseltilmiş bir platform olarak belirtilebilir. Davranış seti aktiviteyi kontrol eden kişiye bağlı olarak farklılaşmaktadır. Psikolog Paul Gump, bir markette yaptığı analizlere göre davranış setine ilişkin güzel örnekler vermiştir [6]:

- Kişi fiziksel sınırları (duvarlar) , dahili mekansal farklılıkları (anayollar-geçitler) ve objeleri (yiyecek maddeleri) olan bir yapı içindedir.
- Kişi dükkanda katıldığı ve karşılıklı olarak aktivitesini desteklediği bir davranış sistemi içindedir.
- Müşterinin paylaştığı alışveriş davranış kalıbı tarama- seçmeyi içermektedir.

Teşhir kısmında düzenli bir şekilde sergilenmekte olan etler bu süreç içinde bulunmaktadır. Diğer yandan etleri düzenleyen ve hazırlayan kasap onlara erişme durumunda hazır bulunmalıdır. Ama toplumsal çevre sadece kullanıcıların ayrı davranışlarını değil aynı zamanda etkilenimlerini de düzenler. Böylece teşhiş kısmı kasap ve müşteri arasında etkileşimlere izin verir (bakma, konuşma.. vb. gibi). Müşteri taramalı seçmeli ama etlere dokunmamalıdır, kasapla konuşabilir ama onun mekanına geçmemelidir.

Böyle bir analiz insan davranışının zenginliğini ve çevrenin iyi olanak sağladığı ve sağlaması gerektiği davranışların karmaşıklığını göstermektedir .

Aynı davranış seti bir kişiye yakın ilişki kurma imkanını tanıırken başak bir kişiye daha temel örneğin yaşayabilmek için para kazanma gibi, diğer başka bir kişiye de her ikisini karşılama imkanı sağlayabilir [38]. Barker bir davranış setindeki tüm kişilerin, davranış setindeki değişikliklere eşit derecede duyarlı olmadığını belirtmiştir. Davranış setindeki sorumluluk ve otorite sahibi kişiler, muhtemelen davranış setine karşı tehditlere daha duyarlı olacaktır [39].

1.6. Mahremiyet, Kişisel Mekan ve Egemenlik Alanı Davranışı

Hall, Goffman, Lyman ve Scott, Skaburkis, Sommer, Altman gibi davranış araştırmacıları mahremiyet, kişisel mekan ve egemenlik davranışının evrensel olduğunu ve güvenlik, sosyal ilişki ve saygı gibi gereksinmelerin karşılınmasına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Bir mobilya, bir çalışma yeri, bir oda, bina ya da peyzaj antropometrik açıdan çok iyi tasarlanmış olabilir, ancak kullanıcıları tarafından hala konforsuz olarak nitelendiriliyor olabilir. Mahremiyet, kişisel mekan ve egemenlik davranışı çevresel konfor ve kalitenin algısını etkileyen önemli faktörlerdir. Tasarımcılar tarafından beğenilen bazı yapılar; mahremiyet, egemenlik davranışı, kişisel mekan gereksinmelerini karşılamakta çok iyi değildirler. Bunun sebebi bu davranışların pek çok yönünün bilinçaltından oluşması ve bu yönlerin genelde farkında olunmamasıdır. Eğer bir davranışın farkında olunmuyorsa, onu bir tasarım içinde açık ve net bir şekilde düşünmek imkansızdır. Davranış bilimcilerin bu konuda çevresel psikolojiye en büyük katkısı tasarımcıların bu davranışlara dikkatini çekmek ve tasarımlarda bu davranışların düşünülmesi gereken boyutlarını gündeme getirmek olmuştur [6].

1.6.1. Mahremiyet

Son yıllarda yürütölen birçok çevresel araştırma ve değerlendirme çalışmaları şu bulguları ortaya koymuştur [40]:

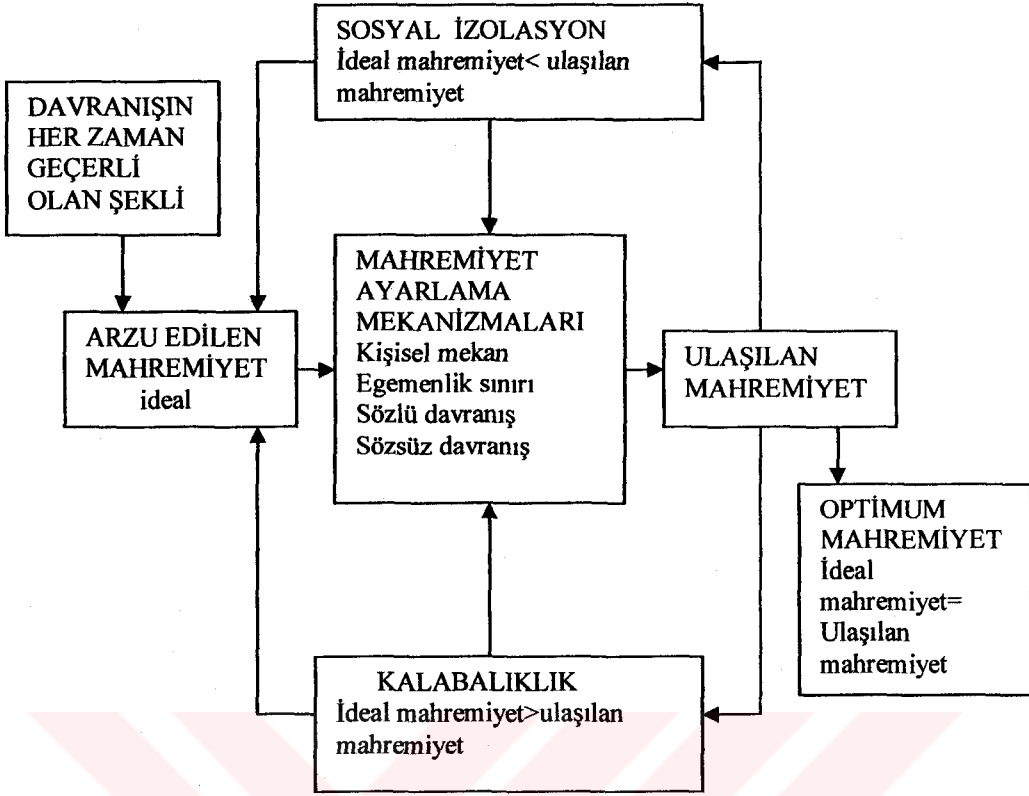
- Byrom, NEDO, RCP, Harman ve Betak'a göre mahrem olabilmek imkanı, kişilerin çevreyi değerlendirirken kullandıkları önemli bir çevresel kalitedir. Burada mahremiyet tasarımı ve planlamada önemli bir sosyal kriterdir.
- Konut, hastane, okul, vb. çevrelerin ekolojilerinde mahremiyet doyumlanmamış bir ihtiyaçtır. Bu gibi çevrelerde mahremiyeti sağlamak fiziki ve sosyal bir müdahale sorunudur.

Mahremiyet, egemenlik davranışı ve kişisel mekan ile yakından ilişkilidir. Altman, mahremiyeti kişisel mekan ve egemenlik davranışına ulaşmak için mekanizmalar olarak düşünür [38].

İnsanlar sürekli olarak meşgul oldukları aktivite için uygun mahremiyet derecesini elde etmeye çalışırlar. Böylelikle mahremiyetle neyin kastedildiği sorusu gündeme gelmektedir. Rapoport mahremiyeti; "etkileşimleri kontrol edebilme, seçim yapabilme ve istenilen etkileşimleri sağlayabilme yeteneği" olarak tanımlar [6]. Pastalan'a göre mahremiyet; bireyin kendi hakkındaki bilgilerin hangi koşullarda diğerlerine iletileceğine karar verme hakkı olarak tanımlanabilir [41].

Mahremiyet kavramı, insan ve çevresi arasındaki uyum ilişkisinde merkezi bir rol oynar. Mahremiyet, kişinin diğer insanlarla kurmak zorunda olduğu etkileşim ve iletişimin kontrolünü elinde bulundurma istemi ve hakkı demektir [42]. Altman'a göre mahremiyet; kişi veya grupların birbirleri ile olan etkileşimlerini kontrol eden ve farklı örüntülerde oluşan, farklı davranış mekanizmalarını ayarlayan davranış sürecidir. Altman'ın bu süreçteki ilişkileri göstermek için geliştirdiği kavramsal çerçeve, konuya önemli ölçüde açıklık sağlamaktadır [43].

Bu kavramsal çerçeveye göre; insanlar zihinsel olarak ideal bir mahremiyet seviyesi saptarlar. Bu ideal seviye, belirli bir ortamda sahip olunması arzu edilen etkileşim düzeyidir. Etkileşimler ya da mekanizmalar sonunda elde edilen mahremiyet ise ulaşılan mahremiyettir. Optimum olan, ulaşılan mahremiyet ile arzu edilen mahremiyetin birbirine eşit olmasıdır [35].

Şekil 11. Temel davranış mekanizması olarak “mahremiyet davranışı” [43].

İnsan ve insan topluluklarının mahremiyet gereksinmesi, diğerlerinden yalıtılma veya diğerleri ile yoğun etkileşime girme uçları arasında değişen bir dizi seçenek ve buna bağlı çeşitli davranışsal fiziksel norm yaratmıştır [42]. Mahremiyetin her biri farklı bir amaca yönelik pek çok türü vardır. Westin, bunlar arasında 4 mahremiyet türü tanımlamıştır [6]:

- yalnızlık; diğerlerinin gözleminden uzak ve özgür olma durumu,
- samimiyet; başka bir insanla birlikte ama dış dünyadan uzak olma,
- saklanma; bir kalabalıkta dahi tanınmama durumu,
- korunma; kişinin başkaları tarafından rahatsız edilmelere karşı psikolojik bariyerler kullanması durumudur.

Westin ayrıca mahremiyetle sağlanan 4 amacı da tanımlar [6]:

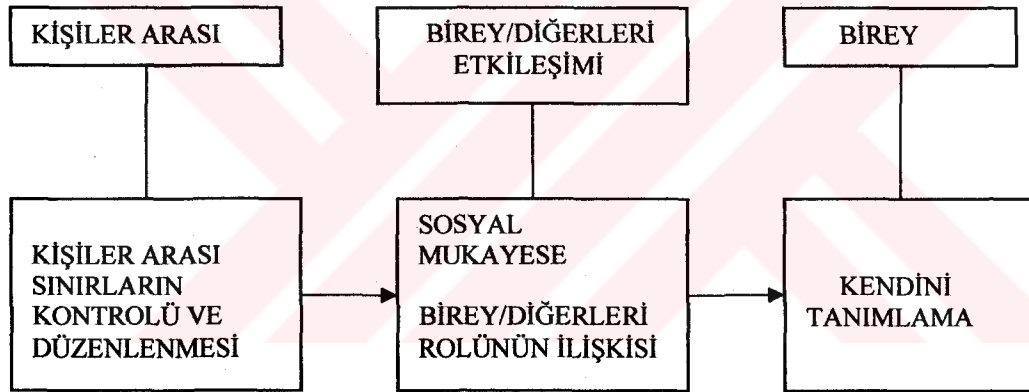
- kişisel özerkliği sağlar,
- duyguların açığa vurulmasına izin verir,

- kendilik değerlendirmesine yardım eder,
- iletişimi sınırlar ve korur.

Altman ise mahremiyetle güdülen amaçları şöyle ortaya koyar [43]:

- kişi ya da grubun sosyal dünya ile ilişkisinin,
- kişinin ve sosyal dünyanın etkileşiminin,
- kişni kendini tanımlaması ve kimliğinin belirlenmesi

Birey düzeyinden bakılınca mahremiyet, bireyciliği pekiştiren bir olgudur; iletişim ve etkileşime seçmeci olarak sağlar ve kişinin kendi kimliğini bulmasına yardımcı olur [42]. Bu yüzden mahremiyet birey ya da grubun, toplumun geri kalanıyla ilişkisi terimleri içinde önemlidir.

Şekil 12. Mahremiyetin fonksiyonları ve düzenlenme mekanizması [43].

Mahremiyet duygusunun yaşandığı özel durumlar çok çeşitlidir, ama bütün durumlarda psikolojik mahremiyet seçim özgürlüğünü artırmaya, bireyin belli bir biçimde davranması için özgür hissetmesine izin vermeye veya seçim sayısını sosyal zorlayıcıları uzaklaştırmak yolu ile artırmaya hizmet eder. Karmaşık sosyal toplulukta, bireyin günlük varoluşunda, mahremiyetin önemi açıkça ortadadır.

Fiziksel çevre ve bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi anlamak için hangi gereksinimlerin mahremiyetle alakalı olduğu ve bu gereksinimlerin doğrultusunda bireyin fiziksel çevresinin nasıl olmasının beklendiğinin saptanması önemli bir konudur. İstenilen

mahremiyetin çeşidi ve düzeyi, davranışın her zaman geçerli olan şekline, kültürel bağlama, kişiliğe ve kişinin sahip olduğu isteklere bağlıdır. Duvarlar, paravanlar, bitki çitleri ve mesafe çevresel tasarımcının bir dereceye kadar kontrol edebileceği mahremiyeti sağlayacak araçlardır.

1.6.2. Kişisel Mekan

İnsan diğer kişilerle kendi arasında, sınırlarını belleğinde belirlediği bir mekan kurmaktadır. Kişisel mekan olarak tanımlanan bu kavram, insanların sosyal ilişkilerini açıklamak amacıyla Hall tarafından ortaya atılmıştır [35]. Kişisel mekana ilişkin ilk tanımlamalar birbirleriyle temas halinde olmayan aynı hayvan türlerinin en yakın etkileşimleri dışında, kendi aralarında bıraktıkları mesafelere yöneliktir. Sommer'in kişisel mekan kavramına ilişkin tanımlaması çevresel tasarımcıların oldukça dikkatini çekmiştir. Sommer, kişisel mekanı kişinin vücudunu görünmez bir sınırla çevreleyen ve istenmeyen kişilerin giremeyeceği alana karşılık gelen bir kavram olarak ele alır. "Schopenhaver'in masalındaki oklu kirpilerin samimiyet ve arkadaşlığı sağlamak için yeterince yakın, fakat iğnelerinin bir birine batıp acı vermesini engellemek için yeterince uzak olmaları gibi". Kişisel mekan küresel bir şekilde olmak zorunda olmadığı gibi, her yönden eşit mesafede de olmak zorunda değildir. Davranış bilimciler tarafından bir sabun köpüğüne ya da bir salyangoz kabuğuna benzetilmiştir [6].

Kişisel mekan çeşitli özellikleri ile tanımlanabilir; her bir bireye göre yaratılan gözle görülmez sınırları vardır, sınırlar toplumda onay gören davranışların zonlarını belirler, davranışın konumu değişince zonun ölçüsü de değişir. Zonların etkisi sosyal örgütlenme biçimi ve yarı sabit donatılarla yumuşatılabilir. Zonlar uyarı verilmeden zorlanırsa kişide gerilim ve ezinç yaratılır. Zonlar ve sınırlarının denetimi, bilgi akışını mahremiyet açısından ayarlar ve düzene sokarlar [42]. Zonlara ilişkin Hall tarafından ortaya konulan bu hipotezler pek çok sayıda analiz çalışmaları ile doğrulanmıştır. Cinsiyet farklılıkları, kişisel faktörler gibi etkenler de göz önüne alınarak yapıla bu çalışmalarda uzaklıklarla ilgili sonuçlar birbirini doğrulamıştır. Hall her birini yakın ve uzak aşamaya ayırdığı farklı uzaklıkları ve bunların oluşturduğu mekanları; intim, kişisel, sosyal ve kamusal olarak isimlendirmiştir [43].

- İntim uzaklık (0-46 cm) : çok yakın ilişkilerde duyusal verilerin fark edildiği, aile üyelerinin bir birleriyle olan uzaklıklarıdır
- Kişisel uzaklık (46-122 cm) : insanların günlük ilişkilerinde sürdürdükleri normal uzaklıklardır.
- Sosyal uzaklık (122- 366 cm) : insanlar arasındaki kişisel olmayan, iş ve komşuluk ilişkilerindeki uzaklıktır.
- Kamusal uzaklık (>366 cm) : resmi ilişkilerde kullanılan uzaklıktır.

Kişisel mekan bağılı davranış, kişiler arası etkileşim tarafından uyarılır ve belirli bir mekanizma içermez, belirli bir mesafenin korunmasının dinamik bir sistemini içerir. İnsan herhangi bir mekan veya alanı soyutlamaksızın bu mesafeyi korumaya çalışır. Eğer bir başkası bireyin kişisel mekanına girerse, birey hakkına saldırılmış hisseder. Bu duruma ilişkin memnuniyetsizlik dış görünüşte saklansa bile, bu tür rahatsız edici davranışlar bireyde psikolojik tepkilere yol açar. Bununla birlikte bu her zaman için geçerli olan bir durum değildir. Aynı zamanda birey, bir başkasıyla daha fazla samimi olmak isteyebilir ve kişisel mekanın sınırlarının aşılmasına izin verebilir. Kişisel mekanın izinsiz olarak bozulmasının hoş görüldüğü durumlar da vardır. Bunlar asansör, tiyatro fuayeleri, fast-food restoranlardaki gibi davranış setleri içinde oluşur [6].

Kişisel mekan anlayışı oturulacak yerlerin yapıldığı çevrelerin tasarımı için önemlidir. Hava alanı ve otobüs terminallerinin bekleme kısımları, tiyatro ve parklardaki oturma alanları bunlara örnek verilebilir. Genellikle insanlar kendilerini rahat hissedecekleri konumları tercih eder ya da etraftaki mobilyaları taşır yerini değiştirirler.

1.6.3. Egemenlik Alanı ve Davranışı

Pastalan egemenlik alanı davranışını bir birey ya da grubun kullanıp, özel koruma ile savunduğu sınırlı boşluk olarak tanımlar. Egemenlik alanı, mekan ile psikolojik tanımlamayı kapsar, sahiplenme davranışı ve alandaki objelerin düzenlemesi ile sembolize edilir [44].

Egemenlik alanı ve davranışı kavramı, bir kişinin ya da grupların egemenlik etkinlik sınırlarının belirlendiği, çeşitli özellikleri olan kompleks bir davranış mekanizmasıdır. Egemenlik alanı ise kişinin ya da grubun kullandığı, mülkiyet duyduğu, sınırları belirlenmiş özel bir mekan parçasıdır. Bu mekan parçası sahiplenmişlikle sembolize edilen psikolojik bütünleşmeyi betimlemektedir. Bu sınırlar içersinde oluşan davranış mekanizmasının özellikleri şöyledir [35] :

- Mülkiyet (kontrol veya objeye, nesneye sahip olma)
- Küçükten büyüğe farklı ölçekteki mekanları kapsama ve üzerinde hak iddia etme,
- Yabancılarla, dış müdahalelere karşı koruma-korunma,
- Sosyal ve fizyolojik gereksinimleri kapsayan farklı eylemlere hizmet etme,
- Kişiselleştirme

Bu özellikler, egemenlik alanı davranışının, bir topluluktaki ilişkilerin tanımlanması ve belirli bir toplumsal düzenin korunmasını sağlayan, birey ve grup sınırlarını oluşturan davranış mekanizması olduğunu ortaya koymaktadır. Egemenlik alanının oluşmasında sosyal statülerin belirleyici rolü vardır. Mekanın özel veya paylaşılan olması, kişinin egemenlik sınırlarını belirlediği gibi, statüsünü de gösterir. Yüksek statüdeki kişilerin egemenlik alanı geniş ve korunaklıdır. Ayrıca bir yeri olma kişiye güvenlik ve özgürlük duygusu vermekte; kendine ait olanı koruma, bakma güzelleştirme isteği uyandırmaktadır [23].

İnsanlar ve hayvanlar egemenlik alanı davranışını farklı yollarla gösterirler. Hayvanlarda egemenlik davranışı biyolojik temellidir. İnsanlarda egemenlik davranışı biyolojik temelli olsa bile kültür yönlendirilmelidir. İnsanın egemenlik alanı ölçek ve konum olarak değişir [6]. İnsanların egemenlik alanlarının formları oldukça çeşitlidir. Boyutu bir okul sırasından kıtaya, grup büyüklüğü bir kişiden milyonlara değişebilir. Egemenlik alanları, fiziksel, kanuni ve sözel yollarla savunulabilir ya da merkezi bir noktadan kaçırılabilir. Sürekli olabilir ya da haftalık, aylık, geçici olabilir [45].

Tablo 3 . Egemenlik alanı davranışı bileşenleri [23].

ROL ALANLAR	ÇEVRE ÖLÇEKLERİ	İŞLEVLER
Bireyler	Davranış konumları	Kişisel kimlik
Küçük gruplar (birincil ya da ikincil)	Mekanlar, binalar	Grup kimliği
Büyük gruplar (birincil/ ikincil/ denetimsel/rastlantısal)	Mahalleler, Semtler, Kentler	Toplumsal kimlik
Etnik gruplar	Bölgeler	Ulusal kimlik
Uluslar Dünya topluluğu	Ulusal düzen ve sistem bütünü, Jeofiziksel çevre	İnsanlık tanımı

İnsanın içinde bulunduğu çevrenin egemenlik alanı yoluyla mahremiyeti sağlayabilmesine yönelik olanakları önemlidir. Çünkü bu durum insanların bazı temel gereksinmelerinin karşılanmasını sağlar: kimlik gereksinmesi, teşvik gereksinmesi, güvenlik gereksinmesi, durumunu ifade etme gereksinmesi. Kimlik; Maslow tarafından ortaya koyulan sahip olma, kendine saygı ve gerçekleştirme gereksinmeleri ile bağlantılı olan, bir topluluk içinde kim olduğunu, ve hangi rolü bilme ihtiyacıdır. Teşvik kendini ifade etme ve gerçekleştirme ile ilgilidir. Güvenlik gereksinmesi ise farklı şekillerde ifade edilir: dış etkilerden uzak olma, başkalarının kontrolü dışında olma ve kendine güveni geliştirme gibi. Durumunu ifade edebilme gereksinmesi ise kişinin diğerleri ve çevre içindeki sınırlar ile ilişkisini kapsar [6].

Egemenlik alanının sağladığı olanaklardan bir tanesi de mekanı kişiselleştirme yetisini bireye tanımasıdır. “İnsanlar kendilerini tanımlayan mekanlar içinde yer aldıklarında, kullandıkları nesnelere ve çevreleri yeniden biçimlendirirler.” Böylece egemenlik alanının kontrolü sağlanırken, çevreye uyan eylem düzeyleri daha iyi bir düzeye getirilir ve bireylerin estetik değerleri dışa vurulur [46].

Egemenlik alanını belirleyen simgeler arasında duvarlar, parmaklıklar, bahçe düzenlemeleri, malzeme renk veya dokusundaki değişiklikler sayılabilir. Örneğin, her zaman gidilen lokanta, sınıfta oturmayı seçtiğimiz sandalye veya alan, yürümeyi tercih ettiğimiz yollar, egemenlik alanına denk gelmektedir [12].

Sonuç olarak, İnan' a göre egemenlik alanı davranışı, savunma, sahiplik ve kontrol gibi kavramları içermesiyle, bireyin tasarlanmış çevredeki tüm yaşam biçimini etkiler. Bu kavramlarla sağlanan değerler, kişide memnuniyet, tatmin gibi olumlu tavırların doğmasına sahip olabileceği gibi endişe, stres gibi olumsuz tavırların da oluşmasına sebep olabilir [46].

1.7. Çevresel Değerlendirme ve Tercihler

1.7.1. Mekan-İnsan Etkileşimi Boyutunda Çevresel Değerlendirme ve Tercihlerin Ele Alınması

Mekanlar insan üzerinde pek çok etkiye sahiptir. Bir mekan düzenlemesi içindeki tüm fiziksel koşullar, doğrudan ya da dolaylı olarak insanın psikolojik ve fizyolojik yapısına etki etmektedir. İnsan gereksinimleri, mekan düzenlemesinin en önemli belirleyici etkenlerinden birisidir. Mekan oluşturmada, en başta fiziksel, sonra sosyal ve psikolojik gereksinmelerin karşılanması zorunluluğu mevcuttur. İnsanın fiziksel gereksinmelerini karşılayamayacak, onu dış etkenlerden koruyamayacak, güvenliğini sağlayamayacak bir mekanın diğer işlevleri başarıyla karşılaması zordur. Ayrıca fiziksel koşulların gereksinilen düzeylerde olmaması, mekan kurgusundan kaynaklanan olumsuzluklar, insanın fizyolojik ve psikolojik yapısında zorlanmalara neden olmaktadır. Yaşanılan zorlanma ve gerilimler, olumsuz koşulların devamı halinde yerini ciddi hastalıklara bırakabilmektedir. Bir başka deyişle; mekan düzenlemesinin insanlar üzerindeki en önemli etkilerinden birisi psikolojik olanlarıdır. İnsanlar gereksinmelerini yeterince karşılayabildikleri sürece mutludurlar. Eğer insanlar mekanın kötü psikolojik etkileri nedeniyle gereksinmelerini yeterince iyi bir şekilde karşılayamayacak olursa, mutsuz da olurlar [24], [46].

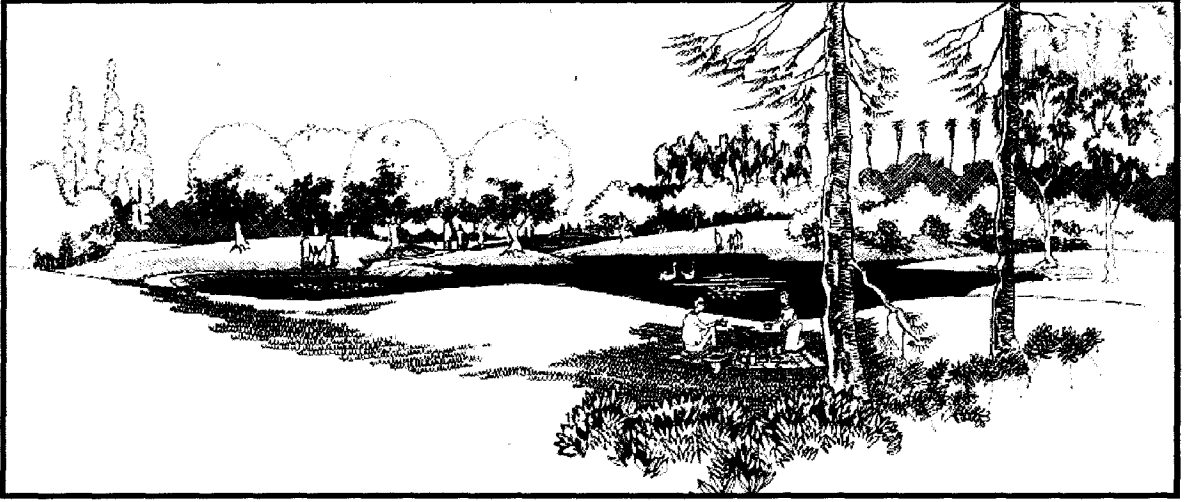
İçerdikleri çeşitlilik, aktivitelerle dolu olması, seçenek olasılıkları nedeniyle pek çok bireyin yaşamları için istenilen alt yapıyı bulmasından dolayı insanlar şehirlere çokça talep göstermektedirler [47]. Kullanıcı talebinin çok olması nedeniyle, kent içi açık yeşil mekanların planlanması daha bir önem kazanmaktadır. Halprin' e göre, insanların şehir algısı açık mekanların düzenlemesine bağlıdır. Bu mekanlar, insanların yürümek, oturmak, dinlenmek, oynamak, birbirleri ile tanışmak ve olayları gözlemlemek için bir araya geldikleri yerlerdir [48].

Şekil 13. Kent içi açık yeşil mekanlar : Buralar insanların yürümek, oturmak, dinlenmek, etrafi izlemek vb. gibi amaçlarla geldikleri yerlerdir [49].

Antonio Aiello tarafından yapılan insanların kent içi açık yeşil alanlara verdiği tepkilere ilişkin çalışması şu sonuçları ortaya koyar [50]:

- Kent içi açık yeşil mekanlar, bireyin psiko-fiziksel refahını artırmak için tercih edilen yerlerdir.
- Kent içi açık yeşil mekanlar, bireyin refahını, estetik tatmin ve kendilik gerçekleştirmesini artırmak için tercih edilen yerlerdir.
- Kent içi açık yeşil mekanlar, kişiler arası sosyalleşmenin artırılması için tercih edilen alanlardır.

Şekil 14. Bireylerin psiko-fiziksel refahını artıran kent içi açık alanlara örnek [49].

Şekil 15. Kent içi açık mekanlar içerdikleri pek çok aktivite ile sosyalleşmeye imkan tanır [49].

Tüm bu nedenlerle kent içi açık yeşil mekanların planlamasında etkili olan faktörlere ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Çevre araştırmacıları, kamusal açık mekanların kullanıcı isteklerine uygun olması gerektiğine inanırlar. Bu istekler; görsel estetik, kişisel değer, sosyal etkileşim ve kimlik, psikolojik ve fizyolojik tatmin gibi öğeleri içerir. İnsanlar açık mekanları farklı aktiviteler için kullanırlar. Ancak tüm mekanlar insanları çekmez. Whyte'ın kamusal mekanlarla ilgili çalışması kullanılmayan mekanların ortak sorunun kullanıcı istekleri ile uyuşmamaları olduğunu göstermiştir. Ayrıca Marcus ve

Francis açık mekanların, kullanıcı isteklerine cevap vermesi gerektiği fikrini desteklemiştir. Başarılı açık mekanların kişinin mekanı olduğunu da ortaya koymuşlardır. “Kişinin mekanı, farklı kullanıcı grupları, arzu edilen aktiviteler ve psikolojik rahatlama için uygun olmalıdır. Kullanıcı isteklerine uygun olmayan bir açık mekan, insanların oraya gelmesini ve katılımını sağlayamaz. İnsanların olmadığı ve kullanılmayan bir kamusal mekan ise ölü bir mekandır [47].

Tasarımcılar, insanların gereksinmelerine en iyi şekilde yanıt verecek, ve onlar üzerinde olumsuz etki yaratmayacak koşullarda, onları mümkün olduğunca mutlu ve huzurlu kılacak tasarımlar gerçekleştirerek, insanların daha mutlu ve psikolojik açıdan da daha sağlıklı olmalarına yardımcı olabilirler. Bu amaca ulaşabilmek için tasarımcılar farklı mekanların ve farklı mekansal etkilerin insanlar üzerindeki farklı psikolojik etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları gereklidir. Mekan-insan etkileşimi çerçevesinde yapılacak olan mimari düzenlemeler, yaşanacak olan zorlama ve gerilimleri en aza indirecektir [24,52]. Mekan-insan etkileşimi çerçevesinde pek çok konu araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiş ve araştırılmıştır. Çevresel psikoloji biliminin üzerinde durduğu ve araştırmalar yaptığı konulardan bir tanesi de insanların çeşitli konulara ilişkin tercihleridir. Tercih, insanların sevdikleri daha çok seçtikleri, mutlu oldukları şeyleri işaret eder. Bu, tasarımcılara yapacakları düzenlemelerde pek çok ipucu veren, tasarımların yaşanması ve yaşatılması, insanların gereksinmelerinin karşılanması ve mutlu kılınmaları açısından oldukça önemli bir unsurdur. Tercihi (dolayısıyla davranışı), etkileyen faktörler; amaç, beklentiler, kişisel gereksinmeler ve pek çok başka faktördür [51].

Tercih bağlamında kişi çevre arasında ilişkileri ve etkileşimi anlamak için araştırılan çeşitli görüşler çok yakın ilişkili ancak ana ilgi noktası açısından farklılaşmaktadır. Bazı araştırmalar bilişsel değerlendirme yönünde giderken, bazıları algılanan çevresel kaliteye doğru ilerlemiş, bazı çalışmalar etkileşimin duygusal sonuçlarını vurgularken diğerleri çevrenin fiziksel kalitesi üzerine odaklanmıştır. Çevresel algı ve tercihler üzerine çalışmalar, fiziksel çevre üzerine odaklanmıştır. Yani doğal ve yapay çevre içinde tercih edilen nesne ve unsurları tanımlamak üzerine önemli bir araştırma çabası gösterilmiştir. Unutulmaması gereken nokta, mimarlar ve peyzaj mimarları gibi profesyonellerin genel populasyondan daha farklı kriterler kullandıklarıdır. Kullanıcıların; binaların, mekanların ya da peyzajın duygusal anlamına daha çok önem

verdikleri olasıdır. Rapaport tarafından belirtildiği gibi “tasarımcılar çevrelerine onların anlamları olan algısal terimlerle tepki verme eğilimindedirler. Halbuki kullanıcılar, çevreye çağrışımsal terimlerle tepki verme eğilimindedirler.” [52] Devlin ve Nasar’ a göre geçmişte yapılan araştırmalar, çevresel tasarımcıların sıradan insanlardan farklı görsel algıları ve tercihleri olduğunu ortaya koyar. Buhyoff’ un çalışması peyzaj mimarlarının kullanıcıların çevresel tercihlerini yine kullanıcıların peyzaj değerlendirmelerinden elde edilen yazılı bilgilere göre yorumladığını göstermiştir. Fakat peyzaj mimarlarının çevresel tercihleri kullanıcılarındakilerden önemli bir şekilde farklıdır. Aslında peyzaj mimarlarının kamusal açık mekanları tasarlamadan önce kullanıcılarla doğrudan görüşüp, tartışma şansı pek yoktur. Bazen tek şansları kullanım sonrası kullanıcıların tepkilerinin değerlendirilmesidir. Bu durumda, tasarımda az tercih edilen yerler, çok tercih edilen yerler doğrultusunda düzeltiler. Ancak sorunu çözmek için pek çok araştırma gerekir. Mekanların kullanılmayışı, terk edilişı ve kullanılmayışı sosyal kaynaklar açısından da pahalıya mal olur. Bu, kullanıcıların gereksinimlerinin karşılanmaması ve mutsuz olmaları yanında bu durumun diğeri bir boyuttur. Bu nedenle bu sorunu çözmek adına pek çok araştırmacı farklı görüşler bildirmişleridir [47].

Zube, çevresel algı ve tercih araştırmalarına ilişkin dört paradigma ortaya koymuştur. Bunlar; uzman görüşlü paradigmlar, psiko-fiziksel paradigma, bilişsel paradigma ve deneysel paradigmlardır. Uzman yaklaşımı, çevresel özelliklerin tecrübeli ve eğitimli gözlemciler tarafından değerlendirilmesidir. Zube’ ye göre davranışsal ve rekreasyonel araştırmalar, bilişsel ve psiko-fizyolojik yaklaşımları vurgular. Peyzaj tasarım ve planlamacıları ise uzman görüşlü psiko-fiziksel tasarımlarla daha çok ilgilenirler. Aslında tüm bu paradigmlarda amaç, çevresel tasarımcılara kullanışlı tasarımlar yapabilmeleri için çevresel algı ve tercihler konusunda bilgi vermektir. Bu durumda, ‘insan bağlamı’ ve çevresel algı ve tercihler teorisini anlamak adına psiko-fiziksel ve bilişsel paradigmlar uygun yaklaşımlardır. Psiko-fiziksel yaklaşım çevrenin fiziksel özellikleriyle tercihin veya estetik değer yargılarının ilişkilerini araştırır. Bilişsel yaklaşım, çevreden alınan bilgilerle elde edilen bilişsel değişkenlerle, çevresel değer yargıları arasındaki bağlantıyı kurmayı amaçlar. Bu yaklaşım, çevrenin fiziksel özelliklerine belirli ölçüde bağlı olarak, insanların çevresel değerlerine ilişkin algısını dikkatli bir şekilde belirtir. Çevrenin fiziksel özellikleri ve psikolojik özellikleri birbirleri ile ilişkilidir. Psikolojik

yaklaşım, algısal ve bilişsel ölçekler arasındaki ilişkiyi, tercih özelliklerini ve insanların çevresel tercihlerini tespit eden psikolojik özellikleri içeren hipotezleri bulmayı dener [53].

Alexander' a göre, iyi bir yapı veya mekan ortak deneyim sonucu olarak ortaya çıkar. Lang çevre tasarımcılarının, insan değerleriyle çevrenin karşılıklı etkileşimi ve uyumunu daha iyi anlamaya ihtiyaçları olduğuna inanır [53]. Bu nedenle araştırmacılar tarafından pek çok farklı boyutlarda tercih çalışmaları yapılmıştır: manzara tercihleri, mekan bileşenlerinin tasarım öğeleri açısından tercihleri, mekan içindeki yer tercihleri vb. gibi buna örnek verilebilir. Bu tez kapsamında bundan sonraki kısımlarda yer tercihlerine ilişkin çalışmalar üzerinde durulacaktır.

1.7.2. Yer Tercihi Konusunda Yapılan Çalışmalara Genel Bakış

Çevresel psikoloji alanında çalışan bir çok araştırmacı, insanların mimari mekanlarda yer seçimlerini ve birbirleri ile aralarına bırakmak eğiliminde oldukları uzaklıkları ele almıştır [9]. İnsanların mekanı nasıl kullandığı, mekansal davranışları nasıl gerçekleştirdikleri ve çevreleri ile kendilerini nasıl ilişkilendirdikleri; yer tercihleri, kişisel mekan, mahremiyet, egemenlik davranışı, boş zaman aktiviteleri vb. gibi farklı açılardan önceden beri incelenmiş bir olgudur. Bir mekandaki yer seçimleri, insanların o mekandaki konumlarını alırken ve aktivitelerini gerçekleştirirken amaçlarının ve gereksinmelerinin ne olduğuna dair önemli ipuçları verdiğinden, yer tercihi çalışmaları ve bulguları tasarımcılar açısından oldukça önemlidir.

Yer seçimi, insanların çevrelerinde kendilerini nasıl konumlandıklarını ifade eden bir kavramdır. Mekansal ve sosyal gereksinme amaçlarının doğrudan dışı yansıyan bir sonucudur. Yer seçiminin ardındaki nedenlerini anlamak, çevre içindeki oturma mekanlarının tasarımına ilişkin açık, belirgin sonuçlara ve anlamlara götürebilir.

Bu bağlamda yapılmış farklı araştırmalar vardır. Sommer, kitaplık, psikiyatri kliniği ve sınıf kullanımı ile ilgili çalışmalarında çeşitli sosyal durumlarda eylem cinsi ve insanlar arasındaki ilişkilere göre mekanlarda yer tutma şekilleri, başkasının kullandığı çevrelere sonradan gelenlerin yaklaşma ve oturma biçimleri, küçük gruplarda yüklenmek istedikleri rollere göre insanların yer seçimleri vb. gibi konularda görgül çalışmalar

yapmıştır [9], [54]. Bunun dışında en çok tercih edilen yerlerin yaş, kültür, cinsiyet, aşinalık, sosyo-psikolojik gereksinimler gibi konular açısından da analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Sosyo-psikolojik gereksinimler şöyle açıklanabilir: kullanıcının sosyo-psikolojik gereksinimleri bir eylem yapılırken eylemin türüne ve yapıldığı yere bağlı olarak herhangi bir psikolojik rahatsızlığın duyulmaması için gerekli koşullardır. Bunlar işitsel ve görsel mahremiyet, toplumsal çevrenin insan davranışlarına ilişkin egemenlik alanı, kişisel mekan gibi özellikler ile insanın içinde yer aldığı mekana ait fiziksel özelliklerdir. Sosyo-psikolojik gereksinimler kullanıcının kültür grubuna, yaşamına ve cinsiyetine göre değişen kişisel (toplumsal, çevresel veya bölgesel izler taşır; gelenek, görenek vb.) gereksinimlerine ilişkin özelliklerdir. Kullanıcının sosyo-psikolojik gereksinimleri şöyle sıralanabilir [46]:

- Mahremiyet
- Egemenlik alanı
- Kendileme, kişiye özgü kılma

Yer tercihi çalışmalarına ilişkin yöntemler, ilgi noktaları ve amaçlar şöyle sıralanabilir (Tablo 4):

Tablo 4. Yer tercihi çalışmalarında kullanılan yöntemler ve güdülen amaçlar

YÖNTEMLER	İLGİ NOKTALARI	AMAÇLAR
Gözlem, Davranış haritaları, anlamsal farklılaşma cetvelleri, anketler, röportaj	<ul style="list-style-type: none"> • Mekan karakteristikleri -sabit, yarı sabit elemanların varlıkları ve düzenleri(duvarlar, örtü elemanları, sınır öğeleri) • Kullanıcı karakteristikleri -yaş,cinsiyet, kültür, grup sayısı -kalma süresi -amaçlar, gereksinimler, algılama ve çevresel değerler • Tercihler -en çok tercih edilen konumlar -Tercih edilmeyen, kullanılmayan konumlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Kullanıcının yaş, cinsiyet, eğitim durumunun tercihi nasıl etkilediği • Kullanıcıların yer tercihine ilişkin gereksinimlerinin mekana nasıl yansıtıldığı • Mekanın fiziksel özelliklerinin yer tercihine etkileri • En çok tercih edilen yerlerin fiziksel özellikleri • En çok tercih edilen yerlerin kullanıcılarının karakteristikleri

1.7.3.Yer Tercihi Çalışmalarının Ortaya Koyduğu Özellikler

Tesadüfen yapılan bir gözlemede dahi insanların içinde buldukları alanın ulaşılabilecek kısımlarına eşit olarak dağılmadığı ya da erişim açısından en uygun yerlerde beklemeyi ya da konumlanmayı tercih etmedikleri gözlenebilir. Stiltz'in Londra metrolarında, tiyatro bekleme salonlarında ve Kamino' nun Tokyo tren istasyonlarında yaptıkları gözlemler, insanların sırtlarını kolon, duvar gibi elemanlara dönerek, dolaşım alanları dışında, hareket eden insanları rahatça görebilecekleri, kendilerinin çok açıkta kalmayacakları yerleri yani çevreyi en iyi denetim altında tutabilecekleri ama en az dikkat çekecekleri yerlerde beklediklerini ortaya koymuştur. İnsanların kendilerini belirli durumlara bağlı olarak konumlandığı da gözlenmiştir. Canter'ın İngiltere'de küçük bir lokantada yaptığı araştırmada müşterilerin cephe masalarına, orta kısımdaki masalardan belirgin bir şekilde daha fazla oturmayı tercih ettiğini bulmuştur. Bu durum, egemenlik alanı ve denetimi sağlamanın açık bir sonucudur [9]. İmamoğlu duvarlar yerine camlarla çevrili bir üniversite kafeteryasında çalışmalar yapmıştır. Canter'ın insanların oturmak için duvar kenarlarını daha çok tercih ettiği sonucundan yola çıkarak, duvarlar yerine pencereler olduğunda da aynı eğilimin olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları kullanıcıların çoğunlukla pencere kenarlarını tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bu ve benzeri çalışmalar, insanların egemenlik alanlarını tanımlayıp, kontrollerini sağlayabilecekleri yerleri seçme eğiliminde olduklarını göstermiştir [54].

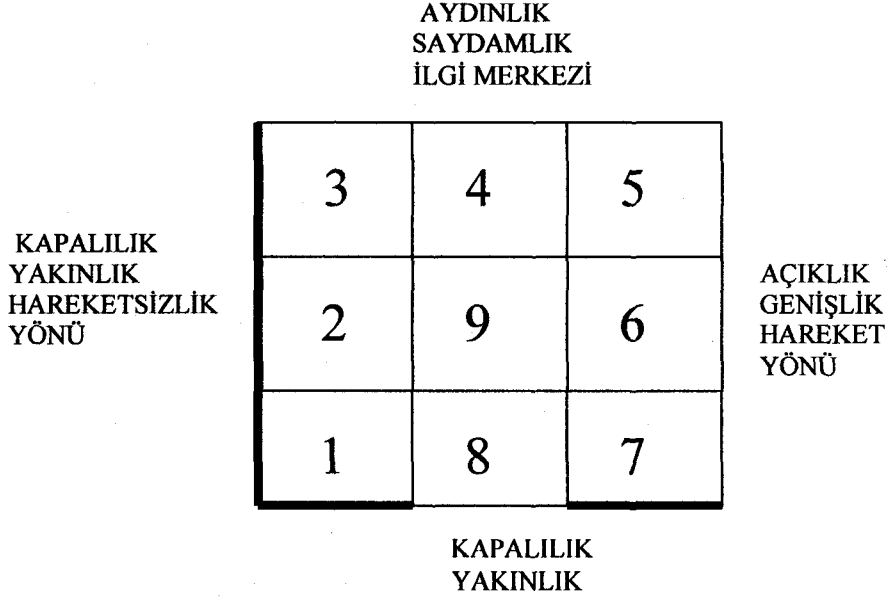
Canter kullanıcının konumunun çevresinden aldığı bilgiyi, tanıdığı insanları ve ilişkilerini etkilediğini bildiren Festinger'in çalışmasını destekler. Eğer bilginin çevreye eşit yayılmadığını kabul edersek, bireyin konumu bireyin o bilgiyle ilişkisini doğrudan etkileyecektir. Festinger ve Canter'ın çalışmaları insanların halka açık bekleme alanlarında duvarlar ya da kolonların yanında, restoranlarda ise cephelerdeki yer seçimleri ile ulaşmaya çalıştıkları egemenlik davranışı ve kontrol hususunda insanlar fiziksel çevrenin özelliklerine göre davranışlar sergilediğini ortaya koyar. Bu nedenle alan kullanımı ve yer tercihi bu kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla her iki yönde iç ilişkilidirler. Yani çevre ve fiziksel özellikler davranışı etkiler ve kullanım tercihi, davranışların bir sonucudur [54]. Bu konuda önemli çalışmaları bulunan Fischer geliştirdiği algılama çerçevesi ile çevrenin fiziksel özellikleri ve insanların egemenlik alanı, kişisel mekan mahremiyet gibi psikolojik gereksinimleri arasındaki ilişkiye dair önemli saptamalarda bulunmuştur.

Fischer'in çıkış noktası yalın ve ilginç bir varsayıma dayalıdır: " İnsan kendi anatomisini ve onun fonksiyonlarını mekana yansıtır. Böylece mekan insan vücudunun dış çizgilerinin ölçüleri büyütülmüş bir kalıbı haline gelir." Fischer mekan deyimi ile kişisel mekan ve egemenlik alanı kavramlarını belirtmektedir. Fischer'e göre insanların bazı davranışları rastlantıya bağlı olmayan psiko-fizyolojik etmenlerin bilinç altındaki iticiliği ile gerçekleşir. Bu davranışlara örnek olarak yer tercihi eylemi dışında çift yataklarda erkeklerin eşlerini sağ yanlarına almaları, sağ eli ile yazanlar ve önemli işler yapanlar için sağ yönde açıklık ve hareket serbestliği, solda ve aşağıda dokunmak ve basmak için yakınlığın aranması, gerinin korunmuş olması, ilerinin sınırlarının çizilmesi, verilebilir. Böylece Fischer'in bütün özellikleri ve ayrıntıları ile belirtmeye çalıştığı kişisel mekanın verileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Fischer görsel mekanı kişi önüne yerleştirdiği yatay ve düşey planda dokuz göznlük bir çerçeve ile özetledikten sonra, temel yönlerin kutupsal öğeleri arasında tablo 5'te gösterilen değer ilişkilerinin varlığını ortaya koyar [8];

Tablo 5. Algılama çerçevesinin değer ilişkileri [8].

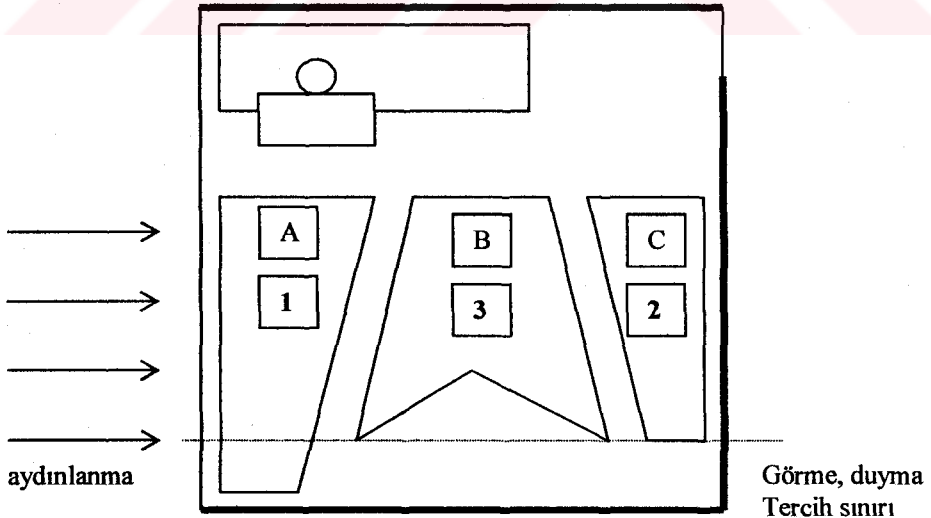
MEKAN VERİLERİ	ALGILAMA DEĞERLERİ
Yakın plan, sol, alt	Yakınlık, mahremiyet, sınırlılık, korunma
İleri plan, sağ, üst	Uzaklık, kaybolma duygusu, hareket serbestliği, saldırganlık

Fischer'in varsayımına göre mekan içerisinde yer değiştiren kişi, bilinç altının birikimlerinin iticiliği ile her algılama durağında, dokuz göznlük çerçeveyi radar ışınları mekanizmasına benzer biçimde ileri doğru yansıtmakta ve önündeki mimari mekanın verileri ile kişisel mekanın talepleri arasında uyum denetimi yapmaktadır. Algılama çerçevesinin gözlerindeki değerler Şekil 16'deki gibidir [8] :

Şekil 16. Algılama çerçevesi [8].

Sağ ve sol alanlar arasındaki orta mekan bölgesi bir geçiş veya gösteri bölgesi olmaktadır. Aksoy daha sonra Fischer'in psikanaliz çerçevesine ilişkin öne sürülen varsayımlar ile bir üniversite dersliğinde yapılmış yer tercihi çalışmalarının sonuçlarının örtüşüp örtüşmediğini denetlemiştir ve şu sonuçları ortaya koymuştur.

Şekil 17. Derslikte yer seçimi [8].

Şekil 17’de gösterilen yer seçimi durumunda birinci A bölgesinde zayıf olan sol yön korunmaya alınmıştır. A bölgesinden ikinci C bölgesine geçişte korunma güdüsü bileşenlerinin sol yönden aktif sağ yöne kaydıkları görülür. İki bölge arasındaki benzerlik ise bir yanı sınırlayan mimari çevreye dolaysız ilişki içinde bağlanmaları ile özetlenebilir. Orta alanı kaplayan üçüncü bölge ise hem bilinç altı taleplerini cevapsız bırakan hem de çevrenin mimari sınırlamaları ile dolaysız ilişkilere olanak tanımayan bir ortamdır [8].

Fischer’in psikanaliz çerçevesinde ortaya koyduğu kısımlar ile insanların yer tercihlerinde insanların yer tercihlerinde ortaya koyduğu konumlar arasında bir örtüşme olduğu böylece ortaya çıkmaktadır. Fischer’in algılama çerçevesinde belirttiği geçiş bölgesi ya da gösteri bölgesi olarak da adlandırılan orta bölge mekanlardaki sirkülasyon alanları ve cepheler dışında kalan orta kısımlara karşılık gelmektedir. Gerçekten de bilinç altı taleplerini cevapsız bırakan, çevrenin mimari öğeleri ile dolaysız ilişkilere olanak tanımayan bu orta bölge kullanıcılar tarafından en az ve en son tercih edilen yerlerdir. Görüş, aydınlık, kişisel mekan, mahremiyet, denetim gibi talepleri en iyi karşılayan bölgeler olarak da kenar bölgeler öncelikli tercih alanlarıdır [8].

Bilişsel etkenler ve fiziksel çevrenin sağladığı tatmin arasındaki ilişkiyi denetleyen Sommer de bir sınıftaki yer seçimi çalışmasında kenar bölgelerin ağırlıklı kullanımı şeklinde sonuçlara ulaştığı çalışması ile Fischer’in bulgularını desteklemiştir [55].

Yer seçimi ve sosyo psikolojik durumlar arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışan Baltaş da ilginç sonuçlara ulaşmıştır. Baltaş’ın araştırmalarına göre bir mekana girildiğinde seçilen yer insanın kendine olan güveni hakkında ve o mekan içinde bulunanlar arasında kendisini nerede gördüğü hakkında fikir vermektedir. Buna göre mekana girdiklerinde kapıya yakın oturmayı tercih edenlerin öz güvenleri düşük insanlar olduğu, ters durumda yer seçenlerin ise öz güvenleri yüksek ve kendilerinde hoşnut olan insanlar oldukları görülmüştür. Bir sınıf veya toplantı salonu gibi bir mekandaki çok seçenekli yerlerden ön sıralarda, özellikle en önde oturma seyrek olmaktadır. Bunun sebebi insanların o sıralarda kendilerini savunmasız ve çıplak hissetmesidir. Baltaş da oturmak için seçilen yerin sözsüz bilgilerle dolu işaretler verdiğini bildirmiş ve daha önce de belirtilen hemen herkesin bir lokantaya girdiği zaman sırtını duvara dönerek oturma isteğini, orta masada oturmak

zorunda kalan bazı insanların kendini güven altına alma ihtiyacı ve savunmasız sırtını tehlikeye dönmek istememesi nedeniyle ortamı terk ettiklerini bildirmiştir [12].

Bu sonuçlar da Fischer'in ortaya koyduğu psikanaliz çerçevesinin değerleri ile örtüşmekte ve onları desteklemektedir. Altay'ın Ankara'da bir kafede yaptığı incelemeler de benzer sonuçları ortaya koyar. Pencereilerin dış ve iç mekana görsel erişimi sağlamaları ve dışardan gelen ışığın kaynağı olmaları açısından yer tercihinde ön plana çıktıklarını, duvarlar ve köşelerin kontrolü sağlamaya yardımcı olmaları ve egemenlik davranışını pekiştirmeleri açısından güçlü elemanlar olduğunu ortaya koyar. Ayrıca, girişten ve sirkülasyonun akış yönünden uzak olma, tüm alanlar üzerinde görsel kontrolü sağlayabilme gibi tercih kriterleri de bu çalışmada kullanıcılar tarafından belirtilmiştir. Kullanıcıların, cephe taraflarında toplanmalarına ilişkin sonuçlar yer tercihinin sosyo-psikolojik yönünü yansıtmakta ve çevredeki belirgin konumların nasıl kesin davranışlara yol açtıkları hakkında ip ucu vermektedir [54].

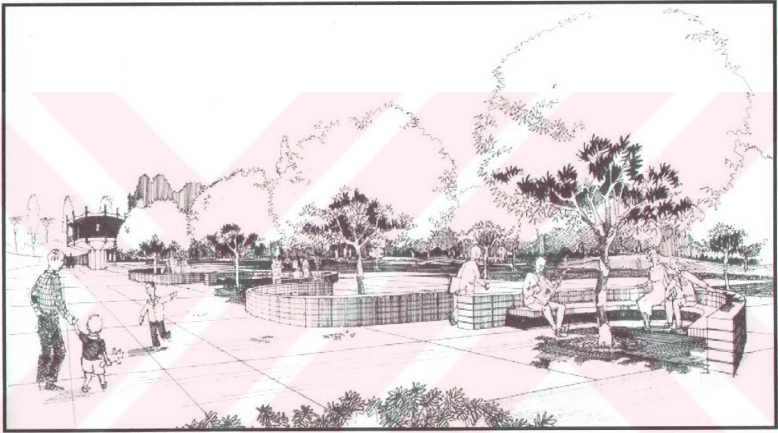
Sosyo-psikolojik yönler yer tercihinde önemli rol oynadıklarından, egemenlik alanı, kişisel mekan, mahremiyet, denetim gibi yönler kullanıcılar için önemli olduğundan köşeler ve duvarlar bu yönlerin desteklenmesine ilişkin bilginin edinilmesinde önemli özelliklerdir [53].

Sonuçlardan da açıkça görüldüğü üzere çevrenin fiziksel özellikleri, aktiviteleri yerine getirirken insanların gereksinimlerini duydukları fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle yer tercihleri açısından en önemli ve tercihler üzerinde en etkili elemanlardır.

Altayın ortaya koyduğu sonuçlardan birisi de; oturma mekanlarının egemenlik alanı sağlamak adına izole edilmesinin tercih edilmediği, bu nedenle düzenlemedeki oturma konumlarının tüm çevre ile ilişkili kılınmış, bütünleşmiş olması gerektiğidir.

Şimdiye kadarki kısımlarda ortaya koyulan çalışmalar ve bulgular, iç meknlarda yapılan yer tercihi çalışmalarına aittir. Açık meknlardaki oturma yerlerine ilişkin çalışmalar ilk gruba göre daha sınırlı olup, yapılan çalışmaların bulguları iç meknlardakilerle örtüşür niteliktedir.

Açık mekanlardaki oturma davranışının en detaylı değerlendirmesini Whyte'in Manhattan kent içi parklarına ilişkin çalışması ortaya koyar. Whyte üç ay boyunca güneşlenme durumu, mekanların büyüklüğü, yola yakınlık gibi pek çok faktörü kontrol etmiş ve çalışma sonucunda oturma yerlerin varlığının ve konumlarının bir parkın kullanım tercihini artıran en belirgin özellik olduğunu ortaya koymuştur. Güneş ışığı, gölge, ağaçlar gibi diğer faktörler de etkindir. Ancak tüm bunlar içinde bir parkın kullanımını etkileyen en önemli faktör oturma yerleridir [55].

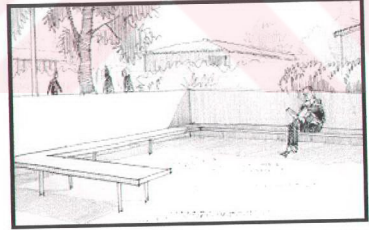
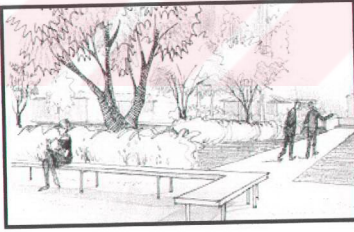
Şekil 18. Açık mekanlardaki oturma yerleri [49].

Restoran müşterilerinin öncelikle duvar ve pencere kenarlarını oturmak için tercih etmesinde gözlenen duruma benzer sonuçlar park kullanıcıları için de ortaya çıkmıştır. Yapılan gözlemlerde pek çok insanın yaya yoluna ve bina girişlerine yakın konumlardaki oturma yerlerini tercih etmeme eğilimleri gösterdiğini, tek ya da grup olabilecek bu kullanıcıların daha çok kenar bölgeleri oturmak için tercih ettikleri ortaya konmuştur. Yine ortaya konan başka bir gerçek; merkeze yakın ama korunaklı yerler arayan, gelip geçenlerin rahatsız edemeyecekleri konumları tercih eden ve ağırlıklı olarak kadın olan kullanıcılarında olduğudur (Şekil 19).

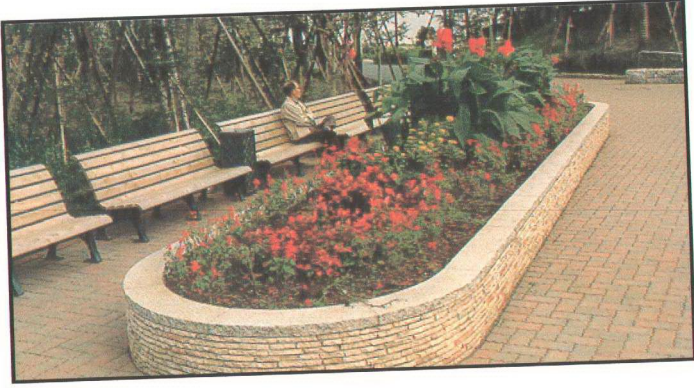
Şekil 19. Açık mekanlardaki oturma yerleri ve kadın kullanıcıları [49].

Farklı insanlar, farklı şekillerde oturmak isterler. Yeterli sayıda tercih hakkı verildiğinde, insanlar kendilerine en iyi uyan düzenlemeyi tercih edecektir. Bu nedenle parklar çeşitli kullanıcılar hizmet verebilmek için farklı konumlar ve farklı duruş imkanı sağlayan oturma birimlerini kapsamalıdır[56]. Farklı fiziksel özelliklerle ilişkili kılınmış oturma birimleri kullanıcıların tercih haklarının arttıracaktır (Şekil 20).

Şekil 20. Açık yeşil alanda farklı fiziksel özelliklerle ilişkili kılınmış oturma birimleri [49].

Şekil 21'deki örnek algılama çerçevesi açısından irdelendiğinde arkasının yeşil alana dayanarak korunmuş olması ile olumlu fakat ilerde saydamlık ve ilgi merkezini oluşturan açıklığın önde olmaması nedeniyle olumsuz bir özelliğe sahiptir.

Şekil 21. Tokyo, Sanshi-no-Mori park [57]

Şekil 22. New York, Battery Park Su Kenarındaki Oturma Yerleri [58]

Şekil 22' deki örnekte oturma donatıları arkasında çevrenin mimari sınırları ile ilişki sağlanamaması, dolayısıyla arkanın açıkta kalması nedeniyle arkada korunmuşluk ve yakınlığı sağlayamamaktadır.

Şekil 23, 24, 25, 26, 27' deki örnekler algılama çerçevesi açısından olumludurlar, çünkü önlerindeki açıklık ve genişlik ilgi merkezini oluşturan geniş ve ferah bakış açısını desteklerken aynı zamanda arkada mimari sınırlarla ilişkili kılınarak korunma, yakınlık ve kapalılık sağlanmıştır.

Şekil 23. Tokyo, Suncity Parkı' Nda Oturma Yerlerinin Düzenlenmesi [57].

Şekil 24. Hamamatsu şehri hayvanat bahçesi'nde bulunan oturma yerlerinden bir örnek [57].

Şekil 25. Vancouver 'robson square' oturma yerleri [58].

Şekil 26. Barselona, 'Vila Olimpica' Da Oluşturulmuş Oturma Cepleri ve Oturma Donatıları [58].

Şekil 27 . Vancouver 'discovery square' de farklı oturma donatılarının bir arada kullanılması [58].

1.8. Uygulama Çalışmasının Planlanması

Tasarımda amacın insan olduğu, insanın gereksinimlerini karşılayamayan tasarımların ise terk edilmesinin, yaşıtılamamasının muhtemel bir sonuç olduğu daha önce de bildirilmişti. Bu durumda ele alınması gereken anahtar kelime 'gereksinme' olmalıdır. İnsanların psikolojik gereksinmelerinin tasarımlardaki etkisi ve yön belirleyiciliği üzerine yapılan araştırmalar, insanların kişisel mekan, mahremiyet, egemenlik alanı gibi kavramlara ilişkin beklenti ve taleplerinin bir mekanın kullanımında belirleyicilik açısından çok etkin olduğunu ortaya koymuştur. Fischer çalışmalarıyla insanların bir mekandaki yer seçimlerini kişisel mekan taleplerinin karşılanması doğrultusunda yapıldığını ortaya koymuştur [8]. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların daha çok iç mekanlara yönelik olması, açık alanlardaki mekanların kullanımında etkin olan faktörlerin neler olduğuna ilişkin çalışmaların olmayışı bu tez çalışmasının ortaya konulmasının ana nedenidir. Fischer ortaya koyduğu varsayımında, kişisel mekan taleplerinin mekanın özellikleri ile uyuşup uyuşmadığının denetiminin yapılarak yer tercihinin ortaya konulduğunu savunur [8], bunun açık mekanlarda da geçerli olup olmadığını denetlenmesi çalışmanın öncelikli amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılacak

uygulama çalışmasında öncelikle seçilen çalışma alanındaki oturma mekanlarının Fischer'in ortaya koyduğu algılama çerçevesi ile örtüşüp örtüşmediği denetlenecektir.

Oturma mekanları tek tek ele alınıp, algılama çerçevesi içine oturtularak mekanın verilerinin neler olduğu saptanacak ve daha sonra ortaya çıkan değerlerin kişisel mekan talepleri ile ne derece uyduğu ortaya konulacaktır.

Çalışmanın ikinci adımında, seçilen uygulama alanında yapılan gözlem çalışmasıyla en uzun süreli kullanımlı konumlar ve tercih yoğunlukları saptanacak, üçüncü ve son adımda ise ilk iki adımın çakıştırılması yapılarak, en uzun süreli kullanılan ve en çok tercih edilen mekanların, kişisel mekan taleplerini en iyi karşılayanlar mı olduğunun saptaması yapılacaktır. Böylece Fischer'in algılama çerçevesi aracılığıyla açık alanlardaki oturma mekanların tasarımında yapılan hataların neler olduğu, tasarım kriterlerinin ne yönde oluşturulması gerektiği, insanların oturma mekanlarından beklentilerinin neler olduğuna ilişkin veriler elde edilecektir.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Uygulama

2.1.1 Varsayımın Belirlenmesi

Eldem, mekanın yaşantımızı biçimlendiren boşluklar olduğunu belirtmiştir. Mekanların insanlara neleri, nasıl sunduklarına bakılması gerektiğini, eğer kişinin yaşamı zorluklarla dolu ise, bu durumun mekanın elverişsizliklerinin bir yansıması olduğunu bildirmiştir [20]. Bir birey yada grubun mimari çevresinin yapısı algı, biliş, değerlendirme ve çevresel davranış süreci içinde yönetilir [6]. İnsanlar gereksinimleri doğrultusunda algılamayla çevrelerinden bilgileri alırlar, bunları değerlendirir ve bu bilgiler doğrultusunda tepkiler ve eylemler gösterirler yani davranışta bulunurlar [10]. Gereksinme, davranışın ardındaki yönlendirici güçtür. Davranış, gereksinmelerin tatminliği doğrultusunda yönlendirilir. Gereksinimlerini giderme çabası, insanı çevresiyle etkileşimlere ve değişimlere sokar [42].

Kullanıcı gereksinimleri, kullanıcının bir mekan içerisindeki yaşamını; toplumsal, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklara uğramadan sürdürebileceği ve yaptığı işlerde verimine yardımcı olacak olanakları veren çevre koşullarıdır [18]. Dolayısıyla bu koşulları kapsamayan çevrelerde insanların psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar hissetmesi ve bu mekana olumsuz tepkiler vermesi sonucu beklenmelidir. Çünkü; insan gereksinimleri, bir mekanın biçimlenmesini etkileyen en önemli faktördür. İnsanlar bir mekan içinde psikolojik ve fizyolojik gereksinmelerini karşılayabildikleri sürece mutludurlar ve bir mekan kullanıldığı sürece yaşar, insan gereksinmelerini karşılayamayan dolayısıyla kullanılmayan mekanlar ölü mekanlardır [54].

Ortaya konan tüm iyi tasarım oranlarında amaç insan ölçeğine uygun düzenlenmiş bir çevreyi oluşturabilmektir [26]. Tasarımcılar insan gereksinmelerine yanıt verecek ve onlar üzerinde olumsuz etki yaratmayacak koşullarda, onları mümkün olduğunca mutlu ve huzurlu kılacak tasarımları gerçekleştirerek onların daha mutlu ve psikolojik açıdan daha sağlıklı olmalarına yardımcı olabilirler. Bu amaca ulaşabilmek içinse tasarımcılar farklı

mekanların ve farklı mekansal etkenlerin, insanlar üzerindeki farklı psikolojik etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları gereklidir [24,52]. Kentsel açık yeşil mekanlar, kullanıcı talebinin yoğunluğu ve insanlara psikolojik ve fizyolojik refahı, sosyal etkileşim imkanları sağlaması açısından tasarım kriterleri söz konusu olduğunda önemle üzerinde durulan mekanlardır. Bu mekanlar, insanların yürümek, oturmak, dinlenmek, oynamak, birbirleri ile tanışmak için bir araya geldikleri yerlerdir. Çevre araştırmacıları kamusal açık mekanların kullanıcı isteğine uygun olması gerektiğini savunurlar. Tüm mekanlar, insanlara aynı derecede çekici gelmez. Kullanılmayan mekanların ortak sorunu, kullanıcı talepleri ile uyumlamasıdır. Kullanıcı taleplerine uygun olmayan bir açık mekan, insanların oraya gelmesini ve aktivitelere katılımını sağlayamaz. Whyte'ın araştırması kent içi kamusal alanların kullanım talebinin belirlenmesindeki en önemli etkenin oturma yerlerinin varlığı ve konumsal açıdan çeşitliliği olduğunu ortaya koyar [62]. Bu bağlamda insanların kent içi açık mekanlarda, mekansal davranışlarının nasıl ve gereksinmelerinin ne olduğunun saptanması, oturma yerlerine ilişkin tercihlerinin ortaya konması, insanların psikolojik ve fizyolojik gereksinmelerinin karşılanması için mekanın fiziksel öğelerinin düzenlenmesine ilişkin kriterlerin araştırılması gündeme gelmektedir.

Fischer oluşturduğu algılama çerçevesi ile insanların mekansal davranışının açıklanmasına önemli bir model sağlamıştır. Fischer insanların kişisel mekan taleplerini bir algılama çerçevesi içine yerleştirmiş ve insanların yer seçimi eylemi boyunca bilinç altında kişisel mekanın talepleri ve algılama çerçevesinin değerleri ile mimari mekanın fiziksel öğeleri arasında uyum denetimi yaptığını ortaya koymuştur. Fischer' e göre insanlar yer seçimi eylemini gerçekleştirirken bu algılama çerçevesini radar ışınlarına benzer şekilde önündeki mimari mekana yansıtmakta ve mimari mekanın fiziksel özellikleri ile algılama çerçevesinin değerleri arasında uyum denetimi yapmakta, en iyi sonucu ortaya koyan mekanları tercih etmektedir [8]. Bu algılama çerçevesine göre insanlar mekan içinde konumlanırken öncelikle zayıf olan yönlerini korumaya almak, ve mahremiyet olgusunu desteklemek, egemenlik alanlarını pekiştirebilmek ve denetimi sağlayabilmek için mimari öğelerle dolaysız ilişkiler kurabilecekleri kenar bölgeleri tercih etmekte, psikolojik gereksinmelerini karşılıksız bırakan, mimari öğelerle ilişkilerin sağlanmadığı, geçiş ve ya gösteri bölgesi olarak nitelendirilen orta alanlarda insanlar savunmasız ve çıplak hissettiklerinden buralar en son tercih edilmekte ve erken terk edilmektedirler. Başka bir deyişle arkalarının korunmuş olduğu böylelikle mahremiyet olgusunun pekiştirildiği, ilerde

açıklık ve hareket serbestliği, zayıf olan sol yönlerinin korunmaya alındığı alanlar öncelikli tercih edilir [8].

Bu noktada kentsel açık mekanlardaki oturma alanlarına ilişkin şu araştırma soruları gündeme gelir:

- Fischer' in ortaya koyduğu kişisel mekan talepleri ve algılama değerleri açık mekanlar için de geçerlimidir?
- Açık alanlardaki oturma mekanlarının arka taraflarının duvarlar, çitler, bitki örtüsü, topografya vb. gibi sınır öğeleri ile korunmuş olması ya da olmaması, ön taraflarının açık, ferah bakış açısı sağlayacak şekilde açık ve geniş olması ya da olmaması, sirkülasyon alanlarına uzaklık gibi farklı fiziksel özelliklerinin tercihlerde etkisi var mıdır?
- Farklı karakteristiklerdeki (cinsiyet, yaş) kullanıcılar aynı mekanda farklı tercihler mi sergilemektedir?

Bu bağlamda bu tez kapsamında oturma mekanlarının fiziksel özellikleri ile kullanıcıların gereksinimleri arasındaki ilişkinin nasıl geliştiği ele alınmış ve şu varsayımlar ortaya atılmıştır:

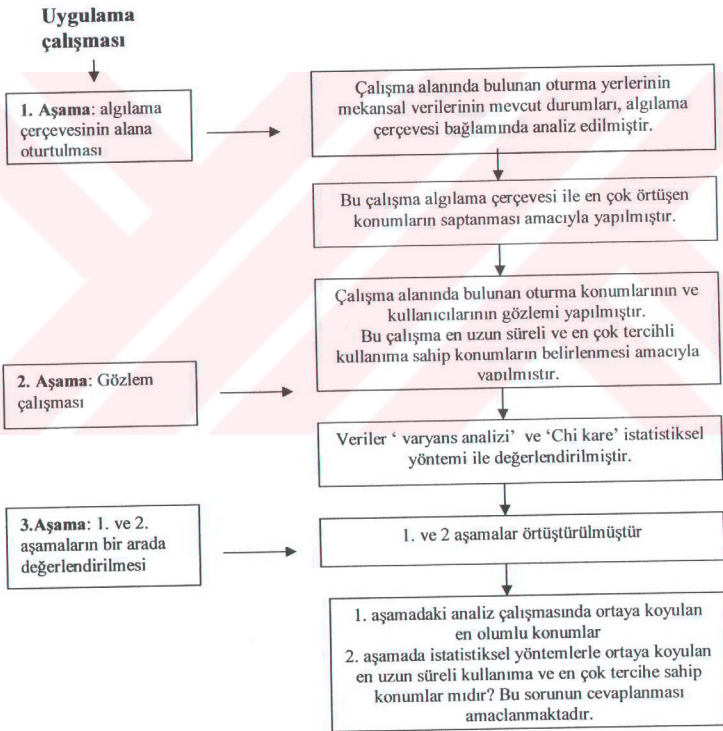
- İnsanlar dış mekanlardaki yer seçimleri eylemi boyunca kişisel mekan talepleri ve algılama çerçevesinin değerleri ile mimari mekanın fiziksel öğeleri arasında uyum denetimi yapıyor olabilirler.
- İnsanlar kişisel mekan taleplerini karşılayan, yani algılama çerçevesinin değerleri ile örtüşen mekanlarda, kişisel mekan taleplerini karşılayamayan oturma mekanlarına göre daha uzun zaman geçirebilirler.
- İnsanlar, algılama çerçevesinin değerleri ile örtüşen, kişisel mekan taleplerini en iyi derecede karşılayan oturma mekanlarında daha fazla tercih edilebilir.
- Yer tercihlerindeki yoğunluk, kullanıcıların sosyo-demografik (cinsiyet, gelen kişi sayısı) özellikleri açısından farklılıklar gösterebilir.

2.1.2.Kullanılacak Yöntemin Belirlenmesi

İnsanların oturma mekanlarına ilişkin çevrelerini nasıl algıladığı ve değerlendirdiğine yönelik bu çalışma, açık alanlardaki oturma yerlerinin tercihlerine ilişkin nedenleri ve sonuçları elde etmek üzere kurgulanmıştır. Tercihlerin ortaya koyduğu nedenler ve sonuçların analizi ile yer tercihi eyleminin temelindeki psikolojik etmenler ve tercih eylemini yönlendiren mekansal özellikleri saptamak amaçlanmıştır. Başka bir deyişle; bu çalışma, insan ile içinde bulunduğu çevre arasındaki etkileşimin farklı bir boyutunu saptamaya yöneliktir. Bu çalışmada kullanılacak yöntem ise davranış gözlemidir. Lowenthal ve Riel insanların belirgin çevre özellikleri için neyi sevdiklerinin, tercih ettikleri ya da tercih edebileceklerini düşündükleri şeylerin, bu mekanları gerçekten tecrübe ettiklerinde tercih ettikleri ya da etmedikleri şeylerden farklı olduğunu ortaya koymuştur [11]. Bu açıdan bakıldığında davranış gözlemi insan davranışlarına yönelik araştırmalarda kullanılabilecek en sağlıklı yöntemdir. Anket, röportaj gibi yöntemlerle soruları yanıtlayan denek doğrularından ayrıldığı noktaları raporunda belirtemez. Ancak dolaysız yolla yapılan davranış gözlemi, yapıldığı, tercih edildiği ya da istenildiğini söyleneni değil de gerçekten yapılanı ortaya çıkarır. Davranış gözlemi tasarım kararlarının yan etkilerini önceden görmeye ve bir tasarımı gerçekleştirmeden denetleme şansını da elde etmeye yarar. Ayrıca davranış gözleminde hangi toplumsal ve fiziksel noktalardan olayı gözlemleyeceğine araştırmacı karar verebilir ve davranışı diğerleri tarafından görünmeden, uzaktan izleme yolunu seçebilir. Böylelikle olayların akışını değiştirmeden ve sonucu yanıltmadan en net cevapları elde etmek mümkün olur. Davranış gözlemi tekniği görgül belgeleme tekniğidir. Sonuçları tartışılmaz. Kanıtlanması güç varsayım ve kuramları bu teknik en net biçimde ortaya koyabilir. Sözlü, yazılı anlatımlar, şekiller, önceden kodlandırılmış denetim listeleri, planlar, fotoğraf, film ve video teypler gözlemde kayıt aracı olarak kullanılabilirler. Nasıl bir gösterim tekniği izlenirse izlensin özellikle çok yoğun kullanımlı yerlerde bir çizelge olmadan gözlemi gerçekleştirme zordur [23].

Tez çalışması kapsamında belirlenen çalışma alanı olan Atapark, yoğun kullanımlı bir alan olması nedeniyle kayıt araçları olarak çizelgeler kullanılmıştır (Ek Tablo 1). Çizelgede kullanıcıların tercih edebilecekleri oturma yerleri daha önceden kodlanarak plana işlenmiş ve bu şekilde gözlem ve kayıt çalışması yapılarak daha sonra ortaya çıkabilecek karmaşalar önlenmiştir (Şekil 30). Hafta içi ve hafta sonu gibi ayırım

yapmadan haftanın tüm günlerinde toplam 659 gözlem yapılmıştır. Böylece alana gelebilecek her kesimden deneğin gözlemi yapılmış olup, bulunan sonuçlar için tüm insanları kapsayan bir genelleme yapılabilecektir. Whyte kent içi kamusal mekanlarla ilgili yaptığı çalışmasında bu mekanların en yoğun kullanım saatlerinin 11.30-14.00 olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç göze alınarak kullanıcıların en yoğun olduğu bu saatlerde gözlem çalışmaları yapılmıştır [61]. Tez çalışmasının uygulama kısmında kullanılan yöntemler ve verilerin değerlendirilmesinde şu aşamalar izlenmiştir.

Şekil 28. Uygulama çalışmasının akış şeması

2.1.3. Çalışma Alanının Tanımlanması

Tez kapsamında uygulama yapılacak olan alan için öncelikle Trabzon kenti parklarında mevcut durumlarının kullanıcı yoğunluğu, erişilebilirlik ve sunduğu imkanlar açısından donatıların varlığı ve konumlarının bir analiz çalışması yapılmıştır. Bu analiz çalışması sonucunda Gülbaharhatun Mahallesinde bulunan Atapark çalışma alanı olarak saptanmıştır.

Kent içinde merkezi bir konumda bulunması bakımından herkes için kolay erişilebilir nitelikte olan bu park son yıllarda geçirdiği yenileme çalışması ile canlılık kazanmış, yoğun kullanımlı bir parktır. Ayrıca donatıların mevcut durumları oldukça iyi olup, zarar görmemiş ve hepsi rahat erişilebilir konumdadır.

Kuzey ve doğusunda tarafık yolu ile çevrili olan bu park güneyde Gülbaharhatun Camii, batıda il halk kütüphanesi ile sınırlı olup kent içi tarihi surlar, şehir tiyatroları, sosyal sigortalar kurumu binası, tekel binası gibi pek çok resmi kurumun kesişim noktasında olması kullanıcı yoğunluğunu ve çeşitliliğini artıran önemli bir etkidir. Çeşitli konumlarda hareketli ve sabit oturma donatıları içeren bu park ayrıca bir havuz, serander, Atatürk heykeli, tarihi top, çocuk oyun alanı, kameryeler ve bir büfeyi de kapsamaktadır.

Bu parktaki oturma donatıları ve gözlem çalışmasıyla belirlenmiş park içi sirkülasyon alanları planda sunulmuştur. Sirkülasyon alanlarına uzaklığın korunma hissini dolayısıyla yer tercihlerini etkilediği varsayıldığından bu alanların tespiti için de bir gözlem çalışması yapılmış ve park içinde üç tane yoğun kullanımlı yaya sirkülasyonu belirlenmiştir (Şekil 30).

2.1.4. Algılama Çerçevesinin Çalışma Alanına Uyarlanması

Açık mekanlardaki yer tercihlerini ve bunların ardındaki sosyo-psikolojik gereksinmelerin mekanın fiziksel özellikleri ile etkileşimini inceleyen bu çalışma Fischer'in ortaya koyduğu kişisel mekanın talepleri ve algılama çerçevesinin değerlerini temel almaktadır. Çalışmada, tercih edilen mekanların fiziksel özellikleri ile kişisel

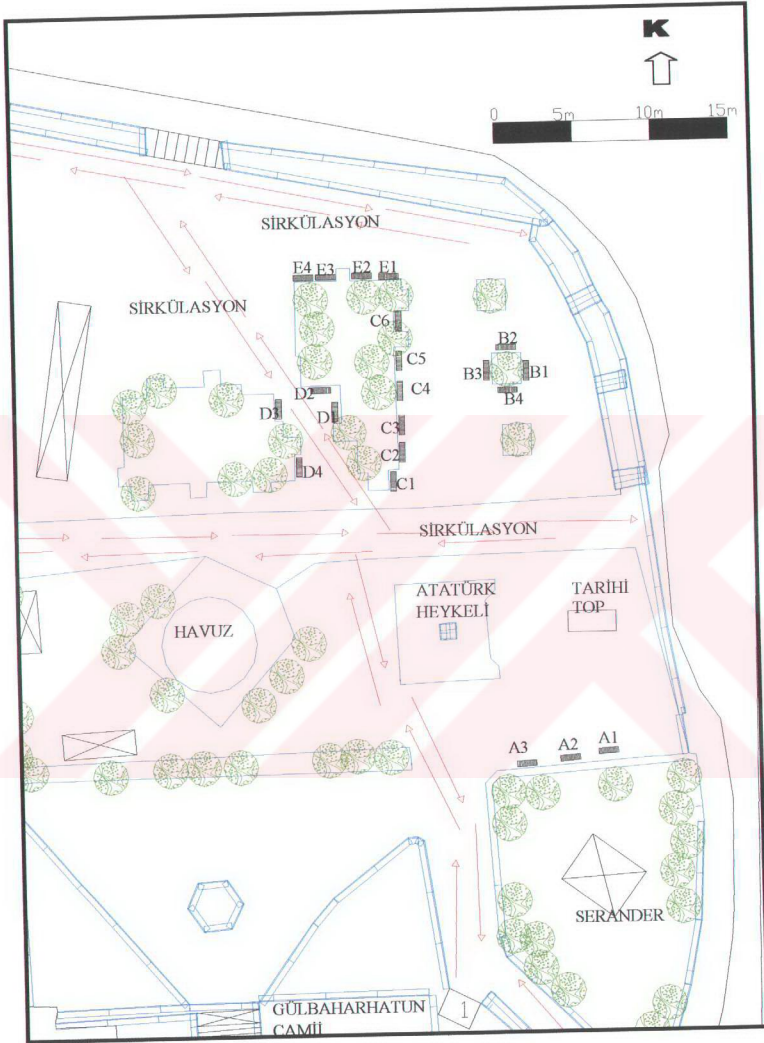
mekanın talepleri arasında bir uyumun denetimi yapıldığı varsayılmıştır. Bu nedenle çalışma alanındaki oturma yerlerinin hangisinin en uzun süreyle kullanıldığı ve en çok tercih edildiği, kişisel mekan talepleri ve algılamaya çerçevesinin değerleri ile örtüşmesi bağlamında açıklanacaktır. Bunun için öncelikle oturma yerlerinin algılamaya çerçevesi doğrultusunda mekansal verilerinin analizi yapılmış ve daha sonra kullanılma süreleri ve tercih sıklığı ile eşleştirilmesi aşamasına geçilmiştir.

Analiz çalışmasında Atapark'taki oturma yerleri mekansal verilerinin elde edilmesi için tek tek ele alınmış ve algılamaya çerçevesi ile örtüştürülmüştür. Fischer'in algılamaya çerçevesinin değerleri ile örtüşmeyen değerler şekillerde kırmızı renklerle ifade edilmiştir. Ataparkta' ki oturma yerlerinin ortaya koyduğu mekansal veriler şöyledir:

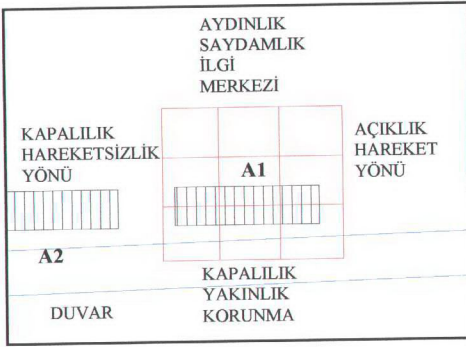

Şekil 29. A1, A2, A3 oturma konumları

A1, A2, A3 oturma konumları Atapark'ın merkezi alanına uzak olan bölgelerde bulunmaktadır. Bu konumların merkeze uzaklığının oluşturduğu olumsuzluk yanında, tarihi top ve Atatürk heykelinin hemen önlerinde bulunması nedeniyle ilerde oluşan ilgi merkezi olumsuz etkilenmektedir.

Şekil 30. Atapark' ın planı

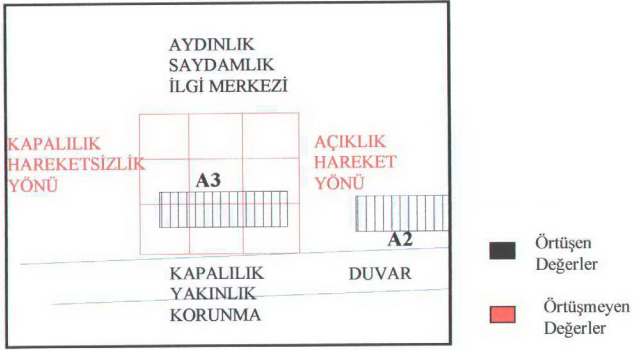
Şekil 31. A1 oturma konumu ve mekansal verileri

A1: Bu konum arkasında ve sol yönde mimari bir objeyle dolaysız ilişkiyi kurması, sağ yönünde açıklık bırakılarak hareket serbestliğinin sağlanmış olmasıyla algılama çerçevesi ile örtüşmektedir.

Şekil 32. A2 oturma konumu ve mekansal verileri

A2: Bu konum arkasında ve sol yönde mimari bir objeyle dolaysız ilişkiyi sağlaması bakımından olumludur ancak sağ yönde açıklık ve hareket serbestliğine olanak tanınamaması algılama çerçevesi ile örtüşmeyen bir durumdur.

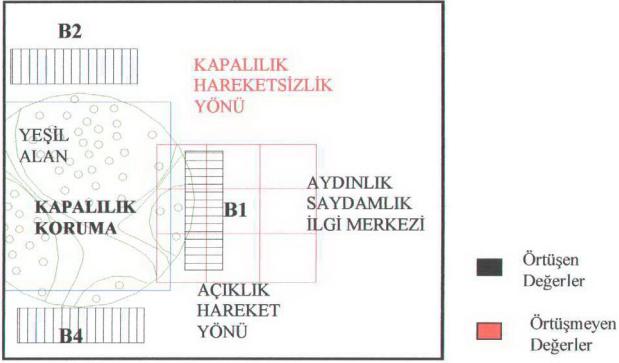

Şekil 33. A3 oturma konumu ve mekansal verileri

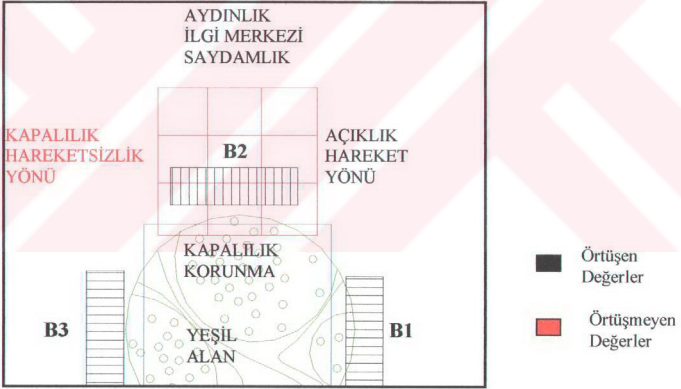
A3: Bu konum algılama çerçevesinin değerleri açısından ele alındığında çeşitli olumsuzlukları barındırdığı gözlenir. Fischer yaptığı çalışmalarında insanların yer tercihlerinde, önceliği zayıf olan sol yönlerini korumaya alabilecekleri konumların aldığını ortaya koymuştur. A3 konumu ise zayıf olan sol yönü açıkta bırakmakta, açıklık ve hareket serbestliğinin istendiği sağ yönü kapatmaktadır. Ancak yine de mimari çevrenin sınırları ile dolaysız ilişkiyi sağlamaktadır.

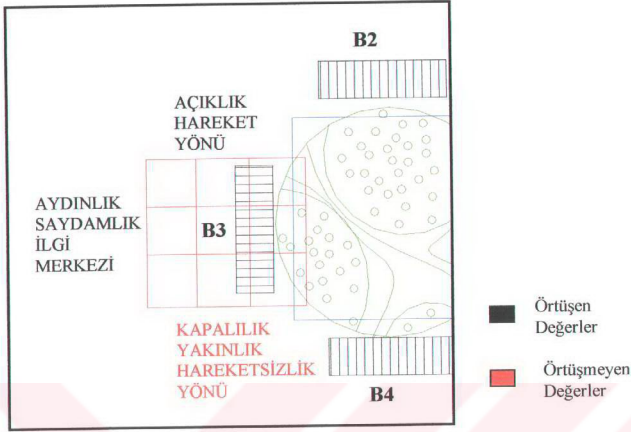
Şekil 34. B1, B2, B3, B4 oturma konumları

Şekil 35. B1 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 36. B2 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 37. B3 oturma konumu ve mekansal verileri

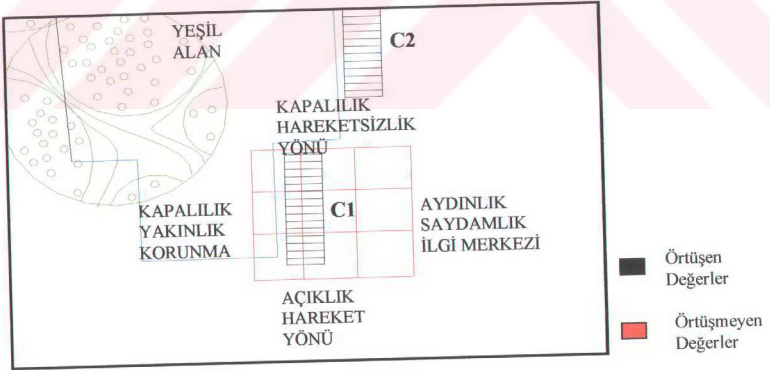
Şekil 38. B4 oturma konumu ve mekansal verileri

B1, B2, B3, B4: Bu konumların mekansal verileri aynıdır. Tüm oturma konumları arkalarında sınırlandırılmış yeşil alan ile ilişkili kılınarak arkada kapalılık ve korunma

sağlanmıştır. Ancak zayıf olan sol yönde istenilen kapalılık, yakınlık ve hareketsizlik verilerinin bu yönün açık kalması nedeniyle sağlanamadığı gözlenmektedir.

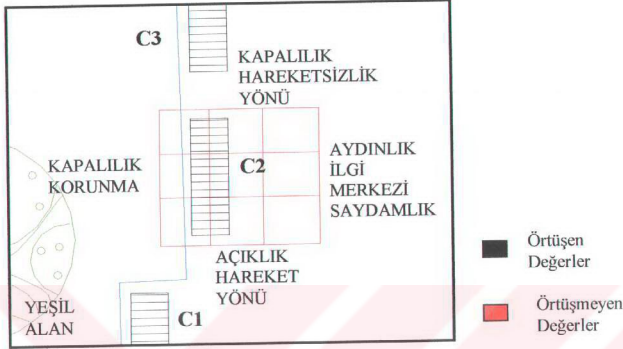

Şekil 39. C1, C2, C3, C4, C5, C6 oturma konumları

Şekil 40. C1 oturma konumu ve mekansal verileri

C1, C2: Bu konumun mekansal verileri, algılama çerçevesi açısından olumludur. Arkada yeşil alanın varlığı ile kapalılık ve korunma sağlanması, sol yönde mimari bir

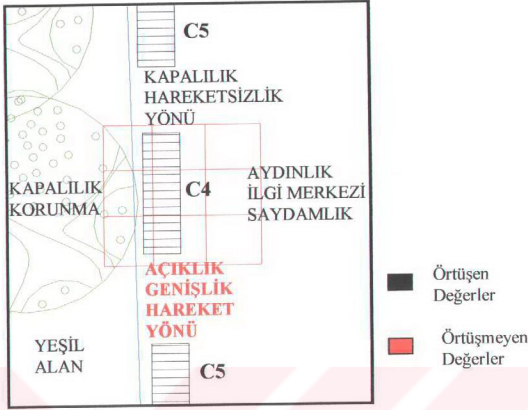

Şekil 41. C2 oturma konumu ve mekansal verileri

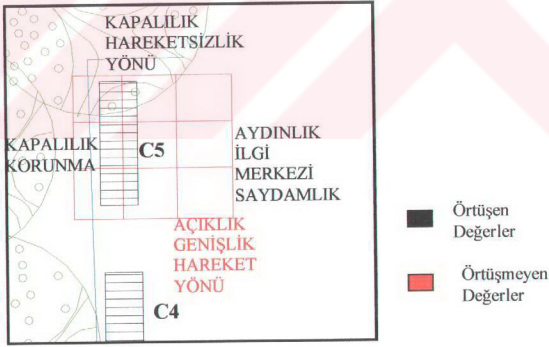
objeyle dolaysız ilişkiyi kurması, sağ yönünde açıklık bırakılarak hareket serbestliğinin sağlanmış olmasıyla algılama çerçevesi ile örtüşmektedir.

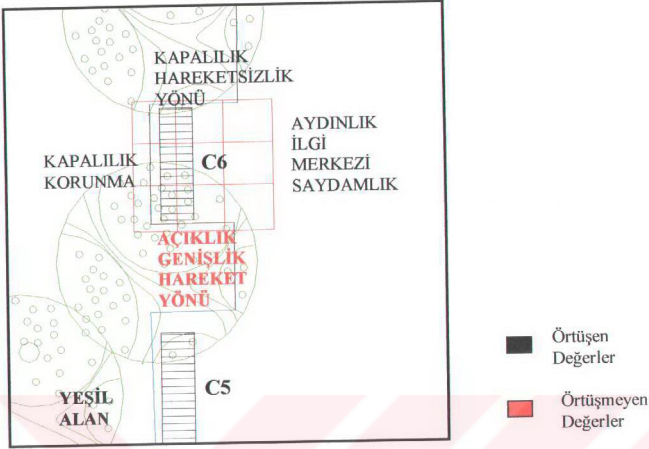
Şekil 42. C3 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 43. C4 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 44. C5 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 45. C6 oturma konumu ve mekansal verileri

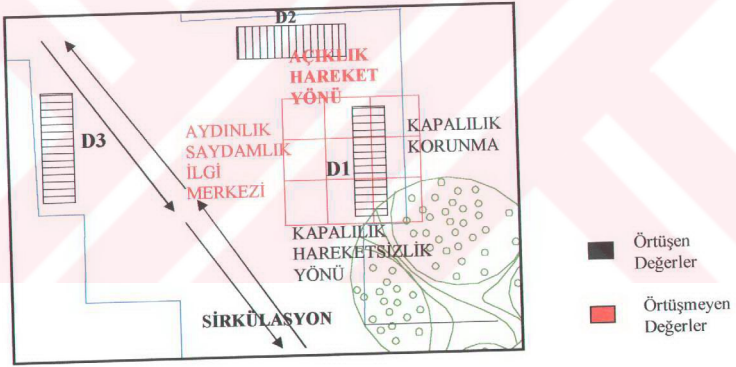
C3, C4, C5, C6: Bu konumlar arkasında ve sol yönde çevrenin mimari sınırlamaları ile dolaysız ilişkiyi sağlaması bakımından olumludurlar ancak sağ yönde hareket serbestliği için açıklık ve genişlik sağlamamaları algılama çerçevesi ile örtüşmemektedir.

Şekil 46. D1, D2 oturma konumları

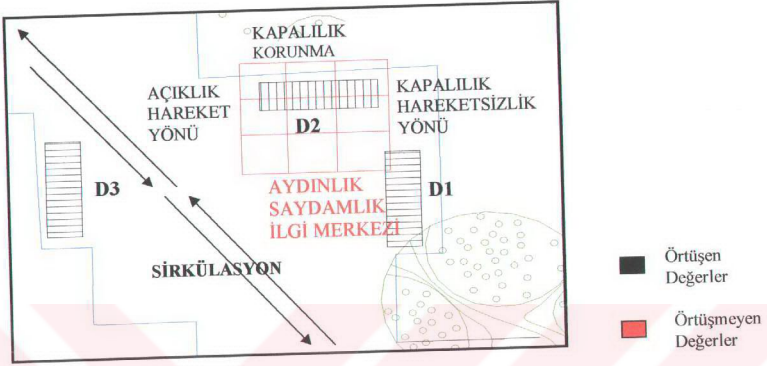
Şekil 47. D3, D4 oturma konumları

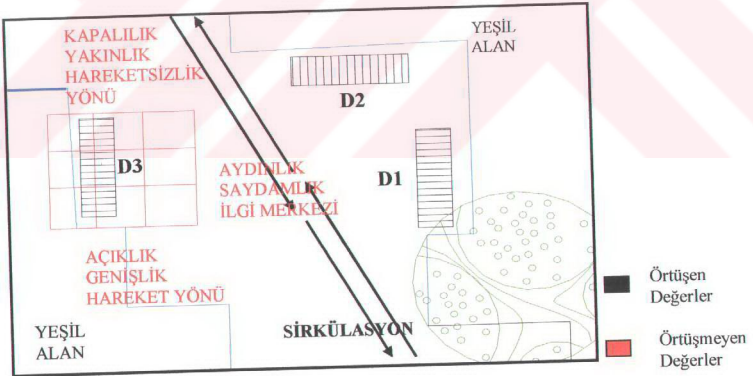
Şekil 48. D1 oturma konumu ve mekansal verileri

D1, D2 : Bu konumun mekansal verileri Fischer'in algılama çerçevesi ile örtüştürüldüğünde çeşitli olumsuzlukları kapsadığı gözlenir. Fischer çalışmalarında insanların önde ve ileride aydınlık ve saydamlık sağlayacak geniş ferah bakış açısı aradıklarını ve ilgi merkezlerinin buraya odaklandığını ortaya koymuştur. Bu konumda ise ileride kapalılık olması ve hemen önünden geçen sirkülasyon hattıyla ilgi merkezinin bozulduğu ve ferah bakış açısının olmamasıyla aydınlık ve saydamlığın sağlanamadığı

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca D1 konumunda sağ yönde hareket serbestliğine olanak sağlayan açıklığın olmadığı da görülmektedir.

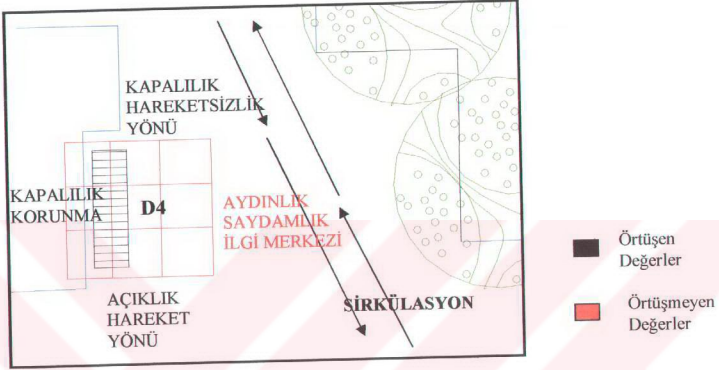
Şekil 49. D2 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 50. D3 oturma konumu ve mekansal verileri

D3 : Bu konum Fischer'in algılamaya çerçevesi ile pek çok açıdan örtüşmemektedir. İlerde aydınlık ve saydamlığı sağlayacak genişliğin bulunmaması ve sirkülasyonun hemen

önden akması geniş, ferah bakış açısının sağlanmasını engellediğinden ilgi merkezini dağıtmaktadır. Zayıf olan sol yönün korunmasını sağlayacak şekilde çevrenin mimari sınırlarıyla dolaysız bir ilişki kurulamamıştır. Açıklık ve genişlik aranan sağ yön ise hareket serbestliğine olanak tanımayacak şekilde kapalıdır.

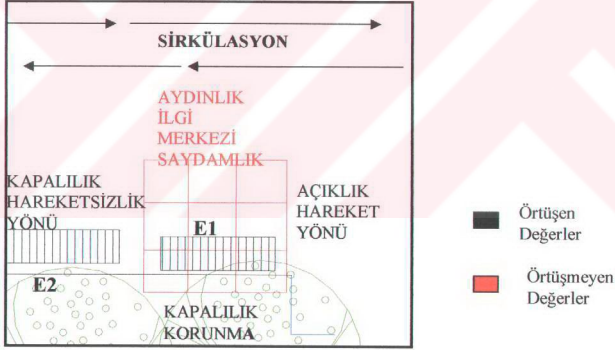

Şekil 51. D4 oturma konumu ve mekansal verileri

D4: Bu konumda da ilerde aydınlık, saydamlık ve ilgi merkezinin sağlanmasında ilerinin kapalı olması ve sirkülasyonla içiçe olması nedeniyle sorun vardır. Bununla birlikte sol yönde kapalılık ve hareketsizliğin sağlanması, sağda açıklık ve genişliğin sağlanması olumlu özelliklerdir. Bu nedenle özellikle D3 konumuna göre daha olumlu mekansal veriler sağlamaktadır.

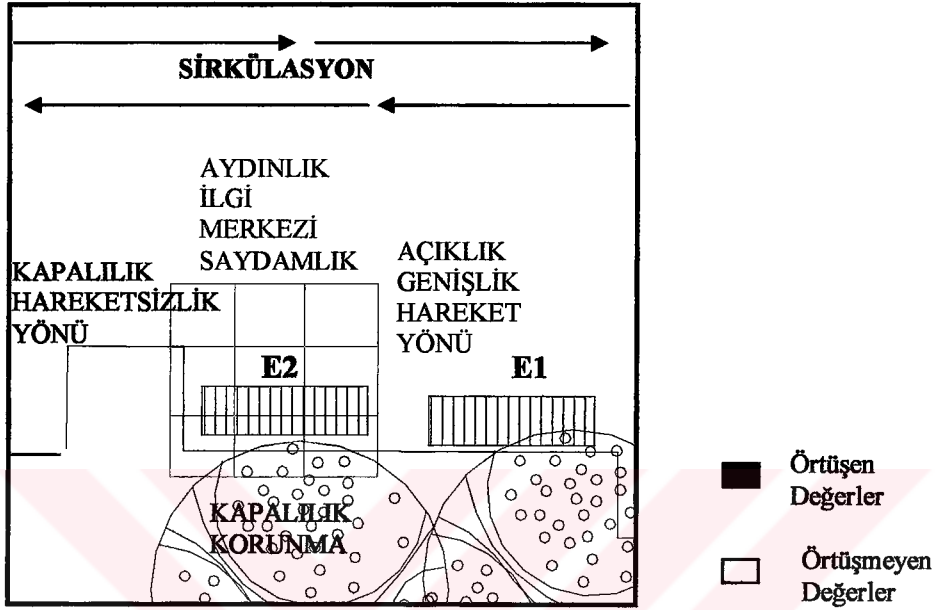
Şekil 52. E1, E2, E3, E4 oturma konumları

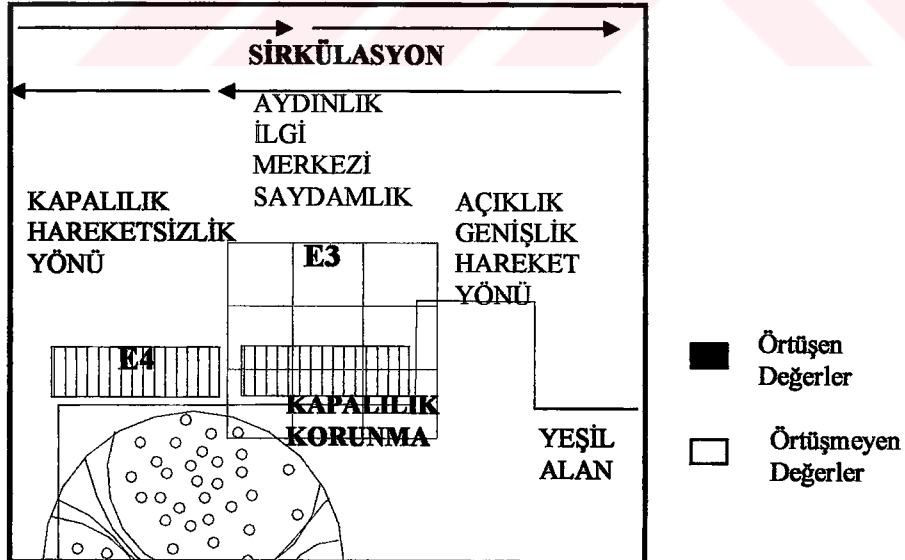
Şekil 53. E1 oturma konumu ve mekansal verileri

E1 : E1 konumu gerek çevrenin mimari sınırlamalarıyla kurduğu dolaysız ilişkilerle arkada koruma ve kapalılık sağlaması gerek solda kapalılık ve yakınlık sağlamasıyla algılama çerçevesiyle örtüşmektedir. Ayrıca sağ yöndeki açıklık ve genişlik hareket serbestliğine olanak tanımaktadır. Ancak hemen ön taraftan alanın en yoğun sirkülasyon

hattı geçmektedir. Bu da önde ve ilerde oluşması beklenen aydınlık ve saydamlığı bozmakta ve ilgi merkezini dağıtmaktadır.

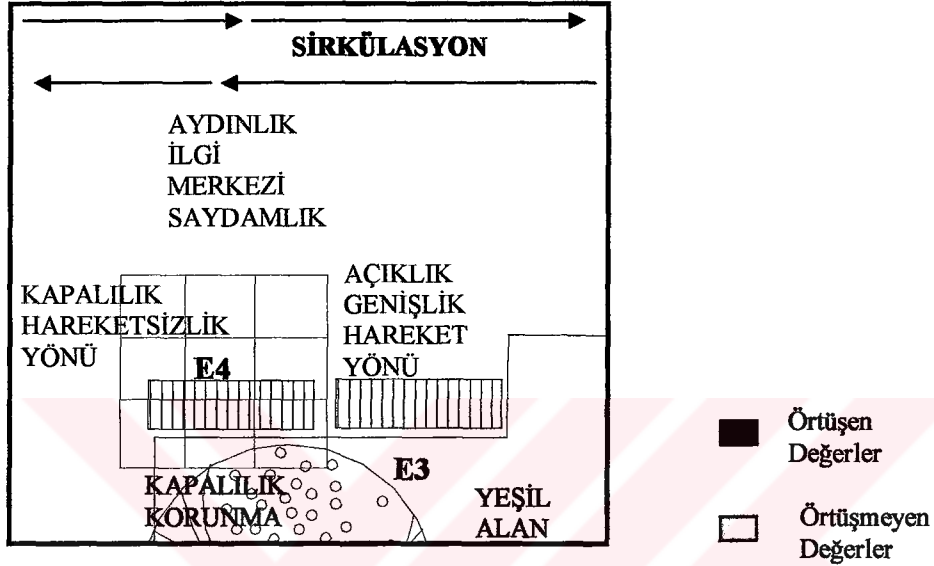
Şekil 54. E2 oturma konumu ve mekansal verileri

Şekil 55. E3 oturma konumu ve mekansal verileri

E2, E3 : Bu konumlar arkasında ve solda kapalılık, yakınlık ve korunma sağlanmasıyla olumludurlar. Ancak sağ yönde hareket serbestliğine olanak tanıyacak

açıklık ve genişlikleri olmaması nedeniyle bu yönden algılama çerçevesi ile örtüşmemektedirler. Algılama çerçevesi ile örtüşmeyen diğer bir durum da sirkülasyon hattı nedeniyle ilerde bozulan aydınlık , saydamlık ve ilgi merkezidir.

Şekil 56. E4 oturma konumu ve mekansal verileri

E4 : Bu konum sağ yönde açıklık ve genişliği olmadığından hareket serbestliğine olanak tanımamakta ayrıca zayıf olan sol yönü açıkta bırakarak korunma ve kapalılığı da sağlayamamaktadır. Ayrıca ön taraftan geçen sirkülasyon ilerde istenen genişlik ve ferah bakış açısını bozarak ilgi merkezini ve aydınlığı dağıttığından bu konum alandaki en olumsuz konumlardan birisi olmaktadır.

2.1.5. Deneklerin Seçimi

Uygulama çalışması kapsamında yapılan gözlem süresince farklı kullanıcı kesimlerine ait 971 deneğin gözlemi yapılmıştır. Denekler kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrılarak kaydedilmiştir. Çalışma alanında bulunan sabit banklara oturan deneklerin başka bir ayırım ya da seçim yapılmadan, oturma süreleri ve oturma konumları kaydedilmiştir.

3. BULGULAR VE İRDELEME

3.1. Atapark' ta Yer Alan Oturma Konumları

Atapark' ta bulunan 21 sabit banktan oluşan oturma konumlarına ilişkin 659 tane gözlem çalışması yapılarak 971 kişi izlenmiştir. Gözlem çalışması sonucunda toplanan verilere, en uzun süreli kullanılan konumları belirleyebilmek amacıyla varyans analizi kullanılmıştır.

Kullanıcıların demografik özelliklerine veriler parametrik yöntemlerle ölçülemediğinden bu özelliklere bağlı tercih farklılıklarının saptanabilmesi amacıyla parametrik olmayan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan chi kare testi yapılmıştır.

3.2. Oturma Konumlarında Kalış Süresine İlişkin Bulgular

'İnsanların kişisel mekan taleplerini karşılayan, yani algılama çerçevesinin değerleri ile örtüşen mekanlarda, kişisel mekan taleplerini karşılayamayan oturma mekanlarına göre daha uzun zaman geçiriler.' varsayımının denetlenmesi amacıyla uygulama alanındaki banklarda kalış süreleri ölçülmüştür.

Gözlemler sonucunda elde edilen verilere, parametrik olduklarından dolayı varyans analizi uygulanmıştır. Banklarda ortalama kalış süreleri ile ilgili verilerin istatistiksel değerleri Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Banklarda ortalama kalış sürelerinin istatistiksel değerleri

Oturma Konumu	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma	Standart hata	Alt sınır	Üst sınır
A1	28	19,3571	14,7302	2,7837	13,6454	25,0689
A2	33	16,9394	12,6736	2,2062	12,4455	21,4333
A3	40	13,2000	11,8391	1,8719	9,4137	16,9863
B1	31	23,7742	15,5257	2,7885	18,0793	29,4691
B2	31	21,7097	13,8063	2,4797	16,6455	26,7739
B3	25	25,5600	25,1580	5,0316	15,1753	35,9447
B4	36	18,9167	15,6248	2,6041	13,6300	24,2034
C1	26	35,3462	24,1660	4,7393	25,5853	45,1070
C2	34	35,7333	25,7815	4,7070	26,1064	45,3603
C3	30	33,1176	17,6940	3,0345	26,9439	39,2914
C4	28	26,7143	19,9571	3,7715	18,9757	34,4528
C5	33	28,8788	23,5793	4,1046	20,5179	37,2397
C6	31	28,1613	19,7046	3,5391	20,9336	35,3890
D1	31	19,0000	12,0194	2,1588	14,5912	23,4088
D2	27	18,5556	22,2768	4,2872	9,7431	27,3680
D3	41	16,3415	15,7712	2,4630	11,3635	21,3195
D4	25	23,8000	24,8261	4,9652	13,5523	34,0477
E1	27	20,0370	13,6930	2,6352	14,6203	25,4538
E2	28	22,0714	23,8513	4,5075	12,8229	31,3200
E3	38	19,3158	20,3750	3,3053	12,6187	26,0129
E4	36	16,3333	14,7008	2,4501	11,3593	21,3074
TOPLAM	659	22,5888	19,4417	0,7574	21,1016	24,0759

Tablo 7. Tablo 6' daki verilere uygulanan varyans analizi tablosu

Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F oranı	Önem düzeyi
Gruplar arası	26048,513	20	1302,426	3,731	,000
Grup içi	222687,04	638	349,039		
Toplam	248735,56	658			

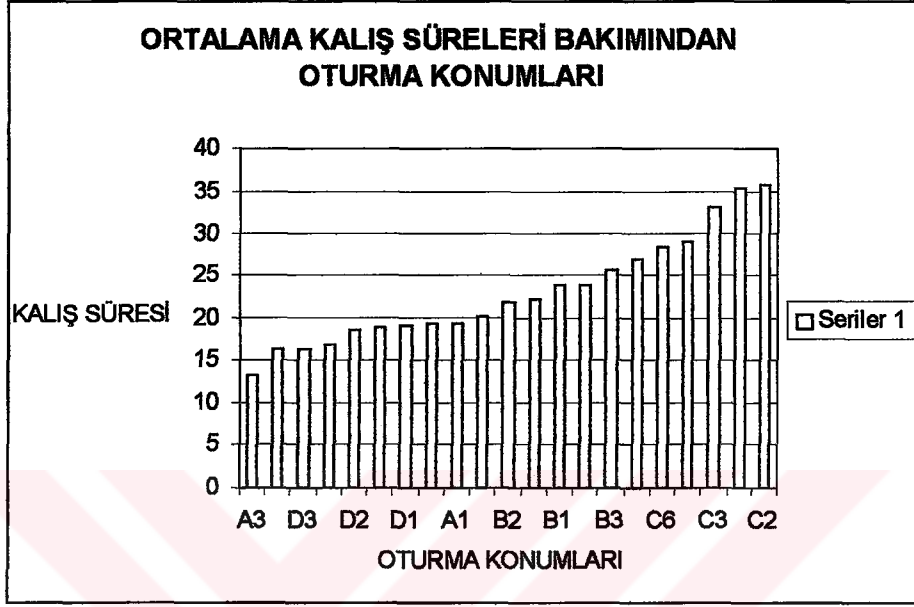
Yapılan varyans analizi sonucunda konumlar arasında ortalama kalış süreleri bakımından istatistiki olarak ($p=0.000<0.05$ olduğundan) anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır (Tablo7). Ortalama kalış süreleri bakımından farklılık gösteren konumların tespitini yapabilmek için Duncan testi yapılmıştır. Duncan testi sonucunda 6 farklı homojen grup görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 8. Oturma süreleri için yapılan Duncan testine göre sonuçlar

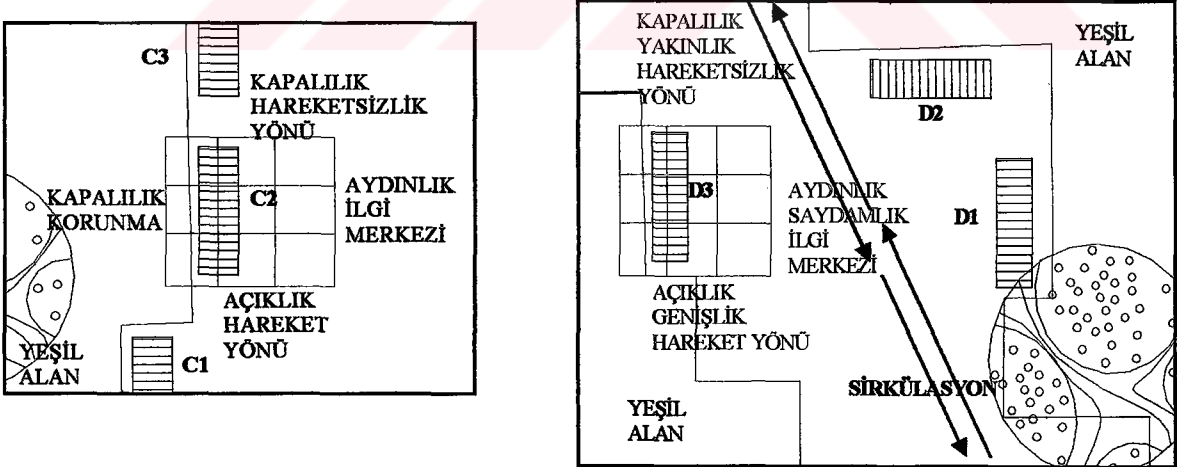
Oturma konumu	Gözlem sayısı	Alfa=.05 için alt kümeler					
		1	2	3	4	5	6
A3	40	13,2000					
E4	36	16,3333	16,3333				
D3	41	16,3415	16,3415				
A2	33	16,9394	16,9394	16,9394			
D2	27	18,5556	18,5556	18,5556	18,5556		
B4	36	18,9167	18,9167	18,9167	18,9167		
D1	31	19,0000	19,0000	19,0000	19,0000		
E3	38	19,3158	19,3158	19,3158	19,3158		
A1	28	19,3571	19,3571	19,3571	19,3571		
E1	27	20,0370	20,0370	20,0370	20,0370		
B2	31	21,7097	21,7097	21,7097	21,7097		
E2	28	22,0714	22,0714	22,0714	22,0714		
B1	31	23,7742	23,7742	23,7742	23,7742	23,7742	
D4	25	23,8000	23,8000	23,8000	23,8000	23,8000	
B3	25		25,5600	25,5600	25,5600	25,5600	25,5600
C4	28		26,7143	26,7143	26,7143	26,7143	26,7143
C6	31			28,1613	28,1613	28,1613	28,1613
C5	33				28,8788	28,8788	28,8788
C3	34					33,1176	33,1176
C1	26						35,3462
C2	30						35,7333
Önem düzeyi		,070	,078	,054	,079	,092	,065

Tablo incelendiğinde ortalama kalış süreleri en düşük konumların ortalama olarak 13-16 dakikalarla A3, E4 ve D3 olduğu görülmektedir. En uzun ortalama kalış süresine sahip konumların ortalama 35 dakika ile C2 ve C1 olduğu görülmektedir. Ortalama kalış

süreleri bakımından konumların kısa sürelerden uzun sürelere doğru sıralanışı Şekil 57'de gösterilmektedir.

Şekil 57. Ortalama kalış süreleri bakımından oturma konumlarının grafikleri

Şekil 58. İstatistiksel analizlere göre en uzun ve en kısa kalış süreli konumların mekansal analizlerinin kıyaslanması

Kalış sürelerine göre konumlar grafikten irdelendiklerinde alanda yan yana bulunan konumların birbirlerine yakın ortalamalara sahip oldukları sadece A1 in bu sıralamada olmadığı görülmektedir. En uzun kalış süre ortalamasına sahip grubun C1, C2, C3, C4, C5, C6 olduğu görülmektedir.

3.3.Oturma Konumlarının Tercih Yoğunluğuna İlişkin Bulgular

Yer tercihlerinin konumlara göre değişip değişmediğini saptamak amacıyla toplanan verilere non-parametrik oldukları için, non-parametrik verilere uygulanan bir istatistiksel yöntem olan Kruskal-Wallis testi uygulanmış ve 'chi kare' ye göre değerlendirilmiştir. Tablo 8'de Kruskal-Wallis testine göre oturma konumlarının tercih sayılarının istatistiksel değerleri görülmektedir.

Tablo 9. Oturma konumlarının tercih sayıları bakımından istatistiksel değerleri

Oturma konumları	Tercih sayısı	Ortalama değer
A1	25	297,90
A2	31	333,97
A3	37	299,96
B1	30	329,60
B2	27	277,57
B3	23	281,30
B4	33	313,71
C1	25	345,18
C2	31	318,19
C3	28	318,23
C4	24	295,75
C5	28	334,00
C6	28	345,64
D1	29	308,07
D2	24	305,38
D3	39	257,32
D4	24	361,42
E1	25	308,12
E2	27	252,67
E3	35	289,29
E4	33	232,20
TOPLAM	606	

Tablo 10. Kruskal-Wallis testine göre istatistiki sonuçlar

	Tercih sayısı
Chi-kare	27,618
Serbestlik derecesi	20
Önem derecesi	,119

Konumlar arasında ortalama tercih sayıları bakımından istatistiki olarak ($p=0.05$ <0,119 olduğundan) anlamlı farklılıklar yoktur.

3.4. Kullanıcıların Demografik Özellikleri Açısından Tercih Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Uygulama çalışmasında incelenen özelliklerden birisi de yer tercihlerinde cinsiyete bağlı farklılıkların sergilenip sergilenmediğidir. Tablo 10' da bu konuya ilişkin verilerin istatistiksel değerleri sunulmuşturç

Tablo 11. Konum-cinsiyet gruplarının karşılaştırma ilişkin istatistiksel değerler

Konumlar	Cinsiyet Grupları			Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın-erkek	
A1	7	17	1	25
A2	3	26	2	31
A3	9	25	3	37
B1	7	22	1	30
B2	1	26		27
B3	3	19	1	23
B4	2	30	1	33
C1	1	22	2	25
C2	1	28	2	31
C3	3	24	1	28
C4	1	22	1	24
C5	7	18	3	28
C6	5	19	4	28
D1	3	26		29
D2	1	23		24
D3	4	34	1	39
D4	3	21		24
E1	1	19		25
E2	3	23	1	27
E3	5	28	2	35
E4	4	28	1	33
Toplam	79	500	27	606

Tablo 12. Oturma konumu- cinsiyet karşılaştırmasına ilişkin Chi kare testi

	değer	Serbestlik derecesi	Önem düzeyi
Chi- kare	50,894	40	,116

Yapılan chi kare testi sonucunda kadın-erkek grupları arasında konumlara ilişkin tercihleri bakımından istatistiki olarak ($p= 0.116 > p= 0.05$ olduğundan) anlamlı farklılıklar olmadığı saptanmıştır .

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İnsanlar için tasarlanmış bir mekanı yaşanılır kılan, o mekanın insan gereksinimlerini karşılayacak özelliklere sahip olmasıdır. Tasarımcılar bir mekanı tasarlarken insanların sadece antropometrik boyutunu ya da estetik anlayışını ele almamalıdır. Çünkü insanların psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılayamayan mekanlar kötü- kullanışsız olarak nitelendirilmeye mahkumdur. İnsanlar bir mekan içinde gereksinimlerini karşılayabildikleri derecede o mekan yaşar ve yaşatır. Bu, insanlar için yapılacak bir tasarımın temelini oluşturan husustur. Bu temel üzerine kurulmayan tasarımlar ayakta kalamazlar. Dolayısıyla insanların fizyolojik boyutu yanında psikolojik boyutu ve gereksinimlerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle insanların bir mekandan karşılaşmasını bekledikleri tüm psikolojik gereksinimlerin ortaya konulması gerekir.

Bu yüksek lisans tezinde uygulanan çalışma, insanların psikolojik gereksinimlerinin mekanlara yansıtılması konusunda bazı ilkeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kişisel mekan, egemenlik alanı, mahremiyet gibi insanların güvenlik, kendini gerçekleştirme, ait olma gibi gereksinimlerine doğrudan etkide bulunan faktörler, mekan özelliklerine nasıl yansıtılabilir, ne gibi mekansal özelliklerle bu gereksinimler tatmin edilir? Bu sorular doğrultusunda yapılan uygulama çalışmasında insanların farklı mekansal özelliklere sahip oturma konumlarını ne derecede sahiplenip, kullandıkları, bu konumlara ne gibi tepkiler verdikleri Fischer' in ortaya koyduğu ve kişisel mekan talepleri ile uyum denetimi yapıldığını savunduğu algılama çerçevesi bağlamında araştırılmıştır. Çalışmalar sonucunda elde edilen veriler, algılama çerçevesi doğrultusunda mekansal analizleri yapılan ve mekansal özellikleri açısından psikolojik gereksinimleri karşılamada yetersiz oldukları saptanan yani algılama çerçevesi ile örtüşmeyen konumlar ile bu durumun tersini sergileyen yani algılama çerçevesi ile örtüşen konumların farklı kullanılma sürelerine sahip oldukları belirlenmiştir. Veriler üzerinde yapılan analizler istatistiksel düzeyde anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. SPSS paket programı kullanılarak 'varyans' analizi ve 'chi kare' kullanılarak gerçekleştirilen istatistiksel sınamalarla alana ait çalışmalarda elde edilen önemli sonuçlar şu şekilde sıralanabilir.

- Yapılan istatistiksel analizlere göre farklı mekansal özelliklere sahip farklı konumların farklı kullanılma sürelerine sahip olduğu,
- C1, C2 konumları ortalama 35 dakika ile en uzun kullanılma süresine sahiptir. Bu konumların mekansal özellikleri bakımından analizleri incelendiğinde algılama çerçevesi ile birebir örtüştükleri ve ayrıca alanda gözlem yapıldığı süre zarfında ilk önce dolan konumların buraları olduğu ,
- En kısa süreli kullanımlara sahip konumlar ortalama 13-16 dakika ile A3, E4, D3 gibi konumlardır. Bu konumların algılama çerçevesine bağlı mekansal analizlerine bakıldığında gerçekten algılama çerçevesi ile en az örtüşen ya da pek çok yönden örtüşmeyen konumlar oldukları görülür. Bu da insanların kişisel mekan taleplerini karşılıksız bırakan mekansal özelliklere sahip yerlerin psikolojik yönden rahatsızlık verici olarak nitelendirildiğini ve kısa zamanda terk edildiğini desteklediği,
- Zayıf olan sol yönde kapalılık, yakınlık, hareketsizlik gibi mekansal verileri sağlayamayan A1, B1, B2, B3, B4, D3, D4 konumlarının istatistiksel sınamalar sonucunda en az kalış süresine sahip homojen grup içinde olduğu saptanmıştır. Bu durum insanların zayıf olan sol yönlerinin desteklenmesine verdikleri önceliği sergilediği,
- Önerilerden geçen sirkülasyon nedeniyle algılama çerçevesinde ilerde aydınlık, saydamlık, ilgi merkezini oluşturacak ferah, geniş bakış açısına sahip olmayan E1, E2, E3, E4, D1, D2, D3, D4 konumlarının bu özelliklere sahip olmayan diğer konumlara göre daha az kalış süresine sahip oldukları,
- Atapark'ta yapılan gözlemlerde özellikle sirkülasyon alanları ile içi içe bulunan D1, D2, D3 konumlarında oturan insanların sık sık yüzlerini başka yönlere döndükleri, banklarda yan oturdukları ve ilk fırsatta başka konumlara geçmeyi tercih ettikleri gözlenmiştir. Bu davranışlar algılama çerçevesi ile yapılan mekansal analizlerin doğrultusunda ortaya konan olumsuzlukların bir sonucu olduğu,
- Konumların ortalama kullanılma süreleri incelendiğinde E1'in mekansal analizlerinin E2' ye göre daha olumlu olmasına rağmen daha kısa süreyle kullanıldığı,

- Yer tercihlerinin cinsiyete bağılı olarak değişmediği dolayısıyla algılama çerçevesinin değerlerinin ve buna bağılı olan mekansal beklentilerin taleplerin cinsiyete bağılı olarak değişmediği belirlenmiştir.
- Oturma konumlarının ortalama tercih sayıları bakımından farklılıklar sergilemediği sonucu saptanmıştır. Ancak bu durumda uzun kalış süresine sahip ve öncelikli tercih edilen konumlar dolu iken sonradan gelen insanların mecburen diğere yerleri tercih etmesinin önemli bir etkisi olduğundan tercih sıklığı ile mekansal özelliklerin analizlerinin bağdaştırılması yanlış olacaktır. Alanda yapılan gözlemler ortaya koyduğu ilginç sonuçlardan biri öncelikli ve sürekli olarak C1, C2, C3, C4, C5, C6 konumlarının tercih edildiğini bu konumlardan bir tanesinin boşalmasında ise diğere konumlarda bulunan insanların kalkıp gelebildiği gözlenmiştir.

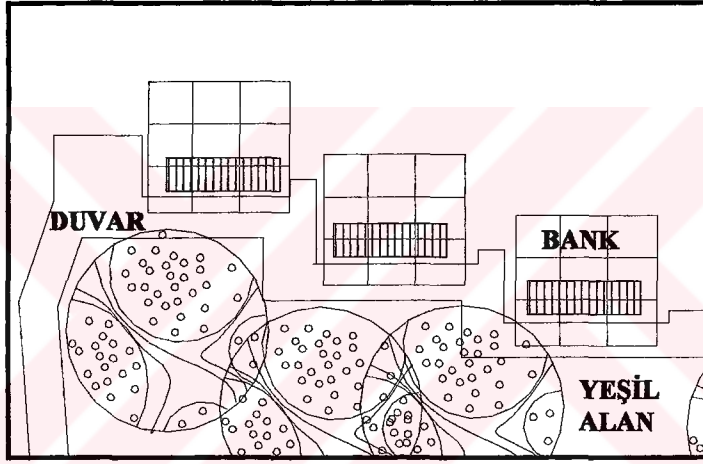
Bu çalışma göstermiştir ki; insanların psikolojik gereksinimleri bir mekanın değerlendirilmesini ve kullanımını etkileyen önemli bir faktördür. Algılama çerçevesi ile örtüşen ve örtüşmeyen konumlar arasında tercih sayısı bakımından belirgin bir fark olmamakta ama tercih önceliklerinde, kullanılma sürelerinde ve o konumdaki davranış şekillerinde belirgin farklılıklar olmaktadır. Başka bir deyişle fizyolojik gereksinimler yanında psikolojik gereksinimleri karşılayan mekansal özelliklere sahip konumlar daha uzun süreli kullanılmakta ve insanlar buralarda daha rahat davranışlar sergilemektedir. Ters konumlarda ise kalış süreleri azalmaktadır. Bu durumda insanların kendilerini rahatsız eden, mutlu etmeyen mekanları kabullenmesi ve koruması da beklenemez. Yapılan bir tasarım için sarf edilen emek, harcanan ekonomik giderler, iş gücü ve zaman da düşünüldüğünde kayıplar ve boşa yapılan harcamalarla dolu üzücü bir durum ortaya çıkar. Bu nedenle kayıpların önüne geçilebilmesi, tasarımların amacına ulaşabilmesi için yapılacak planlamalarda insanların psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılayacak mekansal özellikleri oluşturan tasarım kriterleri göz ardı edilmemelidir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar ‘ İnsanlar, algılama çerçevesinin değerleri ile örtüşen, kişisel mekan taleplerini en iyi derecede karşılayan oturma mekanlarında daha uzun zaman geçirirler.’ varsayımını doğrulayan sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu bağlamda insanlar için tasarlanan mekanlarda algılama çerçevesinin kullanılışı ve buna

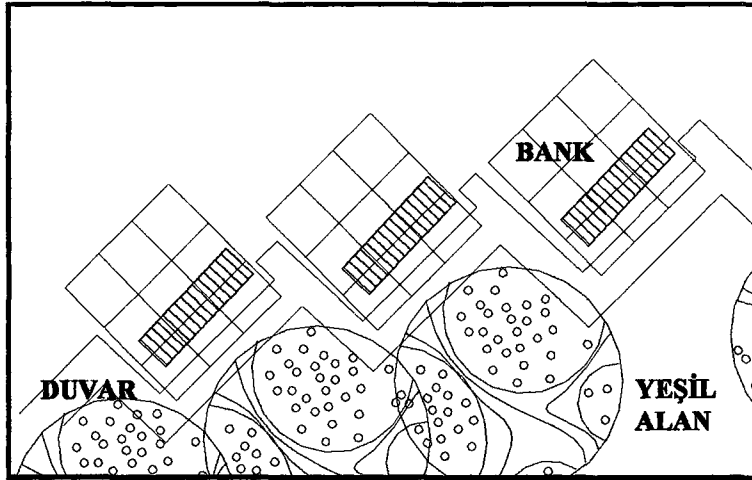
paralel oluşturulması gereken mekansal özelliklere ilişkin önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz;

- İnsanlar için yapılacak tasarımlar, onların gereksinimlerini en iyi karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Bu nedenle tasarım aşamasında, insanların bu gereksinimlerinin neler olduğu ve ne gibi düzenlemelerle karşılanacağı mutlaka bilinmeli ve göz ardı edilmemelidir. Tasarlanacak mekanların estetik boyutu yanında psikolojik boyutlarının da olduğu unutulmamalıdır.
- Fischer' in 9 gözlük algılama erevesi, insanların bir mekan içinde konumlanırken değerlendirdikleri özellikleri çok iyi açıklayan bir olgudur. Bunun da ötesinde tasarımcılar için oluşturabilecekleri sağlıklı ve güzel planlamaların anahtar olabilecek bir modeldir.
- Özellikle lkemizde ve Trabzon şehrinde parklarda kullanılmayan, tahribata uğrayan donatılar hem tasarımların yaşatılamaması hem de ekonomik kaynakların boşa kullanılması ve zaman kaybı olması açısından önemli bir sorundur. Bu sorunu aşmak, tüm tasarımların yeniden yapılması yerine algılama erevesi doğrultusunda mekansal özelliklerin 'iyileştirilmesi' ile mümkün olabilir.
- Özellikle oturma konumlarını ele alan bu çalışma, oturma mekanlarının ağırlıklı olduğu bir düzenleme için önemli ipuçları sağlamaktadır. İnsanlar için ilerde saydımlık ve ilgi merkezini oluşturacak geniş, ferah bakış açılarına sahip oturma konumları oluşturulmalıdır.
- Zayıf olan sol ynn vrenin mimari sınırları ile ilişki kurularak, korunmaya alınması gerekir. Bununla birlikte sağ yönde hareket serbesliğine olanak sağlayacak açıklıklar bırakılmalıdır.
- Arka tarafta kapalılık ve korunmanın sağlanması algılama çerçevesinde önemli bir olgudur. Ancak bu çalışmada ele alınan tüm oturma konumları bunu sağlayacak mekansal özelliklere sahip olduğundan bu özelliğin eksikliğinin ne gibi sonuçlar doğuracağı saptanamamıştır. İlerde yapılacak çalışmalar konumları itibariyle mekansal özellikler açısından daha fazla çeşitlilikler gösteren oturma konumlarını ve kıyaslamaların yapılabilmesi için farklı sayılarda parkları ele almalıdır.

- E1 konumunun mekansal analizlerinin E2'ye göre daha olumlu olmasına rağmen daha kısa süreli kullanılması ilginç bir sonuçtur. İlerki çalışmalarda bu durumun nedenleri incelenmelidir.
- Fischer' in dokuz gözlük algılama çerçevesinin kullanılmasıyla korunma, yönelme geniş bakış açısı gibi psikolojik gereksinimlere yer veren bir planlama çözümü oturma mekanı içerisinde verilmiştir. Burada kullanılan biçimler planlamanın genel karakterine göre dairesel, köşeli gibi farklı şekillerde ele alınabilir.

Şekil 59. 9 gözlük algılama çerçevesine göre oluşturulmuş oturma mekanları

Şekil 60. 9 gözlük algılama çerçevesine göre oturma mekanlarına farklı bir örnek

5. KAYNAKLAR

1. Aydemir, G., Küreselleşme, Kasım 2001, Yeşil Atlas, sayı 4, s . 139
2. Ergin, Ş., 1979 Rekreasyon ve Rekreasyonel Planlamanın Yakın Çevreye Entegrasyonu, Çevre, Yapı Ve Tasarım, Der. Pultar, M., Çevre, Mimarlık, Bilim, Derneği, Ankara
3. Ward ,L.,M., Russel, J., A., 1981, Cognitive Set and The Perception of Place, Environment and Behavior, vol. 13 No. 5, 610-632
4. Kalın, A., 1997, Bitkilerin Anlamsal Boyutu: Farklı Fonksiyonlardaki Bina ve Mekanlarla Anılabilen Bitkiler Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
5. Cherulnik, D., P., Vilderman, K.S., 1986, Symbol of Status in Urban Neighbourhoods: Contemporary Perceptions of Nineteenth Century, Environment and Behavior, vol.18, No. 5 , 604-622
6. Lang, J., 1987, Creating Architectural Theory, Van Nostrand Reinhold, New York,
7. Cüceloğlu, D., 1999, İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitapevi, İstanbul
8. Aksoy, E., 1975, Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetim, K.T.Ü. Yayınları, Trabzon,
9. İmamoğlu, V., 1979, Öğrencilerin ODTÜ Kafeteryasında Yer Seçimi, Çevre, Yapı ve Tasarım, der. Pultar, M., Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara
10. Kuloğlu, N., 1998, Çevre Bilgisi Ders Notları, Trabzon
11. Lowenthal, D., Riel, M., 1972 The Nature Of Perceived And Imagined Environments, Environment And Behavior, 189-207
12. Ünlü, F., 1998, İç Mekan Oluşum ve Biçimlenişinde Mekan-İnsan Davranışı Etkileşimine Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
13. <http://condor.stcloudstate.edu/~jaz/psy373/intro.html>

14. Morval, J., 1985, Çeviri Nuri Bilgin, Çevre Psikolojisine Giriş, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir
15. Canter, D.; Jesuno, C., J., Soczka, L., Stephenson, M., G., Environmental Social Psychology, Kluwer Academic Publishers.
16. Özbilen, A., 1995, Temel Tasar Bilgisi Ders Notları, Trabzon
17. Ertürk, S., 1984, Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma, Doktora Tezi, K.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
18. Aydın, S., 1992, Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü,
19. Kaplan, S., 1982, Perception Of An Uncertain Environment, Humanscape: Environments For People, Ulrich's Books, USA
20. Dede, Ö., E., 1997, Mekanın Algılanma Olgusu Ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
21. Özbilen, A., 1993, Meryemana (Sümela) Kırsal Yöresinde, (Çevre Tasarımı İçin Kullanıcıya Referans Olan) Yapay-Doğal İmgelem Öğelerinin Araştırılması, Doktora Tezi, K.Ü. Basımevi, Trabzon
22. Şentürer, A., 1995, Mimaride Estetik Olgusu, Birinci Baskı, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul
23. Gür, Ş. Ö., 1996, Mekan Örgütlenmesi, Birinci Baskı, Trabzon
24. Akkul, A., 1998, Mekandaki Fiziksel Koşulların İnsanın Psikolojik Yapısına Olan Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
25. Pardorokes, V., 1992, Kentsel Mekan Tasarım İlkeleri Ve Mimari Oluşuma Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
26. Aktürk, F., D., 1993, Kentsel Mekanların Tasarımında Psikolojik Boyut Üzerine Bir Araştırma, Ve Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
27. Arcan, E., F.; Evcı, F., 1992, Mimari Tasarıma Yaklaşım, İki K Yayınları, İstanbul

28. Kukul, O., 1979, İnsan Çevre İlişkilerinin Toplumsal Yanı, Çevre, Yapı Ve Tasarım, Der. Pultar, M., Çevre Ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara
29. Campbell, B., G., 1982, Evolution And Information, Humanscape: Environments For People, Ulrich's Books, USA
30. Erkan, N.,Ç., 1996, Çevre Psikolojisi Bağlamında Çevresel İmaj ve Beşiktaş Meydanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
31. McAndrew, T., F.,1993, Environmental Psychology, Wardworth, Inc., California
32. Hilgard, E., R.,1982, The Goals Of Perception, Humanscape: Environments For People, Ulrich's Books, USA
33. Morgan, C., T., 1980, Psikolojiye Giriş, 8. Baskı
34. Peron, E., Purcell, A., T., Staats, H., Falchero, S., Lamb, R.,J., 1998, Models Of Preference For Outdoor Scenes: Some Experimental Evidence, Environment And Behavior, Vol. 30, No. 3, Sage Publications, 282-305.
35. Turgut, H., 1990, Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
36. Proshansky, M., H., Ittelson, W., H., Rivlin, L., G., 1976 Freedom Of Choice And Behavior On A Physical Setting, Environmental Psychology: People And Their Physical Settings, Second Edition, Holt, Rinehart And Winston, Inc.,170-180
37. Moos, R., H., 1976, Conceptualization Of Human Environments, Environmental Psychology: People And Their Physical Settings, Second Edition, Holt, Rinehart And Winston, Inc., 37-50
38. Altman, I., 1976, Some Perspectives On The Study Of Man- Environment Phenomena Environmental Psychology: People And Their Physical Settings, Second Edition, Holt, Rinehart And Winston, Inc., 27-36
39. Wicker, A., W., 1976, Undermining Theory And Research: Implications For The Study Of Psychological And Behavioral Effects Of Excess Human Populations, Environmental Psychology: People And Their Physical Settings, Second Edition, Holt, Rinehart And Winston, Inc., 83-100
40. Pamir, H., A., 1979, Mahremiyet Kavramı İle Kişisel Ve Toplumsal Düzen İlişkileri, Çevre, Yapı Ve Tasarım, Der. Pultar, M., Çevre Ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara

41. Pastalan, L., A., 1982, Privacy As An Expression Of Human Territoriality, *Humanscape: Environments For People*, Ulrich's Books, USA, 324-330
42. Gür, Ş., Ö., 2000, Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, YEM Yayınları, İstanbul
43. Altman, I., 1975, *The Environment And Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, Crowding*, Wardsworth Puplicing Co., Inc., California
44. Edney, J., J., 1976, *Human Territoriality, Environmental Psychology: People And Their Physical Settings*, Second Edition, Holt, Rinehart And Winston, Inc., 189-205.
45. McClelland, L., 1982, *Crowding And Territoriality*, *Humanscape: Environments For People*, Ulrich's Books, USA, 202-210
46. Gürpınar, Ç., 2000, Mekan Kurgusunun Kullanıcılar Üzerindeki Psikolojik Etkilerinin Örneklerle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
47. Milgram, S., 1982, *The Experince Of Living In Cities*, *Humanscape: Environments For People*, Ulrich's Books, USA, 225-232.
48. Huang, Shu-Chun, L., 1998, *A Study Of People's Perception Of Waterscapes In Built Environments*, Doctor Of Phylosophy, Texas A & M University, Texas
49. Eckbo, G., 1964, *Urban Landscape Design*, Mcgrow- Hill, Inc., USA
50. Aiello, A., 1998, *Environmental Perceptions And Behaviors Toward Green Areas İn Urban People*, U.N.E.S.C.O.-M.A.B. Young Scientist Award 1997 Project, Final Resarch Report, University Of Rome, Rome,
51. R. Bruce Hull IV, Antony Harvey; 1989, "Explaining The Emotion People Experience In Suburban Parks", *Environment and Behavior*, Sage Publications, Vol. 21 No. 3, 323-345
52. Newell, B., P., 1997, *A Cross-Cultural Examination Of Favorite Places*, *Environment And Behavior*, Sage Puplications Vol. 29, No. 4, 495-514.
53. Herzog, T., R., 1995, *A Cognitive Analysis Of Prefence For Waterscapes*, *Readings In Environmental Psychology, Landscape Perception*, Academic Press, Sandiego.

54. Altay, C., 1999, Location Preferences Of Groups In Public Leisure Spaces: The Case Of Likya Cafe In Ankara, Master Of Fine Arts, Bilkent University, The Institute Of Economics And Social Sciences, Ankara
55. Canter, D., V., 1970, Should We Treat Building Users As Subjects Or Objects?, Architectural Psychology, RIBA, London, 11-18.
56. Marcus, C., C., Francis, C., 1998, People Places: Design Guidelines For Urban Open Space, Second Edition, John Wiley & Sons, Inc., Canada
57. Ito, M., 1998, Japanese Landscape Architecture, Contemporary Environmental Design, Process Architecture Co., Ltd., Tokyo, Japan
58. Moorhead, S., 1997 Landscape Architecture, Rockport Publishers, Gloucester, Massachusetts

6. EKLER

Ek 1. Gözlem Çalışmasında kullanılan Tablo

	GÖZLEM TARİHİ: GÖZLEM SAATİ:		Zaman	Cinsiyet	Sayı	Oturma Konumu
	Davranış Başladı	Davranış Bitti				
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Trabzon' da doğdu. İlk, orta, lise ve üniversitesi tahsilini Trabzon' da yaptı, 1995 yılında başladığı K.T.Ü. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümündeki öğrenimini 1999 yılında bölüm birinciliği ve fakülte birinciliğiyle tamamladı. Aynı yıl K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Aralık 1999'da K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü araştırma görevlisi kadrosuna atandı. Halen aynı bölümde çalışmalarını sürdürmekte olup, İngilizce bilmektedir.

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
İNTEGRASYON MERKEZİ